

Družina

LETNIK II.

NOVEMBER - DECEMBER 1930.

ŠTEVILKA 11.-12.

**K jaselcam grem,
da Ti povem!**

**„Jezušček moj,
jaz sem ves Tvoj!“**

Henry Bordeaux:

Klemen in Julita.

I.

KLEMEN in Julita sta otroka drvarja Anzelma Bruna. Drvar Anzelm stanuje v revnem gnezdecu ob robu gozda. Ob robu gozda, s tem je o drvarju vse povedano. Čemu naj vam bolje označim ta gozd? Zgodba bi se nikakor ne spremenila.

Naš Anzelm je dober človek in ima le eno hibo. Prav gotovo boste mislili, da je pijanec. Ko rečemo o človeku, da ima le en nedostatek, si vedno mislimo, da ljubi steklenico. Pa ni tako: ko ni denarja, Anzelm ne pije nič drugega, nego samo vodo; če mu pa postrežejo z rdečim ali belim vinom, ga pije prav z veseljem, pa nikdar ne čez mero. Njegova hiba je, vam povem brez obotavljanja: da ne more odreči nobene usluge. Če mu na primer rečejo, ko je končal svoje delo: »Tukaj blizu je vdova, ki nima našaganih drv.« Pa gre in vdovi drva našaga. Ali pa: »Soseđa ima bolnega moža in njeno seno ni še pokošeno.« Odgovoril bo: »Znam bolje rabiti sekiro nego koso.« Toda vendar bo šel kositi na sosedin travnik.

Življenje v družini je resno. Anzelm ne pride nikdar o pravem času k skledi. Njegova žena Lucina pa s tem ni zadovoljna. Klemen in Julita pa kričita, kdor more bolj, da ju je polna kuhinja.

»Kaj hočeš, predraga, da naj delam tam?«

»Neumen si, moj dragi.«

»Veš, revni so, Lucina.«

»Tudi mi nismo bogati, Anzelm.«

»Mogoče, da jim nisem napravil prav.«

»Morda pa si pametno napravil.«

Klemen in Julita pa ne vprašata po drugem kakor po jedeh.

Zdaj, na predbožični dan, gre Anzelm Brun z doma. Čez ramo ima obešeno nabrušeno sekiro, na hrbtu v vreči pa svoje kosilo: kruh, sir in majhno steklenico rdečega vina. Anzelm gre daleč. Lucina ga spremlja čez prag:

»Predvsem pa ne zabi na purana! Jutri je božič.«

»Ne, ne, Lucina, prav gotovo ne. Purana jemo le enkrat na leto. Ni božiča brez purana.«

»Tudi na igrače ne zabi, ki jih mora Jezušček prinesiti Klemenu in Juliti.«

»Ne, ne, Lucina, prav gotovo ne. Saj ni božiča brez otroškega veselja.«

Ko je nastal večer, se je Anzelm vrnil. Še vedno ima sekiro na ramenu, vreča na hrbtu pa je prazna. Kje so igrače in puran? Noč je že. Pozimi so dnevi tako kratki. Noč je že: ničesar ne bo.

»Anzelm, si ti? Ne ropotaj! Otroka sta tamkaj. Daj meni purana!«

»Lucina, nimam pri sebi ni koščka purana.«

»Zabil si nanj. In vendar je božič. Tako homo letos brez purana. Kje so pa igrače, da jih hitro skrijem? Še nocoj moram z njimi napolniti cikle Klemenu in Juliti.«

»Ne jezi se nad mano, ne jezi se!«

»Anzelm, povej mi, kje so igrače?«

»Pojasnim ti. V dveh ali treh besedah.«

»Ne dveh ne treh besed ni treba. Anzelm: na otroka si pozabil.«

»Nisem zabil nanju.«

»Torej, daj mi igrače.«

»Nisem zabil nanju, Lucina, prisegam ti. Toda srečal sem Paolino.«

»Kaj mi mar tvoja Paolina.«

»Paolino, ki jo je mož zapustil.«

»Če mož zapusti ženo, je slab človek.«

»Štiri otroke ji je zapustil, štiri odprta usta.«

»Mi jih ne moremo rediti.«

»Vseh pet je bilo tam, štirje otroci in mati, pred prodajalno perutnine. Gledali so te lepe purane, tolste, blesteče in mastne, postavljene v bojno vrsto. Gledali so se in molčali, molčali in vzdihovali. »Oh, Paolina, odloči se!« — »Ničesar nimamo jesti pri nas.« — »Nič jesti?« — »Že od včeraj ničesar ne.« — »Na božični dan je ves svet.« — »Ves svet, Anzelm, samo mi ne.« — Vzel sem ves svoj denar in ga dal ženi. Zdaj sem tu in me je nekoliko sram. Kaj! Nobene žal besede, nobene trde besede, nič jeze? Kako, da se ne jeziš nocoj? Jokala boš? Radi par lesenih igrač in purana?«

»Ne jočem radi tega.«

»Čemu pa?«

»Radi tvoje velike dobrote, neumnež, in radi uboge Paoline.«

* * *

Nastaja noč. Klemen in Julita ležita v gorki postelji in nočeta zaspati, dokler ne vidi dita malega Jezuščka, odkod pride. Skozi dimnik, trdi Julita. Skozi vrata, proglašja Klemen. Saj mali Jezušček ni dimnikar.

V veži ob vhodu in v kotu pri ognju Anzelm Brun in njegova žena ne najdeta pravih besedi. Lucina je po razburjenosti spet prišla k sebi. Saj se vedno brž pomiri. Dobrota je dobrota, ko si jo izkazal, si dobro posodil. Enkrat na leto imaš stroške z malčki, enkrat na leto jim daš dober grižljaj, letos bo treba potrpeti. Saj ste res nesrečni, Paolina, s svojimi štirimi otroci brez očeta, ampak, da rečem odkrito, dovolj so vam že dali, lahko beračite drugod. Tako globoko misli Lucina. Pa jo le preveč draži, ko vidi svojega moža, kako mirno grebe po ognju, tako mirno, kakor da bi imel polne žepe denarja. To je človek, ki si ne dela nikakih skrbi. Morda misli, da se do-

bri Bog radi njega pomoti in osebno prinese purana, pečenega in še gorkega, z lepo praženo kožo, in igrače za Klemena in Julito! Mož se veseli, se smeje in še zabava: človek bi se kar raztogotil.

»Tok, tok, tok!« Kdo trka na vrata? — Drvar in njegova žena se dvigneta istočasno. Kdo prihaja v tej pozni uri? Še pes ni zalajal tam zunaj. Klemen in Julita se vzbudita. Klemen je imel prav. Klemen je mož in moški več vedo nego ženske.

»Tok, tok, tok! Kaj ni nikogar notri? Pa vstopim, ko nikdo ne odgovori.«

Kdo vstopi? Stric Tomaž je.

»Dober večer, dober večer vsej družbi!«

»Ah, ti si! Zanikernež grdi!«

Tomaž je Anzelmov brat, mlajši in vselej človek. Stanuje onstran hriba; njegovi opravki niso preveč na dobrem glasu. Pred očmi orožnikov lovi divjačino, nastavlja pasti, ribari, naravnava zlomljene ude, pripravlja zdravilne čaje proti mrzlici in meče kocke za srečo: vse to je, se ve, v postavi prepovedano. Briga pa se Tomaž za postave! Nikakega ozira nima in se nikogar ne boji.

»Ravno prav si padel v hišo, revež!«

Tako je vzdihnila Lucina.

»Prav navpično sem padel. Saj je božič noč.«

»Ničesar ti ne moreva ponuditi. Prav nikake jedi.«

Lucina je visoke postave; zbegana je in pomilovanja vredna, nekako poražena. Tomaž, ki jo gleda, udari v smeh:

»Ničesar, da bi ponudil? Pa ta-le zajček, predraga, ta-le zajček, kaj mislite?«

In je potegnil za ušesa zajca iz lovske torbe, zajca, ki ni storil nikomur nič žalega, ki s svojima prednjima tacama, nekoliko upognjenima, kaže, kakor bi hotel udarjati na boben in vabiti ves svet na pojedino. To je pač višek vljudnosti, vabiti goste, da vas pojedó.

Anzelm potiplje žival in oblastno izreče:

»Še leto nima, prav mehak bo pod zobmi.«

Lucina pa mrmra:

»Zajec ni bil še nikoli puran, puran za božič.«

»Eh, predraga, kako ste hudobni. Počakajte vendar malo! Vaš puran: no, glejte ga!«

In Tomaž počasi vleče iz globoke torbe, gotov svoje čarovnije, purico, lepo okroglo kakor krogla.

»Ukradli ste jo,« reče Lucina, »ne moremo je jesti.«

»Prehitro sodite, predraga. Ta purica je moja lastnina.«

»Vi je niste kupili.«

»Nikdar ne kupim ničesar.«

»Le glej dobro ti, drugi brat!«

»Neki kmet mi jo je ravnokar podaril.«

»Zakaj ti jo je podaril?«

»Tako neverjetna sta, kakor veliki sveti Tomaž, moj patron. Radi lisice, ki sem jo ubil. Pokradla mu je namreč vse piščance. Zato mi je dal kmet Lovrenc to purico v dar. Le mirno jo specital!«

Anzelm se zmagoslavno krohoče. Nič si ni delal skrbi, kosilo je prišlo kar samo. Lucina pa še ne neha:

»Dobro, dobro, oskubila jo bom, ko bosta vidva zajca obirala. Ampak otroka bosta vendar le našla jutri svoji cokli prazni. Za otroka ne bo veselja.«

»Torej nista še ničesar dela notri?«

»Pojasnim ti,« reče Anzelm.

»Mi je že vse jasno, dragi brat! Daš temu, daš onemu: za tvoje otroke ne ostane ničesar.«

»Le hitro, draga mamica: vi skrbite za purico, jaz pa poskrbim za otroke.«

»Vaša torba je prazna.«

»Pa moje roke, Lucina, moje roke? Ali so tako za nič? Kako ste venadr vsi v stiskah, zadregah, skrbeh in vsi zrušeni in otrpli! Pelji me v svojo delavnico, Anzelm! Imaš kaj smrekovega ali orehovega lesa?«

»Mar ga drvar ne bo imel?«

»In žago, nože in obličje, kladivo in klešče?«

»Vse to imam.«

»Torej na delo, bratec!«

Iz delavnice se je vso noč razlegalo nabižanje in ropot, da je človeka kar glušilo. Klemen in Julita sta se parkrat vzbudila, ne da bi se zavedla. Ni li treba, da se tudi Jezušček sprejme z godbo? Nebeški orkester ni pač tako izučen. In angeli, nadangeli, kerubi in serafi — vštevši prestolov in oblasti — bi lahko imeli še vaje z goslimi ali s piščalmi, namesto da ropočejo po lesenem podu, ki tako škriplje!

III.

Proti jutru sta prišla Anzelm in Tomaž v kuhinjo s polnimi rokami predmetov, na katerih nisi na prvi pogled razločil nikakih oblik. Tudi Lucina ni stala križemrok: purica je oskubljen in ražen pripravljene. Zajca pa ne spoznaš več, tako je ves razsekan; zdaj čaka na juho. Rožmarin že razširja svoj duh. Duh po olju in vinu udarja pri vhodu nasproti.

»Kaj pa prinašata vidva?«

»Igrače za otroke.«

»Pokažita, pokažita! O, kako lep prašiček s štrlečimi ušesi in kratkimi nogami! Saj vleče trebušček kar po tleh!«

»Ta prašič je vendar konj, predraga!«

»In ta pes z repčkom?«

»Ta pes je koštrun, predraga.«

»In ta kokoš z dolgim kljunom?«

»Ta kokoš je gos, predraga.«

»Pa ti-le dve krogli, druga nad drugo, z rokami in nogami?«

»To pa je lepa punčka. Spodnja krogla je trebuh, zgornja pa glava.«

»Glava, zares? Ste gotovi? Kje so pa oči, usta in nos?«

»Kako ste nepočakani! Dajte mi ogljel!«

»Poglejte zdaj nos, usta in obe očesi, kako vas gledata!«

»Juliti ne boste mogli dopovedati, da je ta skaza punčka.«

»Oblecite ji srajčko! To se potem ne bo videlo. Bo tudi bolj dostojna.«

»Dobra misel! Oblečem jo.«

In Lucina reže in s škarjami striže blago, ga s šivanko šiva, Tomaž pa z lepilom in oblanci izdelava punčki sijajno lasuljo.

Potem se skrivaj in brez čevljev podasta v sobo, kjer spita otroka. Napolnita cokli do vrha in se spet po prstih vrmeta. Mali Jezušček je šel torej mimo.

»Ali si videla,« je rekel Anzelm svoji ženi. »Nikdar se ni treba vznemirjati.«

»Seveda, kaj pa, če bi stric Tomaž ne bil prišel in Jezuščka nadomestil?«

IV.

Klemen in Julita sta se vzbudila. Skoraj istočasno sta vstala in tekla k coklam.

»Ali je kaj, Klemen?«

»Veliko reči je, Julita.«

»Oh, kako lepa punčka, Klemen.«

»Poglej, Julita, tega konja!«

»Punčka ima modro obleko in kostanjeve lase.«

»Konj je dobro rejen in ušesi mu kar štrlita.«

»In ta lepi jarec!«

»Pa ta gos z ostrim kljunom!«

Niti enkrat se nista zmotila. Prav gotovo Lucina ni poznala nobene živali, niti ni videla še nobene punčke. Misli, da je konj prašič, koštrun pes in gos kokoš. Potem še, da je punčka le par krogel. K sreči imajo otroci boljše oči in ne delajo takih pogreškov.

»Mama, mama,« kliče Klemen. »Mali Jezus pa je to noč le prišel!«

»Saj dobro vidiš, Klemen!«

»Slišal sem, kako je trkal.«

»Slišal si, kako je trkal?«

»Tok, tok, tok! in je vstopil in se smejal.«

»Če torej veš, kaj me pa sprašuješ?«

Tudi Julita noče biti zadnja. Če govori eden, tudi drugi ne more molčati.

»Ali je Jezušček tako ropotal?«

»O kakšnem ropotu govoriš?«

Potem vpraša spet Klemen:

»Tisti ropot v delavnici. Prav dobro sva ga slišala.«

»Takrat bi morala spat!«

»Saj ves čas nisva mogla spat.«

Danes hočejo otroci vse znati. Treba je najti pojasnilo, prav bistroumno pojasnilo, ki varuje ta čudež. »Torej dobro,« pravi Lucina. »Poglejta: Jezušček je razdelil v mestu in na deželi že toliko igrač, da mu jih je le malo ostalo, ko je prišel sem do gozda. Zato je stopil v delavnico in tam sam napravil te reči, katere je vama del v cokli.«

»Pa jih zna napraviti?« reče Klemen.

»Saj je bil nekoč tesar s svetim Jožefom.«

»To je pa res, mama. Bil je tesar.«

V kotu na peči pa se je veselil Tomaž nagnil k ušesu Anzelma:

»Za hudiča so me že imeli, da bom pa kdaj še za ljubega Boga, pa nisem pričakoval!«

V.

V božični noči hoče Tomaž ves razveseljen in ogret spet čez hribe domov.

»Ostanite, ostanite, stric Tomaž! Purice še nismo vse snedli.«

»Ostanite, ostanite, stric Tomaž! Še je nekaj zajca.«

Pa ne poslušata nikogar in je že na stezi. Klemen in Julita ga še kličeta, njiju glasovi pa se že izgublajo v temi. Oba ljubita strica Tomaža, ker se stric vedno smeje.

Steza ni udobna in jo je težko najti. Tudi je že dobršen del dneva snežilo, na snegu pa je vse izenačeno. Stric Tomaž je pil rdeče vino. Pil ga je precej, zato ne stoji trdno na nogah. Noč ga ujame, pa izgubi stezo: kaj bo počel? Nikdar več ne pride živ domov.

K sreči je na hribu zapuščena kočja, ki služi pastirjem ob času nevihte in popotnikom, ki se izgube todi. Stric Tomaž se je spominjal. Večkrat je že ležal v nji in tudi v neprijetni družbi. Tam bo počival: njegova rešitev je v nji. Spal bo v nji in počakal dne.

Zaspi. Ali spi zares? Če ni mrtev? Pred seboj vidi vsa zlata vrata. Nebeška vrata so.

»Vstopiti hočem! Odprite, odprite mi vrata! Le hitro in brez obotavljanja!« — Vrata se odpro in prikaže se mož, jezen in bradat, ki ravna ž njim, kakor s hudodelcem. »Pojdi od tod, takoj se poberi! Kako se drzneš, se prikazati tukaj? Ti tat, divji lovec postopač, razuzdanec, lopov, zapravljivec, slabi plačnik, hudobni pravdar, burkež in porogljivec!« Sveži ti Peter zna v jezi dosti takih besedi. Ni mogoče drugače, kakor da se človek umakne plohi takih-le psov; seveda so vse — treba le priznati — pravično uporabljene, vendar pa ne zaslužijo, da se tako slovesno izpovejo. Resnično, nebes ni mogoče dobiti tako lahko,

kakor bi kdo mislil. Treba je marsikaj potrpeti, nikdo pa ne misli na to. Prepir je povzročil spotiko. Iz vseh kotov so pritekli svetniki v prazničnih oblekah in s kronami na glavah. Sveti Peter pa, da bi tako brez dvoma pokazal svojo moč, ga je še vedno zavračal: »Ven od tu, ven od tu. Hudiči te bodo raztrgali pri izhodu!« — »Dobro, dobro, pa gremo. Saj ni treba toliko šuma.« — Pa glej! Svetniki se razmaknejo in spoštljivo napravijo krog. Gospod Jezus gre na obhod. Približa se tudi novodošlemu Tomažu in mu govori — sveti Peter pa še mrmra — sladke besede: »Le vstopi, prijatelj, ti si tukaj doma!« — »O, Gospod, ali je to res?« — »Ali nisi bil nekega božičnega večera moj namestnik pri Klemenu in Juliti? Ne morem te zatajiti.« — Sveti Peter je razumel ta namig in je obmolknil. »Gospod, Gospod, saj nisem pošten človek.« — »Že dobro! Vrneš se na zemljo, dokler ne postaneš dober.«

Ko se Tomaž v koči prebudi, je že svetel dan. Mane si oči in se spomni sanj. Smeje se natih, smeje se naglas in je le napol zadovoljen.

»Obljubil sem, da postanem pošten človek. Sitno je to, ampak zadosti jasno. Vem, kaj moram storiti. Zdaj razumeš, moj stari Tomaž, kaj se pravi biti namestnik malega Jezusa!...«

(Prevedel Domen.)

Tone Kralj: Beg v Egipt (na sv. Višarjah).

Franc Rupnik:

Črni vrh nad Idrijo.

SAMOTNI črnovrški hribi in lahno vašlovite ravnine niso zadnja pokrajina naše dežele. Saj prihajajo meščani občudovat njih planinsko lepoto, utrujeni in slabotni iščejo zdravja in novih moči. Saj je tukaj narava zavrtala v zemljo poleg mnogih lukenj in breznov tudi 520 m globoko, menda najglobokejšo do sedaj izmerjeno jamo na svetu. Saj so iz teh hribov izšli mnogi možje, voditelji in dobrotniki ljudstva: duhovniki, učitelji, umetniki, znanstveniki, med temi dva kládivarja slovenske besede: Matej Cigale in dr. Frančišek Lampe.

Še nihče ni raziskal in nam podal zgodovine kraja in župnije črnovrške, zato poskušam tukaj — kolikor mi je danega prostora — medlo orisati njeno preteklost.

Naselitev.

Kdaj so nastala na ozemlju črnovrške župnije prva človeška bivališča, odkod in kdo so bili prvi naselniki, nam zgodovina ne ve povedati. Ljudsko izročilo poroča, da je najstarejša naselbina v Trebčah. Pred davnimi stoletji je bil iz Vipavske doline na sosednje tolimnsko in loško ozemlje edini prehod čez črnovrško goro »po Taboru« in dalje »po Rešteji« v dolino Idrijce. Tako bi bilo mogoče, da bi postavili prva stanovališča naselniki od vipavske strani. Toda če upoštevamo trdo črnovrško narečje, ki se popolnoma loči od mehkega in blagoglasnega vipavskega, kaže, da se na črnovrškem ozemlju niso naseljevali ljudje iz Vipavske doline, ampak od severa in vzhoda sem, saj je črnovrško narečje čisto »rovtarsko«, kakor se govori po vsej pokrajini med Vipavo, Logatcem, Loko in Tolminskim. Značilna so tudi mnoga nemška osebna imena, zlasti po Zadlogu in Idrijskem logu, ki so stara in se zdijo imena prvih naselnikov na dotičnih mestih — navajajo jih prve krstne knjige n. pr. Mikuš, Lampe, Bizar (Wiser), Cigale (Cigule), Flander, Habe, Abraht, Ajhar, Košander, Štrancar, Paver, Plešnar, Rudolf, Rejnk (prej: Rink). Ti rodovi izhajajo od nemških naseljencev iz loške doline, ki so se preko Godoviča naselili na takrat še malo obdelani zadloški in idrijskološki ravnini. Danes je že večina teh osebnih priimkov izginila, ostala so le še hišna imena.

Z gostim bukovjem in smrečjem pokriti gorski vrhovi, ki se od daleč vidijo skrivnostno temni, črni, so dali kraju ime: Črni vrh. S trudom in naporom so prvi naselniki trebili in lomili gozdove, odtod imena vasi Trebče in

Lome. Gozdovi so se vedno bolj umikali senožetim — »logovom«; še v prvih krstnih zapiskih (od l. 1635.) najdemo včasih naznačen kraj rojstva kar splošno »iz Logov«, a so istočasno že tudi ti Logovi natančneje označeni: Zadlog, Idrijski log, Mrzli log. Oba zadnja pridevka sta jasna; Zadlog pa je nastal tako, da so imeli na zadloški ravnini najprej črnovrški kmetje svoj »log« — saj ga imajo še danes — dalje za tem logom pa so se ustanovili novi naselniki. »Grize« pomeni kamnit gozd, Predgrize so selo pred tem gozdom. Imena ostalih vasi se dajo lahko raztolmačiti.

Do l. 1770. še niso hiš ločili po številkah. Takrat pa so vojaški častniki šteli ljudstvo po župnijah in hiše po številkah razdelili v skupine. Kjer so bile naselbine raztresene po samotah, so jih častniki precej poljubno združevali v oddelke. Tako so vsa gorska selišča od Špika do Tisovca združili pod imenom Mrzli log. Ker so gledali na župnije in ne na občine, so šteli tudi hiši pri Šinkovcu in Tršanju v Beli skupaj z Belo, čeprav sta spadali pod drugo občino in gosposko.

Svetni gospodar črnovrške občine je bila od davnih stoletij vipavska graščina, ki si je lastila gorsko pokrajino tja do globokih grap Belice, Idrijce in Zale ter gori v visoke vrhove Hrušice. Ko se je Idrija v začetku 17. stoletja osamosvojila od Tolmina, je sčasoma kupila širne trnovske gozdove in od vipavske gosposke tudi Belo in del Idrijskega loga.

Cerkvena zgodovina.

Kakor je politično in gospodarsko življenje črnovrških prebivalcev odviselo od vipavske graščine, tako so njihove cerkvene zadeve do zadnjih desetletij urejevali vipavski župniki. Graščinske meje so bile tudi župnijske, razen v Beli, kjer je segala cerkvena oblast vse do Gorenje Idrijce (torej tudi na Šinkovca in Tršanovše). Tukaj na zahodu je vipavska župnija imela za sosedo najprej župnijo na Št. Viški gori, od 14. stol. dalje nekaj časa Cerkno, od l. 1580. Spodnjo Idrijo in od 1882. mesto Idrija. Godoviško in hotedrško ozemlje sta pripadali v začetku k župniji sv. Petra v Ljubljani, od 15. stol. dalje k Vrhniki in sta šele v 18. stoletju dobila svojega duhovnika. Tako je razumljivo, če najdemo v prvih krstnih knjigah črnovrških prav veliko krstov za znamenanih iz Godoviča, Medvedjega brda in »Gozda« (kar pomeni najbrže današnji Novi svet), ker so nosili raje v Črni vrh kot pa na daljno Vrhniko oziroma k vikarju v Logatec. Kako obširne so bile torej starodavne župnije, koliko navora in časa je moralo nekdanj zrtvovati verno ljudstvo, da je prišlo do župne cerkve, do duhovnikov in službe božje.

Cerkev sv. Jošta. Kdaj se je sezidala v Črnem vrhu prva cerkev, ni znano. Slišal sem

celò ljudsko govorico, da je nekdanj cerkev stala v Trebčah, pa ne morem še soditi, kaj je podlaga tej govorici. Prvo poročilo o cerkvi sv. Jošta najdemo v vizitacijskem zapisniku (ob birmovanju) l. 1570.; cerkev je stala torej že pred tem letom. Če sodimo po svetniku sv. Joštu, bi mogli reči, da je nastala prva cerkev v Črnem vrhu od 13. do 15. stoletja.

Sv. Jošt izhaja iz kneževskega rodu v Bretaniji (v severozahodni Franciji). Odpovedal se je kneževski kroni, postal duhovnik in redovnik ter umrl okoli l. 669. Njegovo češčenje se je kmalu razširilo po frankovskih in nemških deželah. Brižinski škofje, ki so l. 973. postali lastniki Škofje Loke, selške in poljanske doline, in tam naseljevali trume nemških kmetov, pa tudi benediktinski menihi, ki so v 11. in 12. stoletju ustanovili po slovenskih deželah svoje samostane, so prinesli češčenje sv. Jošta tudi v naše kraje, in so nam iz 14. in 15. stol. znane njegove cerkve in kapele. Nekdaj so sv. Jošta zelo častili kot zavetnika proti živinski kugi, in po naših gorah in planinah so se po nekod razvile sloveče božje poti. Slovenci imajo 16 njegovih cerkva: 9 v ljubljanski, 5 v mariborski, 1 v krški in 1 v goriški škofiji; ta zadnja je prav ob stari tolimnsko-škofjeloški meji (v župniji Cerkno), dalje proti jugu pa nima sv. Jošt v goriški in tržaški škofiji nobene cerkve.

Sedanja cerkev v Črnem vrhu je nastala po večkratnih prezidavah. Prezbiterij (= prednji del) s tremi stranicami osmerokotnika kaže, da je bila ta cerkev prvotno zidana v gotskem slogu, ob popraviljanju v 17. stol. pa so jo predelali v baročnem smislu. Zapisnik cerkvenih opravil v vipavski župniji iz srede 18. stoletja navaja obletnico posvečenja črnovrške cerkve na nedeljo po sv. Marjeti, na nedeljo po sv. Martinu pa staro posvečenje t. j. posvečenje prejšnje, morda prvotne cerkve. V avgustu 1791. so začeli znova popravljati cerkev. Tedaj so podrli velik del starega zidovja in znova sezidali, pri tem pa so cerkev toliko razširili, da so na vsaki strani prej enotne četverokotne ladje — tam kjer sta danes kapeli — naredili 1 m globoko in 3.25 m široko vdolbino za stranska oltarja; ob enem pa so cerkev tudi mnogo zvišali. Delo se je zavleklo do jeseni l. 1793. Zadnje prezidovanje in povečanje cerkve se je izvršilo v letih 1873.—1875. Povečala se je cerkev tako, da sta se prizidali sedanji kapeli; tako je dobila stavba v tlorisu obliko križa, križišče pa je obokano s plitvo kupolo, kar dela cerkev prostorno in močeno.

Prezbiterij je dolg 7.50 m, širok 6.20 m; ladja je dolga 18.17 m, široka 8.64 m; vsaka kapela je globoka 4.42 m in široka 9 m.

Oltarji. Do srede 18. stol. je imela cerkev tri oltarje: velikega in dva stranska: Matere božje in sv. Uršule, ki sta stala spredaj v obeh kotih ladje. Med letom 1750. in 1758. pa so postavili še četrti oltar v čast sv. Valentinu ob steni sredi cerkve. Tako pa je ostalo samo do l. 1791. ,ko se je moral oltar sv. Uršule umakniti in sta ostala stranska oltarja Matere božje in sv. Valentina.

Veliki oltar kaže, da je bil prvotno izdelan proti koncu 17. stoletja. Nameravali so ga popraviti ob zadnjem prezidovanju cerkve (1873.), ker je bil po škofovem poročilu precej zanemarjen. Pa ljudstvo, ki je že veliko dalo za popravo cerkve, ni bilo voljno več žrtvovati. Šele l. 1891. ga je popravil kamnosek Janez Vurnik iz Radovljice, več delov je nadomestil z novimi in nekaj dodal; napravil je tudi nov kip sv. Jošta. Istega leta so postavili tudi nova kipa sv. Štefana in sv. Alojzija. Tabernakelj je izdelal ljubljanski kamnosek Alojzij Vodnik l. 1893. za 550 gold.

Stranska oltarja so na novo postavili po razširjenju cerkve l. 1793. Ko so jih ob zadnjem popraviljanju prestavili v novi, sedanji kapeli, so jih prostoru primerno nekoliko razširili in zvišali; takrat so dobili nove tudi vse sedanje kipe. L. 1894. so oltarja zopet nekoliko popravili in osnažili. Vse kipe je na novo pobarval in na vrhu oltarjev napravil nove reliefne podobe kipar Andrej Rovšek.

Kapela sv. Križa na pokopališču se je sezidala v novem gotskem slogu l. 1894. iz zaupščine črnovrškega rojaka Antona Lampeta, ki je umrl kot kurat na Gočah.

Naj dostavim še, kar je že l. 1896. zapisal v Domu in svetu (str. 604) veliki črnovrški rojak dr. Franc Lampe: »Čakamo, kdaj bodo Črnovršci spravili izpred svoje cerkve oni tako nečedni kozolec, ki je napravljen domačinom in tujcem v strašilo.« Črni vrh se modernizira, postaja priljubljeno letovišče, oni kozolec pa še vedno straši, mi še vedno čakamo ...

Duhovnja. Leto 1635. se navaja kot leto ustanovitve črnovrške duhovnije, seveda zato, ker se s tem letom pričnejo krstne knjige. A je gotovo, da je Črni vrh imel duhovnika že davno prej. Vizitacijski zapisnik iz l. 1570. našteva cerkve v vipavski župniji, ki so imele sv. zakramente t. j. sv. krst in sv. Rešnje Telo, med temi najdemo tudi cerkev sv. Jošta. Torej je bil že l. 1570. nameščen pri cerkvi v Črnem vrhu duhovnik kot varuh sv. zakramentov. Kdaj pa je bila že prej ustanovljena duhovnja, ni znano. Čeprav je imela cerkev svojega duhovnika, je vendar ostala še vedno podružnica vipavske župne cerkve in duhovnik ni imel nobene samostojne oblasti, ampak je bil le kaplan (ekspozit) vipavskega

Črni vrh nad Idrijo.

župnika, v njegovem imenu je opravljal vsa cerkvena in dušnopastirska opravila. Graščina vipavska, ki je imela patronat nad črnovrško cerkvijo, je predlagala župniku in škofu osebo duhovnikovo, po kakih večji zameri pa je zahteval tudi njegovo odstranitev. Zaradi vedno naraščajočega prebivalstva — sredi 18. stoletja se računa že okoli 1800 duš — je postala obširna in hribovita kaplanija pretežavna za enega samega duhovnika, zato se je ustanovilo l. 1745. še drugo kaplansko mesto. Duhovniška služba v Črnem vrhu je bila na glasu — kakor trdijo izjave duhovnikov in škofa samega — da je ena najtežavnejših v goriški škofiji. Duhovniki so tožili o slabih dohodkih; zato so se mnogi duhovniki branili tega mesta. Temu je veliko odpomogel dr. Blaž Korče, črnovrški rojak, ki je l. 1741. zapustil župnijo Hof na Nižjem Avstrijskem in se v pokoju naselil v svoji domačiji, kjer si je dal pri cerkvi sezidati novo hišo in je tam umrl l. 1754. Pokopan je v cerkvi. V svoji oporoki je določil potrebno glavnico za letnih 200 goldinarjev obresti in svojo hišo kot beneficij (= duhovsko službeno mesto) v Črnem vrhu. Ker sta že dva duhovnika mogla opravljati vsa opravila, je goriški škof ta beneficij z vsemi dohodki podelil obema kaplanoma in s tem veliko zboljšal njihove dohodke. Hišo pri cerkvi je l. 1760. kupil Jurij Plešnar za 100 goldinarjev in jo je šele l. 1902. dobila duhovnja nazaj kot dar za novo župnišče.

Ko je cesar Jožef II. odpravil mnogo samostanov, je njihovo premoženje zaplenil za verski zaklad in določil, naj se iz tega zaklada ustanavljajo potrebne nove duhovnije. Ta

krat je predlagal vipavski župnik, naj se ustanovi duhovnija v Zadlogu za vasi: Zadlog, Bela in Mala gora, skupaj 525 duš. Vlada je ustanovitev tudi dovolila, niso pa znani vzroki, zakaj se ni izvršila. V neki listini se omejuje tudi, naj bi se ustanovila nova kaplanija na Javorniku za Javornik, Vodice, Kanji dol in Strmico, kaj več mi pa o tem ni znano.

Potem ko je bila avstrijska vlada uredila deželne meje, je delala na to, da bi se tudi meje škofij izenačile z deželnimi mejami. Idrijska dekanija se je že l. 1792. pridružila od goriške k ljubljanski škofiji. Z apostolskim pismom dne 27. julija 1830. pa je papež Pij VIII. odločil od goriške škofije vipavsko župnijo z vsemi duhovnijami ter jo pridružil ljubljanski škofiji. Ko je leto 1848. prineslo kmečkemu stanu osvobojenje izpod graščinskega jarma, je naslednjega leta državna uprava odcepila črnovrško ozemlje od vipavskega sodnega okraja in ga priklopila k idrijskemu, cerkvena oblast je pa l. 1852. to duhovnijo porredila idrijski dekaniji. Deset let kasneje se je črnovrška kaplanija osamosvojila od oblasti vipavskega župnika in postala samostojen vikarijat. Šele 16. decembra 1897. je ljubljansko škofijstvo z ustanovnim pismom povzdignilo Črni vrh v župnijo. In 31. oktobra 1899. je bil umeščen prvi župnik Ivan Abram, ki se je veliko trudil in mnogo žrtvoval za duševno izobrazbo in gospodarski procvit župnije. Dne 6. oktobra 1924. je odšel prvi in do sedaj edini župnik praznovati svojo pet in dvajseto obletnico v večnost.

Črni vrh, vas med gorskimi gozdovi, bele hiše na ravninah, skrita naselja, raztresena po samotah — to je zatišje, v katerem so rastle mnogi otroci, ki so z bistro umnostjo in železno voljo hribovcev dozoreli v velike, požrtvovalne delavce za čast božjo in za ljudstvo, njihovi skrbi izročeno. Bog daj, da bi tudi v bodoče iz teh gozdnih višav prihajali možje vodniki.

Venceslav Sejavec:

Molitev.

Kaj je prispel do Tebe skozi črne dalje moj slabotni klic? Mogoče si, Dobrotni, uzrl mojo borbo in se nagnil boš do mene sam in mojo vero v Te podprl, da bom kot na perutnicah močnih ptic premagal vsepodirajoči tok nezajezenelega sveta in kot jeklena ladja k Tebi priveslam...

O pridi k meni v mračni, strašni labirint in dobrohotno vzemi me v rokó in nesi skozi vlažne hódnike k izhodu me, kjer rože Tvoje milostne dehte. Trpljenje oslepljenega v podzemni ječi — je bolečina, ki razjeda moje ranjeno telo... O pridi, Odrešenje moje... Pred Teboj zidovi se, mrakovi voljno zrušijo in čeznje bela cesta se odpre...

Narte Velikonja:

Božični spomini.

IMEL sem osem let in staro teto za varuhinjo. Vsak dan mi je natanko in podrobno ob vsaki priliki in nepriliki pripovedovala, kaj se spodobi ter prepovedovala, kar se ne spodobi.

Kako dostojen fant bi bil postal, če bi jo bil slušal!

Za božič se je tisto leto zgodilo nekaj posebnega. Gospa oskrbnikova nas je povabila na sv. večer k božičnemu drevescu. Če pravim: nas, mislim najprej sebe, potem soseda vega Petra in Manco in stričevega Naceta.

Teta nam je vsem pregledala roke ter odkrila, da smo umazani in da raste Nacetu repa iz ušes, da Mančini nohti žalujejo, da Peter nima več prstov temveč kremplje in — oh, kdo bi pravil o sebi.

Vabljeni smo bili ob šestih zvečer. Jaz sem imel v žepu dva robca, toda v obeh zavite čepinje pisanega kozarca, ki se je prav ta dan ubil. Če smem, bom povedal, da je bilo to moja davna, skrita želja. Tisti večer je bil mraz in zato so nam visele svečke pod nosom in smo jih lepo brisali z rokavom. Z rokavom od suknje, enkrat sem, enkrat tja, kolikor nismo posmrkali nazaj. Teta je temu pravila: spravljanje pod streho, da ne bo dež zmočil.

Peljali so nas v svetel salon, kjer smo večerjali.

Oskrbnikovi so imeli tri otroke: Vilka, Herto in Piči. Starejša sta bila naše starosti in imela mesto tete guvernanto. Druge razlike ni bilo. Piči pa je šele shodila. Vilko in Herta sta nas gledala z viška, ko smo prišli. Moško smo prikorakali: jaz sem naprimer imel vsaj za dve zimi prevelike okovane čevlje, za dva širok klobuk na ušesa, v ušesu murčka in, kakor rečeno, svečke pod nosom.

Sedel sem poleg Herte, ki me je vprašala, ali me doma privezujejo za murčka. Predlagala je, da to takoj poizkusimo.

Zaraditega je bila karana ter se nakremžila rekoč, da se ne spodobi otroke karati pred tujimi ljudmi. Oče jo je vprašal, kdo jo je tega naučil in je odgovorila:

»Ti, papa! To si rekel včeraj mami!«

Tako zdaj sem to vedel tudi jaz. Tisti tuji ljudje smo bili mi, ki smo se čudili, da otroci očeta in mater tikajo.

»To je po domače in nobel!« je pojasnila Herta. Vilko ni imel časa, ker je mašil v usta cmok za cmokom, ves v strahu, da bomo vse mi »požrli«. kakor je zašepetal Herti.

Hertine besede so se mi zdele sila imenitne in sklenil sem jih porabiti ob prvi priliki.

Morali smo počakati, da je Jezušček pri-

žgal lučke. Vilko je sicer trdil, da jih bo papa ter da se to vidi skozi ključavnico. In smo res pokukali. Ker je nekaj zaropotalo, smo se naglo umaknili in Peter je prekucnil lonec z rožami.

Herta je škodoželjno ploskala z rokami.

»Ti si ubil vazo, to je imenitno!«

Potem je zazvonilo ter smo šli v sobo. V sobi je bila smrečica vsa v lučkah.

Z odprtimi usti smo zijali v ves ta blesk. Morali smo sestiti, prinesli so nam še čaja in piškotov. Na ves glas so se mi smejali, ko sem dejal, da imam eno vazo čaja dovolj in da bi lahko bili kar nobel po domače vsi iz ene vaze.

»Ti si butelj!« se je krohotala Herta. Toliko, da ji nisem pripeljal zausnice, vščipnil pa sem jo — in ko je zacvilila, so se še bolj smejali.

»Ti že pokažem!« je dejala.

Ko so začele svečke — one na drevesu! — dogorevati, so nam rekli, naj si vsak utrže kaj z drevesa za domov.

Kakor vihra smo planili na smrečico ter jo podrli na tla. Herta pa mi je nalašč postavila nogo in na gladkem parketu sem zletel v kot pri omari. Čutil sem, da sem prevrnil neko posodo. Kadar sem hotel vstati, me je Herta sunila na tla. Pobiral sem se s tal in vsakokrat podrsal po neki lepki tekočini.

Medtem so drugi obirali smrečico. Piči se je raditega drla na vse grlo, ker jo je bil nekdo tudi udaril z vejo.

Nazadnje sem se le dvignil. Drevesce je ležalo čisto osmukano in obrano na tleh. Le samo še en rdečkast papir sem zapazil na njem. Planil sem k njemu ter hotel spraviti v žep. Toda papir se je prijel roke; ko sem začel trgati od prstov, so se mi papirčki lepili po obleki.

Herta se mi je smejala na glas ter cepetala z nogami.

»Le kar nobel, ti vaza ti, nerodna!«

Meni je postalo pri srcu hudo in zbežal sem proti domu brez vsake zahvale in še s hudo jezo v srcu povrhu.

Za voglom sem si v snegu odrgnil roke, da se je kri pokazala. S strahom sem zapazil, kako se lepi obleka, kamor sem prijel.

Teta me je čakala in hotela vedeti vse po natanko. Pripovedoval sem ji že o piškotih in čaju, ko je prišel za menoj Peter.

»No, ali si se zbal?« je vprašal.

»Nisem se, ne, toda sram me je bilo, ko ste tako nespodobno otrgali z drevesa! Ali niste slišali, kako se je Piči drla? Kakor razbojniki ste razcukali drevesce. In obnašali ste se kakor divjaki. Ti si pa celo vazo ubil!«

Peter je počasi mislil, in kadar je hotel kaj ziniti, sem mu naglo posegel v besedo.

Tako sem ga ugnal.

Zdaj sem moral teti povedati tudi to, kako so cefrali drevesce in kako ga jaz nisem, ker nisem hotel žaliti otrok. Da, »ker so se mi otroci smilili«, so bile moje točne besede.

Teta me je pohvalila, ker sem se tako spodobno vedel. Tisti večer sem bil pri njej v časti in venomer je ponavljala, da se koj vidi, kdo je dobro vzgojen in koga se prime lepa beseda in kdo je lahko komu za zgled.

»Da, naš Janez je lahko vsakomur za zgled. Da se le nisem zastonj trudila.«

Na račun tega zgleda sem dobil kos čokolade.

Toda drugo jutro je prišla oskrbnikova dekla in lepo povedala, kako je bilo vse to. Kako sem govoril in da se nisem nikoli useknil in da sem razmazal vse lepilo po sobi in da se sploh nisem prav obnašal in da mi zdaj pravi Herta »vaza nerodna«.

Teta je bila užaljena in huda ter mi pridigala, da sem lagal in da je to največja nespodobnost. Tako sem bil ob slavo in njeno ljubezen. Žal ji je bilo, da sem čokolado že snedel.

K oskrbniku me niso več spravili, če bi me bili vlekli s parom konj. In Herte nisem pozabil.

Spomladi sem vlovil žabo ter jo v gneči iz šole domov spustil Herti v torbo, da jo je nesla domov.

Tak sem bil, ko sem bil majhen. Rad sem govoril o sebi samo lepe stvari. Leskovo olje je teta rabila, da bi me poboljšala. Mnogo ni pridobila; več bi ji bilo zaleglo, če bi bila leskovke prodala za vitre.

Kajti, resnici na ljubo, še to storjico sem olepšal in tetina pridiga v resnici ni bila samo beseda, pravzaprav kos čokolade sem tudi dostavil zaradi lepšega.

Oprtalj v Istri.

Prof. Rado Bednarik:

Prvi goriški škofje.

BURNI so početki goriške škofije. Nastala je v sporih med dunajskim dvorom in beneško ljudovlado. Ustanovili so pa novo cerkveno pokrajino iz nujne potrebe.*

Že omenjeni politični spori med Avstrijo in Benetkami so bili krivi, da niso mogli oglejski očaki (patriarhi) izvrševati duhovne oblasti v avstrijskem delu njih oćakovine. Dunajski dvor je l. 1609. celo pod kaznijo prepovedal vsem duhovnikom, naj ne hodijo pred očakov sodni stol v Oglej in pozneje v Videm. Avstrija je namreć trdila, da so vsi očaki odvisni od Benetk zlasti, ker so bili sinovi patrićijskih rodbin. Preko duhovne gosposke da so torej beneški doži skušali tudi politično vplivati na avstrijske zemlje. Vedne cesarjeve pritožbe pri papežu so dosegle, da je dobil cerkveno upravo avstrijskega dela očakovine papežev nuncij na Dunaju. Ta je pošiljal k nam razne vizitatorje, a le od časa do časa.

Ker ni bilo prave cerkvene gosposke, je naravno, da je propadalo nravno življenje vernikov in tudi duhovništva ter da je seme luteranstva kaj dobro klilo.

Dolga pogajanja s sv. stolico za ustanovitev goriške škofije so bila zelo težavna. V Rimu so se moćno upirali zatretju tisoćletne oglejske očakovine. Poslaniki iz Benetk so vse sile napenjali. Prav tako pa tudi dunajski odposlanci, ki so še bolj strašno slikali žalostno versko stanje naših krajev. Prizadevanje cesarice Marije Terezije sta izdatno podprla dva Gorićana. Prvi je župnik Vid Gulin, ki je pastiroval v Henesbergu na Štajerskem; ta je zapustil l. 1686. večino svojega premoženja za ustanovitev goriške škofije. Drugi je pa baron Avgust Codelli s pridevkom Fahnenfeld. Ta je bil v mladosti revež. Po stricu je pa dosti podedoval. Premoženje se mu je kopićilo in tako je lahko določil 40.000 goldinarjev (velikanska svota za tedanje čase) za bodoćega goriškega škofa, ki bi imel iz obresti njegove in Gulinove glavnice po 4000 gld. dohodkov na leto. Razen tega je Codelli prepustil goriškemu škofu svojo palaćo (sedanji nadškofijski dvor) s kapelo, pohištvom, vrtom in vinogradom. Za prošta in dva kanonika je veliki dobrotnik goriške nadškofije zapustil drugih 40.000 goldinarjev.

* V letošnjem Mohorjevem koledarju so te potrebe bolj na dolgo razložene v članku »Kriva vera na Goriškem«.

Palaća grofov Kobeneljev, potem baronov Codelli, zdaj nadškofijski dvorec.

Ko je bila dana gospodarska podlaga za ustanovitev škofije, se je papež Benedikt XIV. že na pol udal. L. 1749. je izdal papeško pismo (bulo), ki se pričinja z besedami »Omnium ecclesiarum«. V pismu se ustanavlja apostolsko namestništvo (vikarijat) za avstrijske dele očakovine. Benećani so zdaj upregli celo Angleže in francoskega kralja Ljudevita XV., da bi nastopil v Vatikanu za njih. Nazadnje sta se pa Avstrija in beneška ljudovlada le pobotali in predložili papežu predloge. 6. julija 1751. je izšlo papeško pismo »Iniuncta nobis«, ki govori o razdelitvi oglejske očakovine na goriško in videmsko nadškofijo. Naslednje leto 12. aprila (po zgodovinarju Grudnu 16.) je papež poslal bulo »Sacrosanctae militantis Ecclesiae . . .«, kjer se že določa popolna uredba goriške nadškofije. 12. april l. 1752. je torej rojstni dan naše nadškofije. V spomin na ta dan so v Rimu in na Dunaju kovali spominske svetinje. V 178 letih obstoja je marsikaj ućkala pod svojimi poglavarji. Sedanji knez in nadškof je 10. v vrsti goriških nadpastirjev.

Prvi pastir.

Za prvega goriškega nadškofa je cesarica Marija Terezija na pobudo ustanovnika Codellija imenovala grofa Karla Mihaela Attemsova iz znane rodbine Attemsov. Študiral je bogoslovje in pravne vede v Gradcu, Modeni in v Rimu. Brž je postal komaj 27 let star proš

v Bettenbrunu na Švabskem. Vmes ga je pa papež že porabljal za važna odposlanstva. Kasneje je dobil kanonikat v Bazlu. Tu se je že odlikoval po veliki verski in dušnopastirski gorečnosti in je slovel kot učen mož. S težkim srcem je sprejel mesto apostolskega vikarja. Ko je že bil na potu v Gorico, se je hotel sredi pota vrniti, ker si je očital, da je nespособen za tako veliko čast in odgovornost.

30. julija l. 1752. je bil novi nadškof slovesno ustoličen. Že v ustanovni listini, ki obsega 20 dolgih točk, je bila uredba nove nadškofije točno urejena. Kot podložni škofje se imenujejo tržaški, tridentinski, pičanski (Pičan ali Pedena je v južni Istri) in comski (iz mesta Como). V 4. paragrafu je nadškofu določenih 6.600 goldinarjev na leto. Kapitelj je štel prošta, dekana, primicerija in 5 kanonikov. Prošt je imel 1000 goldinarjev na leto, kanoniki pa od 4 do 8 sto. Pri stolnici je bilo nameščenih tudi 6 korarjev in dva kaplana. Novo nadškofijo sta obsipala z darovi cesarica in papež. Marija Terezija je darovala veliko srebrno svetilko (ki so jo pa že pred sto leti ukradli), škofovsko palico in križ, 6 srebrnih svečnikov, monštranco, kelih s pateno in ciborij. Papež je vsem stolnim kanonikom dal čast apostolskih protonotarjev in pravico, da smejo nositi škofovsko kapo (mitro) in posebno hermelinje odelo. Naslednje leto (1753.) je nadškof poslal v Oglej svoja odposlanca prošta grofa Edlinga in stolnega župnika Iv. Franca Madka, da dvigneta 26 svetinj, ki so jih prinesli v goriško stolnico. 27. septembra sta jih dvignila in podpisala predajno listino vpričo čč. gg. Val. Kumarja, Ant. Tomaia, Ant. Gostiše in Val. Gregorattija. V slovesnem sprevedu, obdanem od vojakov z golimi meči, so nosili svetinje do Podgore, kjer jih je nadškof Attems slovesno sprejel.

Po vseh teh predpripravah je nadškof obiskal vso prostrano nadškofijo, ki je imela dekanije tudi po Koroškem (17), Kranjskem (26) in Štajerskem (10). V oktobru 1768. je posklical škofijsko sinodo. Navzočih je bilo 300 duhovnikov. Sklepe te sinode je objavil v 45 točkah. Dunajska vlada je pa marsikaterega teh sklepov spremenila ali črtala. Že tedaj se je začel kazati jožefinski duh, ki je Attemsvega naslednika spravil v pregnanstvo.

Veliko delo je storil prvi goriški nadškof z ustanovitvijo semenišča l. 1757. Svet in neko stavbišče je kupil od baronov Tacco za 13.000 goldinarjev. Prva voditeljja sta bila bivši vipavski kaplan Martin Jebačin, podravnatelj pa Rihemberžan Jože Križman. Svoje srce za ljudske potrebe je Attems pokazal z ustanovitvijo Monta (l. 1753.), čigar urade je namestil kar v svoji palači. Ljudstvo je tu dobilo lahko denar po nizkih obrestih in ga niso več

Judje odirali. Ko je bila l. 1764. velika draginja in lakota, je škof prodal vso srebrnino, izpraznil svoje kašče in hrame in dal lačnim. Če ni imel denarja za miloščino, je celo služabnike prosil na posodo.

Za versko življenje duš je močno skrbel. Ustanovil je 40 novih kuracij in je posvetil dosti cerkva.

Cesarica je svetega moža visoko cenila. 7. maja l. 1766. je podelila njemu in vsem bodočim nadškofom naslov državnih knezov. Tudi pomagala mu je v bolezni iz cesarske blagajne. Podelila mu je tudi opatijo v Topolesu na Madžarskem. Malo pred smrtjo je izdal še poslednje pastirsko pismo z očetovskiimi opomini in je prosil ljudstvo, naj moli za srečno njegovo zadnjo uro. In res je par mesecev potem 15. februarja 1774. 62 let star izdihnil. Po smrti so zbrali vse njegovo premoženje, ki je znašalo — 25 goldinarjev.

Svet mož.

Za Attemsovega naslednika je cesarica imenovala stolnega dekana Rudolfa grofa Edlinga. Po rodu je bil Goričan. Mati je bila Kobencljeva s Proseka. Študiral je v Rimu bogoslovje in modroslovje. 25 let star je postal po tedanji navadi kanonik, stolni dekan, pomožni škof in 22. maja 1774. goriški knez in nadškof. Ker je papež Klement XIV. umrl, je naslednik Pij VI. šele čez eno leto poslal papeško pismo o imenovanju. Nadškof Edling je tretje leto po nastopu obiskal v spremstvu kanonika Galičiča, iz Sv. Križa vipavskega doma, vse fare.

Že se je pripravljaj, da bo v miru skrbel za blagor izročene mu črede, kar razglasi cesar Jožef II. 13. oktobra l. 1781. »tolerančni patent«, ki je dovoljeval vsem veroizpovedim svobodo bogoslužja. Razen tega je pa svobodnomiselni cesar dajal škofom ukaze, ki so se celo zakristije in kora tikali, koliko sveč n. pr. sme goreti med sv. mašo itd. To vtikovanje Jožefa II. v zgolj cerkvena opravila ali takozvani »jožefinizem« je naletelo na nasprotje le pri treh avstrijskih cerkvenih knezih: pri dunajskem nadškofu kardinalu Migazziju, pri goriškem Edlingu in pri zagrebškem škofu Esterhazyu. Edling sploh ni dovolil oznaniti razpriznic »tolerančnega patenta« kot je bil Jožef II. ukazal. Zato ga je cesar pozval na Dunaj, da se opraviči. Nadškof pa je vladarju odvrnil, da v cerkvenih zadevah odločuje Cerkev, v svetnih pa vlada. Razkazeno veličanstvo je zdaj ukazalo, da mora pogumni nadškof poslati v Rim svoj odstop. Obnem mu določuje 10.000 goldinarjev letne pokojnine. Iz Rima pa je prišel odgovor, da mora Edling ostati na svojem mestu, ker se ni v ničemer pregrešil proti cerkvenim predpisom. Jožef II. je bil ves iz sebe. Blagovolil je v svoji

jezi, da se mu reven nadškof tako upira, priti sam v Gorico (10. marca l. 1784.). Spal je v hotelu »Baylon« tik današnjega »Monta«. V škofijo je šel le toliko, da je ukazal vse nadškofovo premoženje zapleniti. V Rimu je pa papeža obdelaval cesarjev zaupnik in poslanik kardinal Hržan, ki je ubogemu nadškofu celo prepredil zasebno avdijenco pri papežu. Pij VI. je zdaj sprejel na znanje Edlingov odstop. Izgnani, a neomahljivi nadškof je prosil, da bi smel ostati v Rimu kot navaden dušni pastir. Brž si je pridobil veliko spoštovanje pri ljudstvu. To pa zopet ni spadalo prav v cesarjeve račune, ki je preko Hržana toliko časa spletkaril v Vatikanu, da je moral Edling, star in betežen, z edinim služabnikom iskati zatočišča v lombardskem mestu Lodiju. Tu je spovedoval in zbiral okrog sebe priprosto ljudstvo do svoje smrti 3. decembra l. 1803.

Cesar škofuje.

V zapuščeni nadškofiji so se kmalu pokazali uspehi »jožefinizma«. Celo posamezni služajci luteranstva so se zopet pojavili. 62-letni vikar Luka Šifer je n. pr. mislil, da stori všečno delo svetni cesarski gosposki, če se javno prizna za luteranca. Jožef II. je tudi dal zapreti centralno semenišče. V njem so se nastanili vojaki. Jožefinski duh, ki je vse samostane smatral za zbirališče leruhov, je l. 1782. zapodil iz njih samostana vse klarisinje (13 po številu). Te so imele velik samostan v ulici svete Klare, kjer je danes vojaško okrožno poveljstvo. Redovnice so smele ali prestopiti v uršulinski samostan, ali pa iti domov z do smrtno podporo 300 goldinarjev na leto. Vrednost zatrtega samostana je znašala 100.000 goldinarjev. Enaka usoda kot klarisinje je zadela tudi redovnike reda manjših bratov. Njih samostan je stal sredi današnjega trga sv. Antona. V zapuščeni samostan so se najprej naselili s Sv. gore pregnani frančiškani, kajti to redovno naselbino, kakor tudi karmelitsko na Kostanjevici, je Jožef II. v imenu prosvetljenosti ukazal zatreti. Prizanesel ni niti ženski bolnišnici, ki je stala blizu današnje cerkvice Brezmadežne v ulici Garibaldi. Na Placuti so imeli po ustanovi barona Vida Delmestre usmiljeni bratje cerkev in vrsto hiš, kjer so imeli bolniške sobe. Še danes opaziš na neki hišici onkraj korenskega mosta kamenito vzbočnino Matere božje z napisom »Peccatorum medicina«. Po ukazu Jožefa II. so se morali usmiljeni bratje preseliti na Studenec v ulico Alvarez, kjer so še danes.

Tudi veliko število kapel in cerkev je dal Jožef II. zapreti. Goriško nadškofijo pa je zaradi Edlingovega upora hotel popolnoma ponižati. Po njegovem prizadevanju je papež 8. marca 1788. ustanovil nadškofijo v Ljubljani;

Stara Placuta s cerkvijo in bolnišnico usmiljenih bratov.

škofiji v Trstu in v Pičanu je odpravil, goriško nadškofijo je spremenil v škofijo in prenesel njen sedež v Gradiško. Za škofa je pa pozval tržaškega škofa grofa Franca Filipa Inzaghija.

Inzaghi je bil štajerski plemič iz Gradca. Izšolal se je v Rimu v Germaniku. Potem je bil prošt na Moravskem in od l. 1775. do 1788. škof v Trstu. Ko je novi škof prišel v Gradiško, je ostal v svoji prestolici komaj en dan. Našel ni niti pripravne cerkve, niti dostojne hiše zase in za kapitelj. Pobegnil je nazaj v Trst. V Gorico pa je že v juliju prišel poznejši ljubljanski nadškof baron Brigido, ki je dal poklicati k sebi generalnega vikarja Matijo Godino in mu je javil, da je stolni kapitelj razpuščen. Kanoniki pa da smejo še do smrti uživati dohodke.

Tako je goriška nadškofija zaradi užaljenega ponosa dunajskega cesarja trpela škodo in propadala.

Zopet v stari slavi.

Pa ni še zrastle nobeno drevo do neba. Jožef II. je umrl in z njim tudi njegova cerkvena politika. Že 20. septembra 1791. je Pij VI. izdal novo papeževno pismo, da se sedež škofije nazaj prenese v Gorico. Škofje so imeli naziv »goriški ali gradiški«. Škof Inzaghi je prišel v Gorico. Bil je dober, a odjenljiv značaj, ki si ni upal prav moško nastopiti za pravice Cerkve in nadškofije. Vladal je do

pozne starosti; še ko je bil ves bolan je po deljeval cerkvene redove kar v svoji bolniški sobi. Umrl je l. 1816, 85 let star. Pokopali so ga na pokopališču v »brajdi Vaccano«.*)

Za Inzaghiem so posvetili za goriškega nadškofa Jožefa Walanda, doma z Gorenjskega. Njegova pastirska pisma pričajo, da je bil učena glava. Po duhu je bil malo jožefinist. Toda pobral je, kar je bilo v njem bolj do brega zrna. Dejal je namreč, da naj se ljudstvu beseda božja v domačem jeziku deli. Zato je ločniški dekan in poznejši tržaški škof Leonardis upeljal furlanske litanije pri popoldanski službi božji.

Waland se je zlasti brigal za duhovski na raščaj. Sam je hodil v semenišče, ki so je l. 1819. vojaki izpraznili in vrnili prvotnemu namenu, pazit, kako se bogoslovci uče. Posve til je 4 škofe, kar je le malo kateremu dode ljeno.

Ko je Pij VII. na predlog cesarja Franca I. preurejeval ilirske škofije, je Walandu naročil, naj naredi načrt. Tako je 3. avgusta l. 1830. Gorica zopet prišla do nadškofije s podrejenimi škofijami v Ljubljani, Trstu, Poreču in na otoku Krku. V istem papeškem pismu je tudi 16 far odtrganih od goriške nadškofije in prideljenih ljubljanski. Nadškof Waland je svojo cerkveno pokrajino znova lepo uredil. Duhovščino je z osebno priljudnostjo močno privezal na se. Vsak duhovnik, pa tudi najskromnejši gorski kaplan, je bil povabljen k škofovi mizi, če je prišel v mesto po opravkih. 11. maja l. 1834. je ta četrti goriški nadpastir, pod čigar palico je nadškofija prebolela vse prejšnje udarce, umrl. Njegov naslednik Lušin je dobil nazaj zase in za naslednike tudi naslov »knez« (princeps Imperii), ki je še zmeraj visoko odklovanje goriških nadškofov.

Z Lušinom začne mirna doba za našo nadškofijo, doba, ki je tudi za poznejše čase božjo setev dobro ohranila.

* Prvo staro goriško pokopališče je bilo na trgu sv. Antona, od tam so je prenesli k cerkvi sv. Janeza Krstnika; od tu pa tja, kjer stoji danes cerkev sv. Antona (nova) v »brajdo Vaccano«.

M. Avsenak:

Pesem o sebi.

Po zarjah rdečih,
po pasovih zelenih
hodi večer.

Po zemlji gre težek, hladen vzdih:
Nebo, nebo.

Nebo pa je polno oči, mežikajočih
v modrini solz.

Jaz pa sem jetnik, v modrozeleni ječi ujet,
in edino okno v svet mi je molitev v nebo.

M. Avsenak:

Nebo.

V Tvojemu nebu vedno, vedno
se vijejo naše zgubljene roke,
in vedno, vedno milosti iz dlani
ti lijejo, lijejo, lijejo ...
Nihče ne ve. V tišini daje nebo,
ko med nebom in zemljo srca se vijejo,
k njim se ko strežnik spušča.
Še nje, ki v obupu te kolnejo,
še nje blagoslovi,
ko duše zemeljsko se smejejo,
na daljna jih pota pozovi.

Nekdo bedi.

Težko je čez zemljo,
težko je v nas.
Vesolja ni ...
Nek duh preži
trenotke vse in krade nam
mladost, Bogu pojeno.
Ne bomo mogli je nazaj prinesiti.
Nekdo bedi ... Nekdo bedi!
Čuj, brat: skrivnostno daje nam roko.
Moj Bog, moj Bog, le Tebe hočemo!!

Pismo materi.

Nič ne morem več zapeti
kakor včeraj.
O, predaleč si odšla v daljavo,
skrile so se tvoje bele roke,
kakor takrat, ko smo deca bili sami,
vpijem: vrni se nam, vrni,
da spet vidimo ti bele roke.
Dalja je ko smrt oči globoke
okrenila vame in me straši
kakor takrat, ko smo deca bili sami,
da ne morem več zapeti
kakor včeraj.

Žena Marija.

Hvalo veliko ti pojemo,
Žena Marija,
pojemo vročo ti pesmico,
Žena Marija:
saj ti si naše duše rešila,
ko si brez madeža dete rodila.
Ti si blodeče obupa otela,
ko si ljubila in nisi grešila —
edina pred Bogom, kot solnce le ena,
o Velika Žena,
Žena Marija.

Grivški:

Nesrečni romar.

KAR nas je mladih Vipavcev, pravimo vsakemu možu stric in vsaki ženi teta, pa naj bo žlahtnik tudi šele po vino- ljubu Noetu.

Drejec tam v sivi hiši za bregom nam je bil stric, njegova Pepa pa teta. Vzela sta se v pozni pomladi in dala človeštvu edinega potomca Drejkčka, ki je kmalu postal strahovalec in poglavar vseh paglavcev, kar jih je skakalo okoli Hublja. Pestovala in potem krotila ga je stara naglušna Neža, sestra Drejkčkove matere. Pepa je pa skrbela za mizo, na kateri se je zjutraj prikazal močnik z mlekom, opoldne se je pokadila skuhnja, zvečer pa zadišal rumen hlebec polente s prijetno cvrčnimi ocvirki in kislim mlekom. Pestrost so prinašali v družino in skledo le veliki domači prazniki, med katerimi se je rdeče bleščal god sv. Ane, potem Jernejevo pa oba Šmarna. Tedaj so romali v Log, zdaj Neža z Drejkčkom ob roki, zdaj gospodar Drejec, zdaj brhka Pepa z Drejkčkom.

Tistega leta, ko se je cika otelila in so pa glavec groznega glavarja Drejkčka premagali in mu izbili dva zoba, je gospodar Drejec po kosilu vzpel pipo iz ust pa odvažno zinil ženskama:

»Na Veliki Šmaren pojdem v Log.«

Obema sta padli žlici iz rok, zakaj zmenili sta se že, da skupaj poromate tja in da bo Drejec za varuha.

»Na Jernejevo sta bili vedve, zdaj je vrsta na meni! Pa se ne vrnem praznih rok,« se je podobrikal.

Obraza sta se razjasnila, le radi lepšega sta obe vzdihnili.

Na Šmaren, še preden so se kure vzdramile, je Pepa zatlačila možu v žep veliko modrikasto ruto, v drugega pa svetogorski rožnovenec, mu nasula nekaj rahlih naukov, naj se radi šibkega želodca ogiblje gostilen in naj se pred nočjo vrne, mu uravnala suknjič in s predpasnikom otepla prah z nje, tožeč, da ni nobene krtače pri hiši. Drejec si je podvihal hlačnice, si zavihal brke in stopil črez prag. Pa se mu je med potjo utrnila maslena misel: »Srečen sem! V hiši je fantiček, v hlevu čvrst teliček, žena modra in skrbna, Neža pa pesterna, da malo takih!« In vso pot do velike ceste je sanjaril, kaj prinese domov, da bodo vse želje utešene. Malemu konja z uzdo, ženi krtačo in Neži — no, njej tople in obsežne copate! Kar smejalo se mu je in ni nič maral, da je moral skakati s poti v jarek, ko so drčali mimo vozovi in dvigali oblake prahu.

Iz Loga je zabrněl veliki zvon. Mogočno in doneče je vabil, slovesno in hrepeneče ozna-

njal romarjem, da so blizu cilja. Vozniki so pognali, trudni pešci pohiteli.

Sladki led.

Log! Kdo izmed Vipavcev ga ne pozna? Sredi turščice in plant zraste naenkrat velika cerkev, ki čepi kot koklja sredi stopnic.

Tistega leta, ko je Dreječce romal v Log, pa so začudeni romarji gledali zvedavo na čudno novost. Plešast dedec s sivo glavo in dolgimi brki je porival pred sabo bel voziček na dveh kolesih. Kričal je s tenkim glasom »slaaado led« in prodajal na desno in levo lepo rumeno maslo v skopih porcijah. Pa se je Drejkčku zdela ta stvar čudna in obenem vabljliva. Kar tri »porcijone« je kupil. »Kaj bi lizal, kar lahko ješ,« je brundal in stlačil celi porcijon v zaprašena usta. »Preteto maslo!« mu je ušlo. »Kako je zlodej mrzel!« In je izbruhal iz ust vse, kar je noter stlačil. Zboleli so ga vsi zobje od modrijana do podočnika. Škoda se mu je pa le zdelo ostalih dveh zavitih kosov. »Še železo se ugreje in kamen, če ga daš v žep, pa bi se to hudičevo maslo ne!« tako je modroval in stlačil ledeno sladkost v hlačni žep.

Zazvonilo je z vsemi tremi. Ljudje so se usuli v cerkev, da se je napolnila zgoraj in spodaj. V tej gneči se je znašel tudi Dreječce z dvema porcionoma sladkega ledu. »Ni spak, da bi se ne ugreel!« In res se je. Medtem, ko je stari pridigar lepo govoril o vinski trti in grozdju, ki se cedi, ko ga stiskajo, je začelo postajati v levi Drejkčkovi hlačnici čudno mrzlo in mokrotno. Pa mu je pridiga tako ugažjala — zlasti oni del o sladkem moštu — znaku veselja, ki sledi stiskam in nadlogam — da je prenesel neugodje in stopical z leve na desno, ko domača eika v blatu. Čudno ga je gledala gosposka ženska z malim našemljenim smrkavcem. Pa še nahrulila ga je: »Vi, mož, ali imate ozebke, da se prestopate! Saj ni ledu!« »Je, je, baba,« si je mislil, »v hlačnici je, pa cedi se nizdolu, da kaplja na tla!« In res je nastala pod Drejčetoovo levo nogo lužica, da je postalo nerodno njemu, gosposki ženski in smrkavcu, ki je z nogo tacal po bajarčku. »Fej, Rudi! kaj si storil?« je zajedljivo zmerjala baba malega tacača! Dobra se je zdela ta zmota Drejčetu. Nasmejalo se je in konjička bi kupil gosposkemu smrkavcu, ki je mesto njega trpel udarce in žalitve. Z mokrim žepom in prepojeno hlačnico se je drenjal po maši proti stranskim vratom, ki se odpirajo z veliko kljuko. Da ne bi ljudje čutili mokrote — kaj bi si mislili — je tiščal roko v žepu, da se ni mogel drenjati in pehati. Močen val hrumiče množice ga je vlačil semtertja, dokler ni z levo hlačnico obvisel na kljuki. »Hoj, stojte! Počasi! Saj vidite, da sem obešen! Hoj!« Pa se nihče ni zmenil za Drejčeta, ki se

je obesil na kljuko in bi se tudi nihče najbrže ne, da se ni začela parati hlačnica in da niso začele lezti doli hlače. Dva mimodraseča sta ga prijela za mokre hlače in dvignila, da se je zakotalil med vrati in prifrčal pod zvonik, da ni vedel ne kdaj, ne kako. Eden izmed dedcev, ki so ga sneli s kljuke, je celo zaklel: »Hudir!« je dejal. »Od sile se je zmočil, dedec nemarni!« Drejčce si je s pasom nategnil hlače in se zaklel, da nikdar več ne kupi sladkega ledu in je zavil proti stojnicam, da bi nakupil, kar je obljubil Pepi, Drejčetu in stari naglušni Neži.

Vinski kanci.

Kupčija je šla naglo, ker je priganjala žeja. Kupil je točno po načrtu: ženi dve krtači in še sebi majhno zraven »za brke«, da bi mu v nedeljo lepše stale. Krtačarica mu je dopovedovala, da je krtačica namenjena zobem, pa se je Drejčce smejal češ: Ne boš me, coprnica, saj nisem deset let za luno, da bi ne vedel, kaj spada pod zobe! Tudi copate je kupil in še konjička na dolgi vrvici za Drejčeta, to figo zadóla, kot mu je dejal.

Med vriščem in truščem se je spomnil na ženin nauk. »Ogibaj se gostilen!« »Lahko njej,« je modroval, »ko ima doma mleko, za hišo vodo, v omari turščni kruh! A jaz — lačen in žejen. Saj ni, da bi žrl in se nalival, eno mrvico štrukljev in en kanec vina pa tudi za služim.« Opogumljen po tej srečni domnevi jo je zavil v eno izmed onih lesenih barak, katerih se težko izogne vipavski romar. V kotu pri dolgi leseni mizi je dobil sedež poleg Čučkovega Janeza, s katerim sta že mešetarila za cikine dvojčke. Od štirinogatih je prišel polagoma pogovor na Pepo, Nežo in Drejčeta. Vmes pa so curljali v grlo vinski kanci. »Pa jim imam rad in sem jim nakupil vsakemu svoje« se je ogreval Drejčce. Kancev je bilo vedno več in glas se je vzdignil Drejčetu na nenavadno višino. V navdušenju je razložil vse kupljene predmete na mizo: dve krtači, dve copati in enega konjička za Drejčeta. Pa je na vsa usta hvalil vse tri skupaj in vsakega posebej. Pri mizi pa so sedeli trije fantini in se poredno muzali Drejčetu. Vtaknili so se v pogovor ter hvalili Drejčeta in njegove tri, dasi nobenega niso poznali. Beseda da besedo, kanec prinese kanec, liter pa liter. In tako je šlo preko poldne, da se je solnce že naveličalo te komedije in zahajalo za gore. Drejčce je pozabil na krtače in copate, prav nič ni mislil na nauke, ki mu jih je dala skrbna Pepa in je v navdušenju — zakimal, zadremal, zaspal in zasmrčal sredi krtač, konjička in copat. Sekundiral mu je mešetar Čučkov Janez.

Pomežikali so si fantini, zmaknili so z mize krtači in v papir zavili poleno. Mesto copat so

nagatili papirja in v papir polomljene orglice. Popili so vino in odšli ter skozi špranjo gledali, kaj bo počel Drejčce. Prvi se je zbudil Čučkov Janez in sunil z roko spečega soseda. Vstala sta, spila še par kancev in v širokih zavojih odkolovratila proti domu.

Zacoprani darovi.

Med potjo se je Drejčce raznežil in v pretrganih stavkih bahal: »Hej, Janez! Kaj neseš ti domov? Figo zadóla neseš! In jaz? Za Pepo krtače, za Nežo copate, za Drejčka pa konjička. Hej, a?« »Arduš!« je jecljal mešetar. »Vsakemu svoje, kar mu gre!« »Kar mu gre!« je ponavljal Drejčce in meril cesto od desne na levo, dokler nista prišla do križpota, kjer se je Čučkov Janez ločil v slikovitem zamahu.

Noč je legla in zavila v temo klanec, po katerem je ves blažen sopihal navrti romar. Sam s sabo je klepetal: »Pridem domov in poročem: Hej, Pepa, Neža, Drejčce — figa zadóla sem k meni, da vidite, kaj sem vam prinesel!«

Sprejela ga je na pragu žena in začela litanije, dolge in hude. Drejčce pa je kolovratil po hiši, da je zbudil Drejčka na klopi in celo gluho Nežo za kotom. Začel je krik in padale so besede, da nas Bog varuj.« Drejčce se je pa muzal, odvil papir in ga ponudil Pepi: »Na krtače, baba, da ne boš kričala!« In dal ji je pod nas poleno. Sveta jeza jo je popadla, da je zgrabila poleno in štela rebra po hrbtu nesrečnega romarja. Drejčce je v stiski iskal po žepih in izvlekel malo krtačico za zobe, katero so mu pobalini pustili. »Na, stara, vidiš!« In spet so se ponovile litanije z jokom: »Še za norca me ima, revo! Brez zob sem, pa mi prinese krtačico za zobe! Oh, sramota! Pijana klada! Spat se spravi! Ali je to božja pot! Doma bi ostal!«

Ko je videl zmoto, je odkrevsal k Neži in ji gugaje se izročil drugi zavitek. Spet smola! Mesto copat, so pogledale iz papirja stare, polomljene orglice. In na te naj gode gluha, stara Neža. »Sram te bodi!« je javkala. »Tako star si, pa si že pamet izgubil!«

Drejček — zadóla figa — je s svojim veskajočim registrom podpiral bučni prizor. Da bi ga potolažil, je povlekel vrvico. »Lej, figa zadóla, konjička!« Pobič je gledal in gledal, videl je dolgo vrvico, vso prašno — konjička pa ni bilo! Med potjo se je odtrgal in ostal bogzna kje na cesti.

»Zacoprani so me!« je kričal šel v hlev, se vlegel v svisli in zaspal med teličkoma, dvojčkoma. Drugi dan so sporazumno sklenili, da Drejčce ne bo več romal v Log. In tega sklepa se moč trdno drži, ker si je v enem samem romanju zapravil ves kredit, ohranil pa zabavljivo prislovico: »Drejčce, kolca vleče«, ki se še dandanes drži hiše.

Denarja ko listja.

Vesela povest iz ameriškega življenja.

Spisal Peter B. Kyne. — Prevedel France Magajna.

XI.

TAJNICA gospoda Absoloma Pika je vstopila v njegovo pisarnico in mu pomolila posetnico gospoda Elmerja Buterwortha Svitala. Gospodar in uslužbenka sta se za trenutke spogledala in se nasmehnila.

»Oh, rojaki moji, kakšen padeč bo tukaj!« je mrmral gospod Pik.

»Kolika nesreča!« je soglašala njegova tajnica. »Pa tako ljubezniv mladenič je videti!«

»Je li kaj podoben svojemu stricu?«

»Ravno toliko kot je stolpna ura podobna žepni. Ali ga naj privedem sem?«

»I menda. Čim prej bo pogreb končan, tem bolje bo.«

Tajnica je odšla in minuto pozneje se je prikazal Elmer. Gospod Pik ga je toplo pozdravil. Po kratkem razgovoru o vremenu in podobnih važnih stvareh, je Elmer omenil svojo zadevo in vprašal, v kakem stanju je dediščina.

»V najboljšem stanju je, gospod Svital. Vse malenkostne račune, ki so bili v breme zapuščine, smo že plačali; izjema so le tekoči mesečni stroški. Cenivci so svojo nalogo dovršili in njihovo poročilo sem že predložil oblastvom. Preostaja nam še, da plačamo državne dohodninske davke ter poravnanje dediščinskega davka; za tem so običajni stroški, ki jih moramo plačati zapuščinskemu sodišču, in naposled omenim tudi določeno pristojbino, ki gre meni kot izvrševavcu oporočnih določb. V ostalem bomo morali še plačati malenkostne deleže, ki gredo drugim dedičem, in poravnati bomo morali oni stari dolg, ki ga v oporoki omenja vaš pokojni stric.«

»Menil sem, da ste tisti dolg že plačali. To bi morali storiti že zato, da ustavite porast obresti.«

»Ni bilo mogoče, gospod Svital. Imetje ni imelo zato dovolj denarja.«

»Čudno! Po vaših prvih poročilih sem sklepal, da imate v rokah znatno svoto v gotovini in poleg tega še za par sto tisoč dolarjev vrednostnih papirjev, ki se lahko vnovčijo vsak trenutek. Če sem vas dobro razumel, je dolg znašal štirideset tisoč dolarjev.«

»Da; toliko znaša glavnica. Najbolje bo menda, če vam vso stvar razložim tako, kakor mi jo je razložil vaš pokojni stric tisti dan, ko je napravil oporoko.«

»Tako bo res najbolje.«

Odvetnik se je zravnil v svojem sedežu in začel govoriti. Polagoma, od besede do besede, je razkrival strmečemu Elmerju presenetljivo

resnico. Ko je končal, je Elmer, onemel od začudenja, strmel predse, kakor da bi ga bil nekdo pravkar zabodel. Končno se mu je preko obraza razlil hudomušen smehljaj.

»O ti presneta reč!« je vzkliknil. »Štiri deset tisočakov, obresti osem odstotne, ki se pripišejo h glavnici vsakih šest mesecev, pa nam po preteku dvainštiridesetih let... Tri sto zelenih maček, kaj je nastalo iz tega! Verujte mi, gospod Pik, da se mi je vedno dozdevalo, da ne bo z mojim milijonarstvom nič!« Elmer se je veselo nasmejal, da so mu stopile solze v oči.

»Zelo mi je žal za vas, gospod Svital. Uklo- niti se pač moramo dejstvom, kakršna so. Listina je neovržna in zgoditi se mora vse tako, kakor je želel vaš stric. Naj vam povem, da se je našla potomka pokojnega Benedikta Catherona, ki je svoje pravice neovržno dokazala.« Odvetnik je ogledoval mladeniča s čudno veselim usmevom na obrazu. »Ako želite, vam preskrbim njeno ime in naslov. Lahko jo greste posetit. Saj res; pojdite ji dvorit; oželite se z njo in ves denar bo ostal v družini!«

»Hvala lepa! Z vašim predlogom ne bo nič. Tam v Pilareitosu živi neko dekle, ki ima izključno pravico do mojega srca. Ne odpovem se ji za ves denar na svetu!«

»Čestitam vam zato, gospod Svital! Reči vam moram tudi, da nisem še nikoli poznal človeka, ki bi toliko izgubo pozdravil s smehljajem. Dovolite mi, da vam izrazim radi tega svoje občudovanje.«

»Ne morem izgubiti, česar nisem nikoli imel, gospod Pik. Še mari mi ni, če so se porušili gradovi, ki sem jih zgradil v oblakih. Svojega strica bi objel pri tej priči, če bi bil še živ. Vsaj na svojo poslednjo uro je stara kost storil nekaj lepega in dostojnega. Zmeraj sem se bal, da je odpotoval pred večnega sodnika s knjigo življenja, v kateri ni bilo zapisano ni eno dobro delo. Tako se bo pa le lahko skliceval na nekaj. Povejte mi, prosim vas, če je bila med njegovimi listinami zadolžnica tega starega dolga.«

»Seveda je bila. Vaš stric ni nikoli ničesar uničil.«

»No, vidite! Tako ali tako bi se dolg moral poravnati. Ko bi jaz izvedel zanj, bi takoj sumil, da ni bil še poravnat, kajti, če bi bilo nasprotno res, bi našel med listinami pobotnico, v knjigah pa podatke, kdaj in kako je bil dolg poplačan. Dolžnost bi mi velevala, da poiščem upnika oziroma njegove naslednike ter jim izplačam, kar je njihovega. Stričeva skrb je bila zategadelj nepotrebna.«

»Kako? Iz lastnega nagiba bi plačali ta dolg? In obresti?«

»Toda gospod Svital, pravkar sem vam hotel svetovati, da se začnete s sedanjo upnico

Tone Kralj: Začetek višarske božje poti (na sv. Višarjah).

pogajati. Mislim, da bomo s pametnim postopanjem dosegli poravnavo za mnogo nižjo svoto. Upnici bomo natvezli, da obstaja deščina v glavnem iz zemljišč, ki se ne dajo z lahkoto zamenjati za denar, in zahtevali bomo od nje, da nam popusti pri obrestih. Ako tega ne bo hotela storiti, ji bomo vrinili mesto denarja nekoliko hektarjev takih zemljišč, ki so brez prave vrednosti, ki pa jih bodo naši cenivci pretirano visoko ocenili.«

Elmer je ves ogorčen dvignil roko. »Kar mi svetujete, gospod Pik, je sila umazano,« je dejal hladno. »Da se v bodočih razgovorih izogneva takim stvarim, bo dobro, če slišite sledečo resnico: vse nepoštenje in vsa umazanost naše rodbine je bila zbrana v mojem pokojnem stricu Hiramu. Nimam namena, da bi se družil z vami niti ne s kom drugim zato, da oškodujem neko žensko. Pogodba je pogodba in po njenih določbah se bom ravnal, tudi če izgubim poslednji dolar od podedovanega milijona.«

Gospod Pik je bil videti v zadregi. »Zgodilo se bo po vaši volji, gospod Svital,« je dejal, »mene pa nikar ne obsojajte, če sem vam svetoval nekaj, kar vam ne ugaja. Prišel bo dan, ko me boste baš radi tega tem bolj cenili.« Skrivnostno se je nasmehnil kakor človek, ki bi znal mnogo zanimivega povedati, pa noče.

»Mislim, da je odvetnikova dolžnost čuvati in braniti koristi svojih strank; vem tudi, da si ljudje še vedno niso edini v tem, kaj je ta reč, ki ji pravimo možato ravnanje. Naj torej ostane vaš nasvet v pozabljenju, da se le več ne ponovi.«

»Velja. Naj vam dam sedaj drug nasvet, ki bo nasprotje prvega. Vaš pokojni stric je imel nad četrto stoletja v službi nekega moža, ki mu je bil zaupni tajnik, hišnik in sluga — vse obenem. Ta človek se piše Bunker. Spada

v vrsto tistih majhnih ljudi, ki so plašni kakor miške in ki jih življenje vsak dan pretepa z bičem. Skratka, Bunker je bil pohleven, zvest, poslušen, delaven, razumen, uporabljiv človek z zajejim pogumom. Prva njegova služba je bila ta, ki jo je imel pri vašem stricu in ki jo dejanski ima še danes, ker mi pomaga pri urejevanju zapuščinskih zadev.

»Ta človek je rano v svojem življenju napravil veliko napako: oženil se je na gole roke in si vzredil nekoliko otrok. Njegova služba mu je bila edini kruh in nikoli ni imel toliko poguma, da bi jo zapustil in si poiskal boljše. Vašemu stricu se je najbrž dozdevalo, da se tudi nemogoče utegne zgoditi, da ga Bunker nekega dne zapusti, pa mu je ob neki priliki obljubil, da mu bo po svoji smrti zapustil sto tisoč dolarjev. To obljubo je večkrat ponovil, ko pa je končno prišel k meni delat oporoko, je Bunkerja ukanil. Zapustil mu je deset tisoč dolarjev in če bi se jaz ne bil raval z njim, bi mu bil dal samo pet tisočakov. Umevno je, da je Bunker od tedaj ves potr in nesrečen.« Pik je umolknil in se pomenljivo ozrl v Elmerja.

»In vi mi nameravate predlagati, da pri manjkljaj poravnam?« je vprašal Elmer.

»Tako je.«

»Čez ta most pojdemo, ko pridemo do njegaja, in morda tega mostu niti ne bo. Mlad človek sem še, pa je že dolgo, odkar sem odkril neko zanimivo resnico. Taki-le Bunkerji prejemaajo od sveta natančno tisto, kar zaslužijo. Samo neozdravljiv bedak more več nego četrto stoletja služiti takemu človeku kot je bil moj pokojni stric Hiram, ne da bi v vsem tem dolgem času spoznal, da je leta lakomnež, ki neprestano tuhta kako bi ukanil, oropal in izkoristil druge ljudi. Bunker je bil mojemu stricu zelo koristen, kajti on kot slabič brez značaja, je ponižno vršil vsa tista skrta uma-

zana dela, ki mu jih je bil ukazal izvršiti njegov gospodar. Je li tako ali ni?»

»Nu, v nekem oziru, gospod Svital, ste najbrž pogodili resnico.«

»Pravo in pristno resnico! Kakšne sorte človek je Bunker, vem, preden ga vidim. Do takih ljudi kot je on nimam usmiljenja in ne ljubezni. Nisem niti prepričan, da mu storim dobro, če mu plačam, kar mu je bil moj stric obljubil. Če dobi slabič veliko denarja, zaide lahko v pogubo.«

»No, naj pa Bunker sam govori zase,« je odločil končno Pik. »Naša glavna upnica hoče, naj ji svoj dolg izplačamo v denarju, ki ga pa nimamo, če ne prodamo nepremičnin. Te so stavbišča s starimi hišami in podobnimi poslopji, ki so v neusmiljeno slabem stanju, pri našajo pa v najemninah izborne dohodke.«

»Ali se te nepremičnine morejo prodati?«

»Za primerno ceno, seveda.«

»Veste kaj. Če čakamo, da jih prodamo za visoko ceno, lahko čakamo dolga leta, medtem pa bodo od starega dolga tekle osem odstotne obresti in se spajale vsakih šest mesecev z glavnico. Tako ravnanje bi bilo nesmotreno, gospod Pik. Izposlušajte pri sodišču, da se te nepremičnine prodajo na javni dražbi.«

»Izborno, gospod Svital! To bi vam tudi jaz svetoval. Vaša odločitev razodeva razumnega moža.«

»Kaj ste napravili s tistim zasebnim bančnim podjetjem — s tisto oderušnico ali kar je že bilo?«

»Prodal sem ga za lepo svoto denarja. Zapuščinsko sodišče je prodajo odobrilo.«

»Ko se vse imetje končno uredi, kaj menite, koliko bo znašal moj delež?«

»Ostalo vam bo, bi dejal, približno četrtilijona dolarjev.«

»No, v Pilarcitosu me bodo še vedno smatrali za milijonarja. Vsi me oglašajo za takega in dokler bom redno plačeval svoje račune, bom tega lepega naslova vedno deležen. To mi bo seveda v korist. S kreditom grem lahko ravno tako daleč kot z gotovino. Le bolj počasi bi potoval, to je vse.« Vstal je, da se posloviti. »Grem malo pogledat v Njujork, da vidim, kakšna so velika gledališča od znotraj,« je pojasnil odvetniku. »Navzlic vaši pretresljivi novici si smem še vedno privoščiti nekoliko tednov zabave. Naposled je četrtilijona mnogo boljše nego sunek v oko z zaostreno palico. V Muscatinu ostanem nekoliko dni, da podpišem kake listine, če bo treba.«

Dobrovoljno je pozdravil in se poslovil. Brž ko so se vrata za njim zaprla, je gospod Pik pozvonil tajnici. »Vedno sem slišal praviti,« ji je dejal, ko je vstopila, »da rastejo v

Kaliforniji same velike stvari: velika drevesa, velike buče, velika goveda in veliki bahači; ampak, če je Elmer Svital vzorec kalifornijskih mož, bom rekel, da rastejo tam tudi največji ljudje na svetu! Ta fant se upa prejemati batine stoje!«

»Odpošljite, prosim, tole pismo gospodični Nelki Cathcart, pri Trgovski banki v Pilarcitosu, Kalifornija: »Draga gospodična Cathcart! Solnce vaših oči je dospelo danes k meni. Brez odloga sem mu izprožil grozovito resnico, najine skrivnosti pa mu nisem razodel. Milijonu in svojim sladkim sanjam se odpove s takim zadovoljstvom, kakor da se je bil pravkar iznebil milijona ponarejenih nemških mark in ne pristnih ameriških zlatnikov. Jaz bom na njegovi strani, pa naj počne, kar hoče. Mlad je še, a je mož, da mu ga ni para; če boste dopustili, da vam uide, ne boste mogli izgube nikoli več nadomestiti. Svoje možgane uporablja izključno za mišljenje. Mesto Pilarcitos si sme čestitati, ker si je izbralo takega župana. Pazite, da ga politika ne pokvari! Vaš iskreno vdani.«

»Ko to pismo dokončate, napišite prošnjo zapuščinskemu sodišču, da nam dovoli prodajo vseh nepremičnin Butterworthovega imetja. Podpisala jo bosta gospoda Svital in Bunker. Izdelajte obenem prodajno dovoljenje, da ne bo zamude; sodišče ga bo podpisalo in pritisnilo nanj pečat, pa bo vse teklo. V enem mesecu bo vsa dediščina razdeljena kakor določa oporoka, naš mladi Elmer pa se vrne domov, da dobi glavni dobiček tiste prijetne loterije, ki jo vodi mali poniglavi bogec Amorček.*) Dobil je zato, da je izgubil in sedaj je izgubil zato, da bo dobil. Nelka pa mora biti zares izredno dekle. Radovedna je, če bo Elmer odgovarjal Kiplingovemu predpisu za moštost. Se li spominjate tistih verzov, ki določajo, kdo je značaj:

*Kdor upa srečati se s Srečo in Nesrečo
in biti v obraz obe.*

Stavim, kar kdo hoče, da bo Elmer prebil preizkušnjo.«

Naslednji dan, ko se je Elmer zopet oglašil v uradu odvetnika Absoloma Pika, je naletel tam na Bunkerja. Gospod Pik je drugega drugemu predstavil. Elmer je pozdravil starega pisarja prijazno, a brez navdušenja in odvetnik je hitro opazil, kako se trudi, da bi na Bunkerjevi osebnosti našel nekaj, kar bi ga sililo, da je napram staremu možu prijazen in dostojen.

Razgovarjali so se eno uro, nakar je Bunker odšel.

»Torej, kak utis je napravil Bunker na vas sedaj, ko ste ga videli in govorili z njim?«

*) bog ljubezni.

»Kradljiva človeška podganica je,« je odgovoril Elmer naravnost. »Niste li opazili, kako je vzel nase barvo svoje okolice? Kakor vsi slabiči, tako bi znal tudi on biti silno okružen. Razmišljal sem o njegovi stvari in sem se odločil, da mu devetdeset tisočakov ne bom podaril. Nisem dovolj bogat, da bi mogel deliti miloščino v taki meri in če bom hotel kdaj koga obdariti, ne bom izbiral takih, ki so Bunkerjevega kova. Možak mi je povedal, da mu je moj stric v začetku plačeval po petdeset dolarjev na mesec. Po desetih letih mu je plačo povišal na dve sto dolarjev mesečno. Tekom poslednjih desetih let pa je že dobival štiri sto dolarjev. Kot neznamen pisar je bil plačan bolje nego njegovi vrstniki. Jaz sem služil skozi deset let, pa nisem niti ob koncu službe prejemal dveh stotakov na mesec. Ne razumem, zakaj se potemtakem pritožuje.«

»Menil sem, da vas bo poskušal navrtati sedaj, pa ni ničesar znil.«

»Nekam bal se me je. Najprej me je hotel presoditi in odkriti, če sem iz trdega ali mehkega testa. Nocoj bo vso stvar na drobno preismislil, jutri me pa pride posetit v hotel, kjer stanujem.«

»Po čem sklemate, da se bo tako zgodilo?«

»Oh, v njegovih očeh sem opazil nekak potuhnjen usmev. Sicer bi storil tako tudi jaz, če bi bil Bunker.«

Elmer je pogodil resnico. Naslednje jutro kmalu po zajtrku mu je Bunker telefoniral v sobo iz hotelske veže ter ga prosil za razgovor. Elmer je prošnji takoj ugodil in par minut pozneje je Bunker že stal pred njim, držeč klobuk v roki in nemirno stopicajoč z ene noge na drugo. Po dveh minutah je Elmer uvidel, da je življenjske navade zelo težko pretrgati in da Bunker ne bo sedel, dokler ne dobi dovoljenja.

»Sedite, prosim,« mu je rekel vljudno in mu pokazal stol. »Zdi se mi, da vas nekaj teži. Videti ste v majhni zadregi.«

»To je res, gospod Svital. Rad bi govoril z vami o neki zadevici, morda vam jo je že gospod Pik omenil —«

»Da; nekaj mi je bil povedal. V mislih imate, kaj ne, prelomljeno obljubo mojega pokojnega strica? Obljubil vam je, da vam za pošteno in zvesto službo, ki je trajala nad četrto stoletja, zapusti v oporoki sto tisoč dolarjev. Mesto te svote vam je pa zapustil le deset tisoč in naravno je, da ste radi tega bolešno razočarani. Razumem vaše občutke.«

»Moje srce je strto,« je zajokal Bunker s tresočim glasom. »Po vseh teh dolgih letih tako razočaranje! Strašni udarec je moja uboga ženotratna potrla skorjo do smrti.«

Elmer je pokimal. »Vendar morate priznati, gospod Bunker, da ste prejemali od mo-

jega pokojnega strica Hirama dokaj dobro plačo. Prepričani bodite, da je mnogo mož v vašem položaju, ki služijo mnogo manj, pa so le zadovoljni.«

»Da, a ne opravljajo takega dela kot sem ga moral jaz!« je vzkliknil Bunker strastno. »Za štiri sto dolarjev na mesec sem moral lagati, slepariti in spletkariti za koristi svojega gospodarja; moral sem hruliti in strašiti ljudi ter jih izkoriščati, kjerkoli je bilo mogoče. Vse to sem moral vršiti za tistih borih štiri sto dolarjev. Pa bi moral dobivati štiri tisoč na mesec že zato, ker sem prebil po deset ur na dan v njegovi družbi.«

»Po svojih dolgih izkušnjah ste gotovo vedeli, kakšne vrste človek je moj stric?«

»Oh, vedel sem prav dobro, kakšen je.«

»Zakaj ste mu potem verjeli, da vam bo po svoji smrti zapustil sto tisoč dolarjev?«

»Nisem pričakoval, da me bo opeharil, ko bo umiral. Kakor suženj sem mu služil. Opravljal sem zanj taka dela, ki jih ni mogel zaupati nobenemu drugemu človeku.«

»To so bila razna umazana dela, kaj ne; razni podli opravki, o katerih ni smel nihče ničesar vedeti?«

»Da ta dela niso bila prijetna, vam lahko zatrdim, gospod Svital, toda moral sem jih vršiti.«

»Seveda so bila nepoštena?«

»Da.«

»Mislim, da vas razumem. Človek, ki hoče, da mu izvršim taka dela, me mora bogato plačati.«

»Tako je, da; ravno tako je! Vaš stric pa tega ni storil!« Bunker se je nepričakovano razsrdil in glas mu je od rastoče jeze postal hripav. »Prekleti pes me je na svojo poslednjo uro ukanil!«

»Sedaj pričakujete, da poravnam njegov dolg jaz; da vam bom, ko prejmem dediščino, podaril devetdeset tisoč dolarjev?«

»To boste z lahkoto storili, gospod. Jaz tudi sem pomagal graditi bogastvo, ki ste ga podedovali.«

»Bojim se, da vam želje ne bom mogel izpolniti, gospod Bunker. Ko bodo vsi dolгови poplačani, mi bo od vsega bogastva morda ostalo jedva četrto milijona dolarjev. Gotovo ne pričakujete, da vam iz tega poklonim devetdeset tisočakov.«

»Zaslužil sem jih, zaslužil,« je ponavljal Bunker trmoglavo.

»Morda, morda. Mene pa prav nič ne mika, da bi nekoga za njegova umazana in nepoštena dela nagradil z devetdesetimi tisočaki.«

»Tako! Menda pozabljate, gospod Svital, da boste sadove tistih umazanih in nepoštenih del odslej uživali vi.«

»Ne bo nič,« je izjavil Elmer na kratko.

»Izgubili boste na celi črti, gospod Bunker. Svoje karte ste neumno izigrali, mene pa ni volja, popravljati vašo zmoto. Nisem božično drevo, ki je obloženo z darili. Najin razgovor je končan in vi ste izgubili.«

Bunker je ves drhteč od razburjenja vstal. Jasno je bilo, da se je možak za to priliko tako osrčil, kakor se ni bil osrčil še nikoli v svojem plazečem se življenju. »Gospod Svitale! Bolje je dobiti pol hleba nego nič!« je napol kriknil. Meni boste izplačali obljubljenih devetdeset tisočakov ali pa poskrbim, da boste izgubili vse!»

»Halo, halo, kaj pa je to? Morda izsiljevanje?«

»Naj bo karkoli, mene prav nič ne briga. Devetdeset tisoč dolarjev hočem dobiti, drugače bo padlo na vas nekaj težkega. Vse vaše bogastvo raztrgam na drobne koščke.«

»Ne bodite mi tako skrivnostni, gospod Bunker. Pojasnite mi raje, kako me držite na vrvi. Znabiti se bom premislil, ko mi bo vse jasno stalo pred očmi. Dokler tega ne storite, ne bo seveda nič. Kamnu se izognem šele tedaj, ko že leti proti meni.«

Bunker se je približal in začel polglasno govoriti. »Za vašega strica sem dolgo vrsto let vodil dvojno knjigovodstvo. Eno je bilo samo zanj, drugo je pa bilo namenjeno davčnemu izterjevalcu. Vpisi v poslednjem so bili skozi in skozi lažnivi. Izkazi v blagajniški knjigi so bili mnogo nižji kot bi morali biti. Debelo knjigo bi napolnil, če bi popisal vse sleparije, s katerimi je vaš stric varal davkarijo. Od 1. januarja 1913. je vaš pokojni stric z mojo pomočjo ukanil državo za več nego dve sto tisoč dolarjev na samih davkih. Vse to lahko neizpodbitno dokažem, kajti preden je bil vaš stric mrtev deset minut, sem knjige z resničnim knjigovodstvom imel že v svoji lasti, neprave so pa bile na njihovem mestu v blagajni. Kaj boste rekli na to, gospod Prebrisanec?«

»Pravim, da ste mnogo ostudnejša podgana nego sem vas smatral v začetku. Torej, če vam ne plačam devetdesetih tisočakov, boste pri davčnem uradu napravili ovadbo in jo podprli z dokazi, nakar bo davčni urad zaplenil dediščino in si vzel, kar mu pritiče.«

»Ne samo to, davčni urad bo zahteval tudi kazen,« je kričal Bunker. »Vašemu stricu ne more več do živoga, zato bo kaznoval njegovo zapuščino z globo, ki bo dvakrat večja od neplačanih davkov.«

»Da bo davkarija poleg neplačanih davkov zahtevala tudi kazen, vem prav dobro. Tudi jaz bi storil tako, če bi bil davčni izterjevalec. Veste, Bunker, kaj bi moral jaz sedaj storiti? Iti bi moral v davčni urad in vas ovaditi, nakar bi vas prijeli za vrat in vtaknili radi veslesparije v ječo.«

»Ne morete. Dokazati ne morete ničesar, knjige pa imam skrite v takem kraju, kjer jih ne bo mogel nihče najti. Bolje bo za vas, da sprejmete moj predlog. V tem slučaju bova dobila nekaj oba. Če nočete, boste dobili iz zapuščine toliko kot jaz, namreč — nič!«

»Pozabili ste, Bunker, da ste bili pri slepariji udeleženi. Po zakonu ste izvršili hudodelstvo, ker ste pomagali mojemu stricu slepariti državo.«

»Oh, to prav dobro vem. Vi pa najbrž ne veste, da bom oproščen vsega, če postanem državna priča. Davčni oblasti ovadim hudodelstvo in vzdržim ovadbo s pričanjem, v zahvalo zato me davčna oblast odveže vsake krivde.« Bunker se je zbadljivo smehljal.

»Bunker, vi ste ostudni! Poberite se iz moje sobe in hitro! Ne maram sicer omadeževati svojih rok s tako mrhovino kot ste vi, toda če vas čez trideset sekund še vidim režati se proti meni, vas brenem iz sobe. Izsmradi se, dehor, in izgini!«

Ko je Bunker odšel, je Elmer sedel k mizi in se zamislil. Da, da; če Bunker izpolni svojo grožnjo, bo on, Elmer, sedel v jako neprijetni kaši.

»Ene stvari sem pa le gotov,« je pomislil in se mrko nasmehnil. »Ako bo izterjevalec dohodninskih davkov dobil vse, kar mu pritiče, bo ves ostanek zapuščine njegov, jaz bom pa ravno tako bogat kot sem bil, preden je dobri striček Hiram umrl — pa še brez službe sem po vrhu! No, pa to me ne skrbi; službo si kmalu poiščem. Mlad sem, zdrav in čvrst kakor jermen! Prav mari mi je, če me muhasta gospa Sreča tako hudo mikasti, da bi mi le ne bilo treba predolgo čakati na Nelko. Dokler ne bom zopet na nogah, se ne morem oženiti z njo, kajti na dan najine poroke bo postala županova gospa, za županovo gospo se pa ne spodobi, da bi služila svoj kruh kot bančna uradnica!«

»Glej na! kmalu bi bil pozabil, da sem župan! To je tudi služba, saj mi prinaša sto dolarjev na mesec. Preživljal sem se že z manjšimi dohodki. Elmer, ti staro jajce, nisi ne povsem v jarku! Še stojiš na lastnih nogah! Samo to je, ko se povrneš v Pilarcitos, boš pokazal, koliko smisla imaš za norčije. Do poslednje ure te bodo ljudje pestili s tvojim milijonarstvom!

»Tako je, vidiš, Elmerček moj zlati! Odslej ne bo prijetno živeti v Pilarcitosu, pa se boš tudi temu le privadil. Ostal boš tam zato, ker je tam Nelka, ker si mestni župan in ker si višješolski odbornik. To so tri stvari, ki se jim samo radi ljudskega smeha ne boš še odpovedal. Če pobegnem drugam, bi bilo toliko, kakor da sem dvignil belo zastavo in po tej poti izgubim Nelko najlažje. Zdi se mi, da bom

Tone Kralj: Višarska Mati božja (na sv. Višarjah).

kmalu zopet zapel tisto narodno pesem o jazbecu!»

Sklenil je počakati, da vidi, kako se bodo dogodki razvijali.

»Najbolje bo, da obvestim o stvari gospođa Pika,« si je dejal in se nemudoma napotil k odvetniku. Gospod Pik je poslušal neverjetno povest z rastočo nejevoljo, ki se mu je neprikrivano razodela na obrazu.

»Priznati vam moram, da znate dobro presojati ljudi, gospod Svital,« mu je dejal, ko je Elmer končal. »Bunker je pristna človeška podgana. Moje mnenje je vsekakor, da vas je vodil za nos. Ako bi imel tako orožje v rokah, bi ga izkoristil že za časa življenja vašega strica. Kar pozabiva sedaj, da je Bunker sploh na svetu. Zanesite se name, da ga bom držal na vrvi; njegov delež bomo izplačali njemu zadnjemu. Ko bom prejel končni odlok za razdelitev premoženja boste imeli v rokah svoj delež in tedaj bo prejel tudi Bunker svojega. Ako bo vložil tedaj ovadbo, ne bo napravil nobene škode, kajti do vaše lastnine država ne bo imela nobene pravice več.«

»Dobro, a jaz ne maram niti vinarja, če ni po vsej pravici moj, gospod Pik.«

»To je zelo lepo, gospod Svital. Vendar pa morate počakati, da se izkaže, kaj je vaše in kaj ni. Če vas poskuša neki izsiljevalec opehariti in vam grozi, se mu postavite po robu in se iz boja ne umaknite. Za sedaj pozabite na vse in se odpeljite v Novi Jork, pa bomo zadevo zaključili. Prepričan sem, da se ne bo ničesar zgodilo, dokler ne bo poslednji odlok za razdelitev posesti podpisan. Tedaj se bo zgodilo, če se bo sploh kdaj zgodilo. Nikakih zlih slutenj nimam, gospod Svital. Pomnite tudi, da je Bunker prekanjen strahopetec.«

»Morda ste pogodili resnico, gospod Pik, meni se pa še vedno zdi, da me ni vodil za nos, da zato nima dovolj poguma. Odkrito vam priznam, da se ga bojim.«

»Jaz se ga pa ne! Prvič, ko se prikaže tu, ga bom tako zmikastil, da bo sedel na tla. Vam že pisмено sporočim, kaj sem dosegel.«

Tako je Elmer z olajšanim srcem odpotoval v Novi Jork. Pet tednov pozneje mu je pisal Pik, da so vse nepremičnine imetja prodane, da so poplačani vsi dolgovi in da je zapuščinsko sodišče že podpisalo končni odlok za razdelitev premoženja. Odvetnik je dodal še, da bo Elmerjev delež znašal približno dve sto in osemnajst tisoč dolarjev.

Po prejemu teh vesti je Elmer brez zadržka odpotoval v Muscatine. Dan po svojem prihodu se je oglasil v Pikovi pisarni, da prejme svoj delež in da še isti dan ob štirih popoldne odpotuje domov v Pilarcitos.

Ko se je Elmer prikazal v zasebni pisarnici, je bil gospod Pik krasno razpoložen. »Naš prijatelj Bunker ni doslej niti zacvilil!« je naznanil veselo in se s temi besedami doteknil stvari, ki je bila Elmerju najbolj na srcu. »Neki dan sem ga prijel v škripce in ga navijal, da je bilo veselje, pa nisem mogel ničesar izvleči iz njega. Nedoločno mi je pravil, kaj vse lahko naredi, če hoče; videti pa je bilo na njem, da ne bo storil ničesar. Samo za nos vas je vodil.«

»Je li prejel svoj delež, gospod Pik?«

»Da; pred desetimi minutami sem mu izročil njegov ček. Menil sem, da bo najbolje, če ga odslovim, preden pridete vi.« Odvetnik je odprl predal in vzel iz njega že napisani bančni ček in neko listino. »To je pobotnica, ki jo boste sedaj podpisali.« Elmer je listino podpisal in prejel ček, ki se je glasil za svoto 218.734 dolarjev in 22 stotink.

»Zdaj boste brez dvoma želeli pregledati moje račune,« je dejal odvetnik in razprostrl pred Elmerjem končni izkaz zapuščine, kakršnega je bil že predložil zapuščinskemu sodišču. »Tukaj vidite vrednostno oceno vsega imetja z inventarjem vred in tole so predpisa-

na jamstva, ki spremljajo poslednje zaključke računov. Ker me pride v teku desetih minut obiskat neka druga stranka, vas prosim, da vzamete listne s seboj v hotel in jih tam v miru pregledate. Spotoma se lahko ustavite v banki, da vam potrdi vrednost čeka.«

Elmer se je odvetniku iskreno zahvalil, zložil listine in se poslovil. Prejeti ček je izdala Prva narodna banka ki je imela svoje urade v pritličju istega poslopja. Ko je Elmer dospel v pritličje, je krenil naravnost v banko in se približal uradniku za malim okencem.

Uradnik ga je vzel in izginil v notranjost svojega oddelka. Čez pet minut se je povrnil in vrnil ček — nepotrjen! »Obžalujem,« je dejal, »a tega čeka ne smemo vnovčiti niti potrditi. Krajevni izterjevalec dohodninskih davkov nam je to prepovedal.«

»Hvala lepa,« je dejal Elmer vljudno in odkorakal na cesto. Zunaj je krenil v hišni vhod in odšel po stopnicah proti uradu odvetnika Pika.

»V zmoti ste bili, gospod Pik,« je naznanil. »Bunker je svojo grožnjo uresničil! Zmeraj se mi je zdelo, da me tedaj ni varal. In kako zvito je uredil vse! Kakor hitro je prejel svoj ček, je zdirjal v banko in ga zamenjal, preden mu je mogel davčni izterjevalec to preprečiti. Ves preostanek zapuščine je sedaj vezan in bo tako ostal, dokler knjig ne pregledajo državni izvedenci.«

»Sveti in poskakujoči Jehozafat!« je vzkliknil Absolom Pik in planil na noge. »To vendar ni mogoče!«

»Na žalost je mogoče.«

»Tega vam ne verujem, gospod Svital.«

»Tedaj pojdite doli v banko in povprašajte tam kakega uradnika. Drage volje vam bo vse pojasnil. Meni je že pojasnil vse, kar sem želel vedeti.«

»Sveta nebesa! Pa tako brezbrizno govorite, kakor da ste pravkar potegnili iz žepa poslednjo smotko in opazili, da je papirnati obroček na njej pretrgan! Ali ste res brez vsakih čuvstev?«

»Ne vem,« je odvrnil Elmer trudno. »Pričakoval sem takega udarca, zato se menda ne vznemirjam preveč. Kaj bi mi pa neki jok in kletev pomagala?«

»Ti ostudni garjev pes!« je rohnel odvetnik in razburjeno stopical okoli po sobi. »Ti strupena, potuhnjena kača!«

Elmer je skomignil z rameni. »Nadejam se, da mi bo davkar vsaj toliko pustil, da poplačam nekatere dolgove, ki sem jih bil napravil v poslednjih mesecih. Trgovski banki v Pilarcitosu dolgujem dvajset tisoč dolarjev. Če mi od podrtije toliko ostane, da poravnam ta dolg, bom lahko rekel, da sem ravno tam, kjer sem bil v začetku. Ne bojte se! Svoja razočar-

ranja bom kmalu prebolel in čez par mesecev se bom počutil ravno tako srečnega in zadovoljnega, kakor da bi ne bil nikoli milijonar.« Suho se je nasmehnil. »Glejte,« je dodal, »milijonarstvu se še vedno nisem prav privadil! Trošenje denarja je lepa umetnost, ki se je še nisem naučil. Le potolažite se, Absolom. Če bi prejel vso dediščino in če bi se naučil živeti po milijonarsko, bi mi Bunkerjevo dejanje prav gotovo strlo srce; danes pa se ne počutim slabo.«

»Gospod Svital, vi ste mož!« je vzkliknil Pik z glasom polnim občudovanja in pozval k sebi tajnico. »Prosim, zvežite me telefonično z ravnateljem davčnega urada.« ji je rekl.

Skozi pet minut je tiščal slušalko na ušesu in poslušal besede, ki mu jih je govoril ravnatelj. Končno je molče obesil slušalko na kavelj in sedel.

»Tepeni smo!« je dejal hripavo. »Tepeni do živih kosti!«

»Dobro, pa naj bomo tepeni,« je odvrnil Elmer mirno. »Samo to bi rad izvedel, kako smo bili tepeni.«

»To vam lahko pojasnim. Ko ste Bunkerju pokazali vrata, je odšel naravnost k davčnemu izterjevalcu in vložil proti vašemu stricu ovadbo, ki jo je podprl s knjigami in lastnim pričanjem. Cel zbor računskih strokovnjakov je skozi pet tednov računal, da dožene, za koliko je vaš pokojni stric opeharil državo na davkih. Za vsako prizadetih let so izračunali, koliko dohodninskega davka je vaš stric dejanski plačal in koliko bi bil moral plačati, če bi svojih dohodkov ne utajil. Razlike vseh let so končno sešteli in dobili svoto, ki jo vaš stric dolguje še danes državi. Ta svota pa znaša dve sto ena in trideset tisoč, devet sto in štiri dolarje ter osem stotink.«

»Ampak kako je neki mogel Bunker odnesti svojih deset tisočakov?«

»Z davčnim uradom se je tako pogodil in slednji to hladnokrvno priznava. Preden je dal Bunker knjige iz rok, je zahteval od davčnega urada jamstvo, da bo smel svoj delež prejeti neokrnjen. Davčni urad je uvidel, da bo imel korist in je na to pristal.«

Nekaj časa sta se moža molče gledala, potem pa je na Elmerjevem obrazu zaigral vesel smehljaj. »Povejte mi, gospod Pik, če ste si vzeli zaslužek, ki vam prtiče, že pred polmijo.«

Odvetnik je trudno odkimal.

»Potem se je izigrala ta burka na vaš račun,« je dejal Elmer in vstal. »Veste kaj napravite sedaj? Izterjevalca primite za lase in se začnite z njim pogajati. Vzemite mu knjige iz rok in pregledajte, če so njegovi računi pravilni. Ako so, tedaj se pogodite z njim, kakor se vam zdi najbolje, in kar dobite, je vaše.«

»Kar se mene tiče, se hočem za vselej rešiti te prismodarije. Ne utegnem in nimam volje, da bi se še nadalje boril za kaj drugega kot za svoj vsakdanji kruh. In čim delj odlašam ta edino pravi boj, tem na slabšem sem. Itak sem ostal za procesijo za polnih osem mesecev. Presneto se bom moral podvizati, če jo hočem zopet dohiteti.« Stegnil je roko, da se pozlovi. »Pozdravljeni, gospod Pik! Odhajam.«

»Kam pojedete?«

»Nazaj v Pilarcitos.«

»Ampak mojih računov še vedno niste pregledali.«

»Ne zanimajo me več. Jih bo že pregledalo zapuščinsko sodišče; če jih bo ono odobrilo, so dobri tudi zame. Naš mali Elmerček pa mora zdaj bežati, ker se mu silno mudi. Adios!«

»Elmer, dragi moj fant, neizmerno mi je žal.« Globoko ginjeni odvetnik je povsem pozabil nase in je nevede začel mladeniča tikati.

»Nikar ne tratite sočutja na meni, gospod Pik. Eden izmed tistih ptičkov sem, ki sočutja nikoli ne marajo. Saj ni celo meni mnogo žal, da je prišlo do tega. Resnica je pač, da sem malce razočaran, a verujte mi, da ne radi samega sebe. Z denarjem, ki mi ga je stric Hiram zapustil, bi lahko osrečil dekle, o kateri sem vam že pripovedoval. Radi nje edine želim, da bi se Bunker nikoli ne bil rodil. Čemu bi se neki sedaj cemeril! Ko bo davčni izterjavavec dokazal svojo upravičenost, mu izročite ta listek in ga pozdravite v mojem imenu.« Elmer je položil na mizo bančni ček, ki mu ga je bil izročil pred borimi petnajstimi minutami. »Zdravstvujte, gospod Pik! Upam, da boste dobili, kar vam gre in za kar ste se trudili. Jaz ne dobim ničesar, pa se tudi trudil nisem. Pišite mi včasih in mi sporočite, kako se vam godi.«

Moža sta si toplo stisnila roke in se ločila.

XII.

V hotelu je Elmer pospravil svoje stvari in jih zložil v kovčeg. Telefoniral je v hotelsko vežo in zahteval račun.

Ob štirih popoldne je že sedel v vlaku, ki je sopihal proti zapadu. Tri dni pozneje je izstopil na postaji v Pilarcitosu in odšel peš proti svojemu domu.

Doma ga je prvi pozdravil njegov lovski psiček Pikec, ki je od velike radosti skakal kvišku in razigrano lajal. Za njim se je prikazal na plano črnopolti sluga Jasper. Le-tega je poklical k sebi in mu izplačal zaslužek do poslednjega dneva. »Nič več te ne bom potreboval, Jasper,« je naznanil presenečemu črncu. »Žal mi je zate, ker si bil priden in zvest sluga, a ne premorem več toliko, da bi te odslej mogel plačevati. Nocoj bom večerjal v mestu.«

Zapustil je žalostnega Jasperja, ki je nemo

gledal za njim, ter odšel proti najbližnji telefonski hišici, da pozove Nelko.

»Elmer govori, Nelka. Doma sem, zopet doma in suh kot turški poper, želim, da se peljeva nocoj kam večerjat — morda bo to poslednjič — in povedal ti bom vse na drobno, kako je bilo. Še nikoli dragica, ni človek dobil toliko zaušnic kot sem jih dobil jaz v poslednjih dnevih, pa še vedno stojim na lastnih nogah in gledam predse s čistimi očmi. Stričevi milijoni so se raztopili kakor kepa sladoleda, ki jo postavimo na vročo peč. Nisi še slišala tako smešne zgodbe kot bo ta, Nelka! Pripravi se na smeh!«

»Oh, Elmer moj dragi! Tako mi je žal!« Nelkin glas je bil poln priduščnih solz.

»Ne, Nelka, prosim te lepo,« je prosil Elmer ljubeče. »Ne žaluj radi mene. Morda pozneje, ko bom začel zdihovati sam, a zdaj še ne! Tepen sem bil, a ne pobit. Še je v meni tople krvi in še si bom zavihal rokave! Počakaj nekoliko, pa boš sama videla.«

»Ali nisi obupal, Elmer? Daj, povej mi resnico!«

»Čemu naj bi obupal? Ako bi obupoval radi tega, ker nimam denarja, bi bil v grobu najmanj že deset let. Nič hudega mi ni, le suh sem tako, da rožljam, kadar hodim.«

»Strašno je res,« je dejala Nelka, »pa sem navzlic temu srečna. Elmer se je povrnil k meni in vse ostalo je brez pomena.«

»Vrnil sem se k tebi, nisem pa prišel pote,« je dejal Elmer grenko. »Podlo bi bilo, če bi zahteval, da greš delit z menoj uboštvo. Pozabi, Nelka, da sem te snubil in mi odpusti.«

»O tem bova govorila pozneje,« je odvrnila deklica mirno. »Oglasi se zvečer ob sedmih pri Tullijejih.«

Točno ob sedmih se je pred Tullijevo hišo ustavil razkošni novi avto, ki ga je Elmer nocoj poslednjikrat vodil. Nelka, ki je bila že pripravljena, je iskrečih oči priskakala po stopnicah in vsa razposajena splezala na mehki sedež k molčečemu mladeniču. Veliko vozilo se je zgenilo in odbrnelo po široki beli cesti proti gostilni Josipa Angellottija. In tam, mejtem ko sta večerjala, je Elmer pripovedoval deklici čudovito zgodbo o bajnem milijonu, ki se je razblinil v nič. Ko je končal, je Nelka nemirno zbadala namizni prt z vilicami in ga plašno vprašala, kaj misli sedaj početi.

»Kaj? Dela si moram poiskati, dela kakršnekoli vrste.«

»Toda, dragec, sedaj si v Pilarcitosu župan in višješolski odbornik. Morda se nameravaš vsemu temu odpovedati in oditi drugam?«

»Ne. Doma bom ostal, če se bom le mogel pošteno preživljati. Če se odpovem županstvu in šolskemu odborništvu in odidem, bi vsak vedel, da sem se zbal in pobegnil.«

»Ali veš morda, kako zelo se ti bodo sedaj vsi smejali. Oh, niti slutiš ne, kako bridko je človeku, ki ga vse mesto zasmehuje!«

»O tem sem že mnogo razmišljal, pa se ne bojim. S smehom me že ne bodo ugonobili.«

»Vendar boš hudo trpel. Nič več te ne bi obsojala, če bi zapustil mesto.«

»Ostanem, pa naj se zgodi karkoli. V svojem življenju sem popil že mnogo pelina in še se ga upam popiti.«

Nelkine rjave oči so ga gledale in se topile od nepopisne ljubezni.

»Elmer, ti moj edini!« je šepetala.

Te preproste besede, tako polne resničnosti ga ganutja, so napolnile Elmerjeve oči s solzami.

»Nikar, Nelka, prosim te!« je prosil. »Ljubim te bolj nego lastno življenje, toda, toda, Nelka — saj me razumeš, saj veš, kaj mislim, dragica? Ker te ljubim, ne bom nikoli dopustil, da se omožiš z nemaničem. Preden bom imel toliko denarja, da te dostojno oskrbim, bom že stara puščoba — oh, prosim te, umej me, Nelka! Rad te imam in hrepenim po tebi, bil bi pa podel sebičnež, če bi te prosil, da me čakaj.«

»Prav dobro te razumem, Elmer. Ne pričakujem, da me prosiš čakanja, ker resnica je ta, da čakati prav nič več ne maram. Ko se omožim s teboj, hočem imeti sreče in radosti, ne pa križev in težav večnega uboštva. V banki imam dobro službo in — brž me odpelji od tu, ker bom menda začela jokati!«

Elmer je hitro poravnal račun in se odpeljal z deklico proti domu. Po petih miljah vožnje sta dospela do prve obločnice, ki je razsvetljevala cesto v predmestju Pilarcitosi in tu je deklica potegnila Elmerja rahlo za rokav.

»K luči zapelji, Elmer, in ustavi,« je ukazala in Elmer jo je slušal. Tedaj je iz torbice potegnila šop listin, ki so bile popisane s pisalnim strojem, in mu jih je dala v roko. »Čitaj!« je ukazala z glasom, ki je bil strašno srdit.

»Kaj je to, Nelka?«

»To so zaključni računi o zapuščini tvojega strica Hiram, ki jih je gospod Absolom Pik predložil zapuščinskemu sodišču v odobritev. Tudi ti si prejel en izvod, a ker jih nisi utegnil prečitati, jih je odvetnik poslal po pošti meni, da ti jih ob priložnosti pokažem.«

»Kako pa — kako je to — jaz nisem vedel, Nelka, da te pozna!«

»Čitaj vendar, tepček! Nalašč se obotavljaš, ker bi rad videl, da znorim! Čitaj, pravim!«

In Elmer je čital! In medtem, ko je čital, je končno izvedel čudovito novico, da sedi ob strani edine še živeče potomke Benedikta Catherona — one, ki je iz zapuščine Hiram But-

terwortha prejela svoto en milijon in osem in sedemdeset tisoč dolarjev! Resen in zelo dolg je bil Elmerjev obraz, ko je upognil listine in jih vrnil.

»V tvoji sreči sem srečen tudi jaz, Nelka,« je dejal mirno. »Vredna si je v najpopolnejši meri. Bog naj te blagoslovi! Naj spremlja tvoje bogastvo nebeški blagoslov, da bi nikoli več ne občutila grenkosti uboštva!«

»Rekla sem ti že, da ne maram čakati, da postaneš stara puščoba in nikoli nisem izpregovorila resničnejših besed! Oh, moj ljubi, vse sem vedela že od začetka! Vedela sem, kako malo ti bo ostalo, kadar bo poplačano vse — in ko sem s pomočjo gospoda Pika odkrila, da ti bo ostalo dve sto in osemnajst tisoč dolarjev, sem želela videti, kako boš prenesel izgubo milijona. Domenila sem se z gospodom Pikom — odpusti mi, Elmer moj zlati! — da naj uredi tako, da boš mislil — oh, Elmer! Bunker te je ves čas vodil za nos! In tako se je gospod Pik dogovoril z bančnim uradnikom, da ti vrne ček, češ, da je davčna oblast zaplenila preostanek dediščine in potem je gospod Pik navidezno telefoniral davčnemu izterjevalcu, ko si bil ti navzoč — in — in — Elmer, tukaj, glej, imaš svojih dve sto in osemnajst tisoč dolarjev in še nekaj čez! Oh, Elmer! tako dober, tako pogumen in tako vrl človek si in bolj te ljubim kot vse zaklade sveta — poljubi me, tepček, poljubi me, pravim! Vzemi me v naročje in mi povej, če me še imaš rad — mnogokrat mi povej, stokrat, tisočkrat in še in še in povej mi tudi, če mi odpustiš! Od starega Anzela Moodija sem kupila njegov delež, ki ga ima v Trgovski banki, in odslej si ti bančni predsednik in nihče se ne bo smejal na tvoj račun. Oh, moj miljeni, ali res misliš, da bi tvoja Nelka kaj takega dopustila!«

»Nehaj!« je prosil. »Saj ne veš še vsega! Še se mi bodo smejali, še! Zato bo poskrbela Dorica Gejtvdova. Ničesar mi ne more dokazati, pa me bo le razvpila iz samega maščevanja.«

»Ničesar ne bo storila. S pomočjo dikto-grafa sem si zabeležila ves pogovor, ki se je vršil tisti večer v tvoji hiši, ko te je prišla s Karelčkom iz Kolorada obiskat. Saj sem bila jaz tista, ki je poslala oba v hladilnico, kjer mirno preišljujeta, da je sreča vedno opoteča. Ko bosta prišla na svetlo, jima preskrbim vozne listke, da se odpeljeta iz države, in če tega ne bosta hotela storiti, jima preskrbim novih počitnic v državnih zaporih, ker sta te hotela z izsiljevanjem denarno oškodovati. Oh, jaz sem ju spoznala mnogo prej kot ti.«

»Zakaj si me tedaj pustila tako trpeti? Zakaj mi nisi takoj od začetka vsega povedala?« je vprašal presenečeni Elmer.

Nelka se je mehko smehljala. »Oh, mislila sem v svoji nespameti, da me boš veliko bolj ljubil, če ti dovolim nekoliko neomejene prostosti!«

Elmer je premaknil vzvod in avto se je začel pomikati naprej po cesti. Na prvem križpotju je zavozil na stransko pot in ustavil v senci košatih evkaliptov. Mirno se je sklonil naprej in prekinil električni tok, da so ugasnile luči.

»In sedaj,« je rekel z glasom, ki je bil čudno resen, »bom poljubil najčudovitejše dekle na svetu! Potem se bova peljala naravnost v San José in prisilila okrajnega sodnika, da se izkobaca iz postelje in nama še nočjo izda poročno dovoljenje. Jutri greva k župniku nastavit oklice. Če hočeva namreč ostati v Pilarcitosu in si pošteno deliti srečo, ne smeva nič več odlašati. Oh, Nelka, dušica moja, kako me neki moreš tako ljubiti; mene, Nelka, ki — ki — oh, kak nezaslišán jazbec sem bil zares!«

Nelkine roke so se ga oklenile okoli vratu. Pst! Tihó bodi! Nič več nočem slišati tiste narodne pesmi!« je šepetala. »Ti moj dragi, stari, tepček!«

KONEC.

Tone Kralj: Kronanje Marijino.

Sergej Sajaickij:

Zanimiva snov.

KER so bile vse mize zasedene, me je prosil za dovoljenje, da sme prisesti k moji mizi in v zahvalo zato se je ponudil, da mi plača pivo.

Ozrl se je po pivnici.

Malo znanih obrazov, večinoma obličja obešnjakov. »Vi ste, saj dovolite, v službi ljudske prosvete?«

»Pisatelj sem.«

In kako čedno ste oblečeni! V mojih predstavah je književnost vedno združena z raztrganimi hlačami. Toda lahko, da so se časi premenili. Najbrže prihajate semkaj, da nabereite vtise!«

»O ne, v tej vročini sem hotel popiti steklenico piva.«

»Seveda. Če se pomisli, da je dandanašnji pivnica torišče življenja. Toliko romantične pestrosti, da jo komaj utegneš ujeti na papir! Ampak! Hočete slišati resnično nenavadno zgodbo? Natakár, še dve pivi, — oprostite, to je moja zadeva, gostim Vas. Torej, izvolite pogledati tega lepega moža, ki ravnokar nastopa na odru. Vse vam posnema. Od brenčanja samovarja pa do glasu vsakogar iz občinstva. Z njim se je pred kratkim pripetila nenavadna zgodba. Ko je program predstave potekel in se je pivnica skoro izpraznila, se mu je približal mož knežjega lica in mu ponudil pivo... »Zelo visoko cenim Vašo umetnost,« mu pravi. Sedla sta. Pila. Kar pravi knez: »Ali hočete,« mu pravi, »zaslužiti sto zlatnikov? Ne bankovcev, ampak prave zlatnike? Gre zato: Imam očeta. Ker je izgubil ljubljenega sina, je postal slaboumen. Ta mu je padel kot častnik bele vojske. Odkar je umrl moj brat, oče ne jé in ne pije več in vedno čaka na revolucijo. Gotov je, da se mu sin potlej vrne.«

Umetnik se je začudil: »Kaj naj jaz pri tem...?«

»Zelo mnogo. Tik pred revolucijo je moj oče zakopal na svojem posestvu zaboj s tremi tisoči znanih »rumenih ptičkov«. Vemo, da jih je zagrebel pod neko lipo. Toda na vsaki strani one ceste stoji po petdeset lip. Saj vendar ne gre, da bi porili ves park! Zdaj je tam komuna. Stari pa noče nikomur nič izdati. »To,« pravi, »je za Petjo, po prevratu se Petja povrne in dobi vse.« Zdaj pogledjte to fotografijo!«

Umetnik je pogledal tja — to je bil prav on! Le brk in huzarske uniforme ni imel.

»Razumete, okoli česa se vrti? Oblečemo Vam stari huzarski kroj, malce si namažete lica in se prikazete očetu... prej mu bomo

še povedali kaj o prevratu, da ga ne premočno pretrese. Lažite, kar hočete, potem pa speljite pogovor na denar. Tako kaj, da se denar potrebuje za podporo prestola in domovine.«

Umetnik je napeto poslušal . . . , sto cekinov pri tej rastoči draginji! Premišljeval je — ta reč ni pravdanska! Zahteval je dve sto. Složila sta se na sto petdeset.

Umetnik ni spal vso noč. On in žena sta preračunala te rumenjake v angleške funte, dolarje in rublje. Počočkala sta ves papir, kar ga je bilo pri hiši. Drugi dan je odšel. Izkušnjavec prejšnjega dne in njegova žena sta ga sprejela z živim razburjenjem. Oblekli so ga v huzarski kroj, pripeli mu visok red z meči, mu prilepili brke in ga lepo počesali. Bil je pravi dvojnik padlega sina!

»Glas,« mu je dejal oni, »je bil prav tak kot moj, ali ga lahko posnamete?«

»No, kako da ne, vsakogar iz občinstva lahko posnamem.«

Staremu so že prejšnji večer nekaj namignili o dogodkih. Rekli so mu, da so v Moskvi nemiri. Vso noč se ni slekel, molil je. Zarana je poklical sina in snaho in jima pravil, kako je naskočil Plevno. Z mostovža je gledal proti Kremenu, ali ne že plapola tam trobojnica. Umetnik je čakal v sosednji sobi in sin se je podal k očetu. Skozj vrata je bilo slišati:

»Očka, ne vem, kako naj ti to povem!«

No, no, le!«

»Predobra novica je . . . «

»Povej, povej!«

»Vlada je padla!«

»Ah!«

»Ne razburjaj se, očka! Petja . . . «

Tu, po besedah mojega umetnika, se je v sosednji sobi razlegal radosten krik. Stari je letal po sobi, pritrkovaje s palico ob tla.

»Kje je? Kje je?«

In v tem trenutku je snaha potisnila huzarja v sobo. Droban, neznatn, usmiljenja vreden starček mu je planil nasproti, se kar zaustavil in kriknil:

»Otroci, zahvalimo se Bogu!«

Padel je na kolena in vsi drugi z njim. Pa ni vzdržal in je začel objemati sina.

»Petjiška se je vrnil, Petjiška s svetinjo, pogledjte: Vladimirov red z meči!«

V tem hipu je pod okni zaigrala vojaška godba — internacijonalo!

Stari je odrevenel in se začel tresti . . . snaha je planila k vratom na mostovž in jih hotela zapreti. Toda pahnil jo je vstran in stekel na mostovž. Po cesti so se pomikale koničaste kape z rdečo zvezdo.

Stari se je nagnil čez ograjo, se prevesil kakor lesena punčka in padel iz petega nadstropja na tlak. Konji rdečih častnikov so se splašili . . .

Da, tako je! Vsak človek ima za sabo kaj čudnega, da bi bilo vredno, kot rečeno, steči domov in ga vreči na papir. Oprostite, grem za trenutek ven. Šibko srce . . . od zaduhline se mi kar moti . . . Pazite na moj klobuk, prosim.«

Šel je ven. Godba je zasvirala ples, spomnil sem se na neskončno nočno stepo. Po pivnici, je plavala zatohlica, podobna sivim dimnatim kačam. Ni se vrnil. Mojega klobuka ni bilo. Segel sem v prsni žep. Moja listnica je izginila. Segel sem v drugega: ure tudi ni bilo več.

Ni mi vzel le časa, marveč tudi denar. Novi klobuk mi je zamenjal s starim.

Šest steklenic piva je čakalo na plačnika. Romantična pestrost!

Po dveh dneh sem po pošti prejel moje listine.

Denar si je ohranil.

Za zanimivo snov.

(Preložil Gregor Hrastnik.)

Največje cerkve sveta.

ZAMISLIMO se za hip, kako bi bilo, če bi našim mestom odvzeli svetišča: kakšno podobo bi kazale? V Trstu bi ne bilo več starodavnega v burji osivelega Sv. Justa, ki se razgleduje na morje, ne več morje, ne več mogočne cerkve sv. Antona, ki zapira Veliki kanal; kako pusta bi bila podoba Gorice, ko bi ji odžagali vse zvonike, ki kličejo iz vsakdanjosti navzgor! Ostale bi palače bank, okajeni kolodvori, cementna rebrovja tržnic in vile, ki se jim že na licu vidi, da hočejo streči udobju posameznih bogatašev.

Cerkev pa je dom vseh, dom za berača in delavca in bogatina. Kakor prirsčen, večer kazalec se dvigajo stolpi iz vrvenja mest in iz vaškega dela proti nebesom. Med stenami

Bazilika sv. Petra v Rimu.

Bazilika sv. Pavla »fuori le mura« v Rimu.

cerkva se vršijo najgloblja in najčistejša dejanja človeše duše. Svetišča so polna vzdihov ranjenih duš in polna veselega odrešenja, molčečih molitev celih rodov. V vernih dobah — in se ponekod še danes — so se združile vse upodabljajoče umetnosti, stavbarstvo, kiparstvo, slikarstvo, da postavijo krasna svetišča. Kako so jih genijalni umetniki delali, nam živo predstavlja knez francoskih dramatikov Paul Claudel v srednjeveški drami »Oznanenje«. Mojster Peter, ki gradi katedralo sv. Justicije, pravi:

Zahvaljen Bog, ki me je postavil očeta cerkvâ; vlil mi je uvidevnosti v srce in zmisel za trajni razseg!

Izobčil me je kot gobavca in takisto oprostil vseh posvetnih skrbi,

da bi na francoskih tleh postavil deset pametnih devic, ki jim olje nikoli ne poide, in da bi oblikoval shrambo za molitve!

Peter Craonec ure, a deset devic, njegovih hčer,

kakor vdovin vrč,

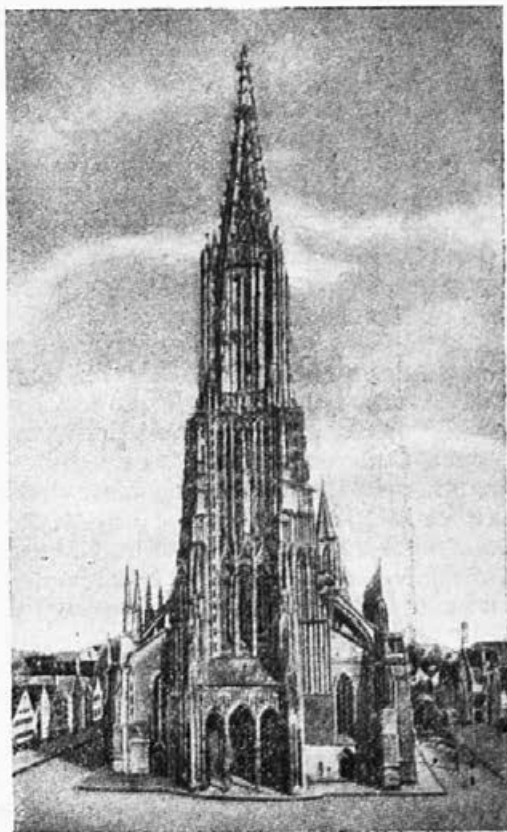
v katerem se neprestano obnavlja moka ter posvečena merica olja in vina.

Cerkev sv. Križa na Nunbergu pri Frankfurtu ob Menu na Nemškem.

Tako so zrastle umetniško lepe cerkve, iz te žive vere so se dvignili velikanski hramovi krščanstva. Prvak med cerkvami je dom sv. Petra v Rimu, ki more sprejeti 54.000 ljudi. Koliko milijonov vernikov je že molilo v tem svetišču na grobu sv. Petra! V cerkvi sv. Pavla pred rimskimi vrati gre 36.000 ljudi; nekaj večja je stolnica v Milanu, zgrajena v gotskem slogu, ki obseže 37.000 ljudi. Sijajen cvet vzhodne umetnosti je Hagia Sofija v Carigradu, nekaj stolnica carigrajskih patrijarhov, zdaj mohamedanska mošeja; v krščanskih časih je bilo v njej prostora za 23.000 vernikov. Stolnica v Kolinu sprejme v svoje obširne ladje 30.000 vernikov. V starodavni baziliki sv. Ivana v Lateranu pa more stati 21.000 oseb. Stolnica v Ulmu na Nemškem, ki je bisser čistega gotskega sloga, ima prostora za 22.000 oseb. Marsikateri naših bravcev pa je že videl svetoštefansko cerkev na Dunaju, kjer se o praznikih zbere do 12.000 vernikov.

Te velikanske, umetniško dragocene cerkve so zidala ljudstva z globokim navdušenjem in velikimi žrtvami. Kronist poroča, kako so zbirali sredstva za stavbo ulmske stolnice. »Na stavbišču so postavili leseno hišico, kamor so meščani prinašali darove, obleko in zlatnino, kamene in opeko. Verniki so s konji in osebno opravljali roboto, tako da je pod

Stolnica v Ulmu na Nemškem.

njih rokami delo rastlo in l. 1488. ni stalo le prelepo svetišče s stolpom, marveč tudi že 52 oltarjev v njej.«

No, tudi v sedanji dobi so marsikje zrastle svetišče, zgrajena v novem, sodobnem slogu, a umetniško prvovrstna. Slika cerkve sv. Križa kaže moderno cerkev ki stoji sredi industrijskega vele mesta, jasna, v stvarnih, močnih obrisih, plemenit izraz nove dobe, ki na poseben, samosvoj način ustvarja nove vrednote v čast božjo.

Stanko Križan:

Iz kraljestva povodnega moža.

TO je bilo tedaj, ko vsa moja učenost ni presegala »Začetnic«. Mlinar Pavlič je čistil rožo za svoj mlin. Pomagal si je prav izvirno. Nekje gori pod Lokavcem je zajezil potok, ki smo mu pravili Jelšček, in ga napeljal v strugo drugega potoka, kateremu smo rekali Vrnivec. Kar nas je tedaj bilo kratkih hlač, smo jih še nekoliko zavihali in hajdi v umazane tolmine in brezdna osušenega potoka po rake in jegulje, ki smo jim v naši vaški kranjičini rekali »ugarji«. Moja babica, ki je bila v mladih letih pri mojem stricu županiku Pečenku v Renčah večkrat v gosteh, je bila spretna kuharica povodnih živali. K njej smo se zatekli s plenom, ki smo ga nalovili v usahlem Jelščeku. Ker še nismo imeli poskvarjenega okusa, nam je vse teknilo.

Vendar pa je preteklo še dosti vode po Jelščeku in babičin grob so gotovo že prekopali, preden sem zvedel to, kar vam bom zdaj povedal o tej prečudni morski deklici, ki ji pravimo po slovensko jegulja, po vipavsko »ugur«, po goriško pa »vegur«.

O tej ribi so namreč naravoslovci dolgo ugibali, kako se neki plodi. Karkoli so jih po sladkih vodah polovili, so bile samice. Kolikor so jih pa morski ribiči v slani vodi ujeli, so bili samci. Čuden pojav, kaj ne?

Rešitev je pa ta: kakor so lastavice ptice selivke, tako so tudi jegulje ribe selivke. Ko postane jegulja samica v sladkih vodah stara od 3 do 7 let, — ta doba je odvisna od njene razvoja, kateri pa zopet zavisi od sluzčajne hrane, na katero je naletela, — jo kar prevzame hrepenenje po potovanju proti morju. V temnih jesenskih nočeh se dvigne iz svojega potoka proti morju. Po poti se njena družba vedno bolj množi. Potujejo samo v temnih nočeh. Njih brzina je kaj pičila. Petnajst kilometrov na noč je že kaj posebnega. Iz potoka v potok nato v reko, iz reke v reko in končno v morje. Dolga in mučna pot jih

mного ugonobi. Toda glej, tam plavajo nove, nadomestne trume: ob izlivu rek v morje jih čakajo samci. Tako pomnožene nadaljujejo potovanje na globoko morje. Morje ima nanje poseben vpliv. Jegulja postane globokomorjska riba. Njena barva postane temnejša in kožvinasto svetla; glava se ji zaostri, in oči se ji nekoliko razširijo. Preden se jegulje ustavijo in začno ploditi, jih navadno čaka še dolga pot. Ne ustavijo se dokler ne dosežejo morske globine 1000 metrov. Voda mora imeti povprečno 9 stopinj toplote in 3,52 odstotkov solnate primesi. Te pogoje najdejo šele v Atlantskem oceanu. Pomni torej, da je morala naša jegulja iz Koritnice pri Bovecu v Sočo in iz Soče v Adrijo, iz Adrije v Sredozemsko morje, odtod skozi Gibraltar morda celo v Ocean. Tam se šele odpočije in plodi. Zatorej je pač razumljivo, da zaplodi ena jegulja samica od poldruhi milijon mladičev, ki se razvijajo iz jajčec v male prozorne suličaste ribice. Stare jegulje pri tem zgube svoje življenje v globini morja in nikdar več ne dosežejo sladke vode. Mladiči pa se počasi razvijajo in dvigajo vedno višje proti morski površju. Ko dosežejo popolno obliko jegulje so še vedno tako majhne kot najmanjše gliste. Vendar se zberejo v velikanske vlake, na milijarde v tropu in začno novo potovanje proti sladkim vodam. Celi vlaki teh ribic se gnetejo proti obrežju. Ko se približujejo izlivom rek jih ribiči kar s škafi zajemajo in tedaj ni nič posebnega, če jih en sam ribič v eni noči polovi po pet stotov.

Njihovo potovanje je seveda zelo dolgo trajno. Največkrat pridejo do obrežja spomladi. Tiste jegulje, ki pridejo v Jadransko morje so že bolj razvite. Ker potrebujejo več časa, da dosežejo obrežje, se tudi nekoliko bolj razvijajo nego druge, ki uberejo bližjo pot. Ko priplava takle ribji vlak k ustju reke, ostanejo samci v morju, samice pa nadaljujejo svojo pot po rekah navzgor. V strnjenih čredah se gnetejo po vodi naprej. Pri izlivu vsake nove vode v glavno reko se oddeli skupina od glavne ceste in jo ubere v novo smer. Jegulje se tako razlijejo po vodah dežele, kakor kri iz srca po človeških žilah. Ne ustrašijo se tudi najhujših slapov. Če tudi tisoči izgube življenje druge vendar zlezejo črez. Pri tem so te kot niti drobne jeguljice zelo vztrajne. Dokaz je veliki slap pri Schaffhausenu na Renu. Jegulje premagajo in pridejo tako do Bodenskega jezera. Moderno ribogojstvo jim dandanes pomaga z umetnimi prehodi, da premagajo te težave.

Približno štiri leta ostanejo jegulje v sladki vodi. Med tem časom samo žro in spe. Po tej dobi so popolnoma dorasle in gredo spet tja,

odkoder so prišle, zaplode mladiče, a se same nikdar več ne vrnejo. Njihova zibelka in grob je Ocean.

Četudi v prejšnjih časih niso vedeli, kako se jegulja razvija, vendar so ribiči vedeli za potovanja jegulje. Že iz prastarih časov se je v mestecu Comacchio ob izlivu Pada v morje razvila pravcata industrija z jeguljo. Že v davnini so tamkaj po lagunah in ob Padovem izlivu zgradili vrsto zatvornic in kanalov. Ko se bliža vlak mladih jegulj, jih z lučjo in drugimi sredstvi zvabijo v kanale in umetne tolmune in ko so jegulje že tam, jim zapro vse izhode. Jegulje so v ječi; ko se razvijajo, jih polove. Tako pridelajo vsako leto okrog 5 milijonov kilogramov jeguljinega mesa, ki ga v konservah razpošiljajo po vsem svetu. Vse mesto živi od te obrti.

Kako bi bila debelo gledala moja babica, ko bi ji bil te stvari povedal, ko sem ji nosil jegulje iz Jelščeka. Ker so pa jegulje dobre za usta in želodec bi bila vendar le rekla: »Naj bo kakor praviš samo glej, da namesto jegulje ne uloviš modrasa.«

Izbruh svetovne vojne.

AVSTRIJSKI poslanik v Beogradu baron Giesl je oddal ultimatum 23. julija ob 6. uri zvečer in zahteval odgovor v teku 48 ur.

Srbski zunanji minister Nikola Pašić je ravnokar prirejal v notranjosti dežele volilne shode, v Beogradu ga je nadomeščal finančni minister Paču.

»Dvomim,« — je Paču rekel Gieslu — »da bo mogoče sklicati v taki naglici polno sejo vlade, ker je del ministrov na potovanju.«

»V dobi železnice in brzjava« se je nasmehnil Giesl — »se da to brez posebne težave izpeljati, če vpoštevamo obseg kraljevine.«

Vtis ultimatum na srbsko javnost je bil strašen. V Beogradu je nastala nepopisna zmešnjava, vlada je poklicala brzjavno Pašića v prestolico. Dospel je drugo jutro in začel takoj posvetovanja, ki so trajala do večera brez odločitve. Anglija je svetovala po svojem poslaniku, naj Srbi sprejmejo čim več zahtev avstrijskega ultimatum, Francija pa, na Srbija skuša pridobiti časa in predlaga evropske velesile za razsodnike. Najhujše je bilo, da je velika Rusija molčala.

Tako je preteklo prvih 24 ur. Drugi dan je bilo razpoloženje v Beogradu še vedno, temno, zakaj car ni bil še izrekel svoje besede. Pašić je svetoval zato, naj Srbija popu-

šča do skrajne meje in reši za vsako ceno mir. Dežela se je v zadnjih dveh balkanskih vojnah gospodarsko izčrpala, ljudstvo si želi počitka. Nova vojna bi lahko uničila državo in vladarsko hišo.

V svojem odgovoru je Srbija sprejela skoro vse avstrijske točke med njimi tudi ponižujočo zahtevo, naj kralj Peter obsodi v dnevnem povelju na vojsko velesrbsko propagando. Da bi pa avstrijski uradniki vodili v Srbiji preiskavo, tega niso mogli sprejeti, češ da je proti kazenskim zakonom in proti srbski ustavi.

Medtem ko so v ministrskem svetu pisali odgovor, se je raznesla po mestu lažniva vest, da je ruski car poslal odrešilno brzjavko, s katero obljublja Srbiji pomoč. Kakor bi trenil, se je razpoloženje spremenilo. Na ulicah so se zbirale množice in šle demonstrirat pred angleško, francosko, italijansko in rusko poslaništvo, vpijoč »Dol z Avstrijo!« Kaj kmalu se je pa izkazalo, da je vest o carjevi brzjavki brez podlage, v mestu je zavladala zopet velika potrnost.

Giesl zahteva potne liste.

Kralj Peter je podpisal za vsak slučaj ob 1. uri popoldne ukaz o splošni mobilizaciji. Može in fantje, ki so se komaj oddahnili od balkanskih vojn, so morali zopet pod orožje. Na postaji so sestavili naglo dvorni vlak, v katerega so spravili zlato Narodne banke ter najvažnejše državne spise. Ob 3. uri popoldne se je odpeljala vladarska družina v notranjost dežele in njej so sledili kmalu tudi člani vlade, zakaj Beograd je ležal tik avstrijske meje in so ga mogli sovražni topovi že v par dneh obstreljevati.

Tačas je avstrijski poslanik baron Giesl urejeval v stanovanju prtljago in se pripravljajal na odhod, saj je trdno pričakoval, da bo srbska vlada ultimatum odklonila. Par minut pred 6. uro je prišel Pašić peš v avstrijsko poslaništvo in izročil odgovor. Giesl je preletel v naglici spis in bil brž na jasnem, kaj mu je storiti. Srbi so sprejeli sicer skoro vse zahteve avstrijske vlade, a k sreči ne vseh! Zato je Giesl poslal nemudoma Pašiću pripravljen naznanilo, da so med Avstro-Ogrsko in Srbijo diplomatični odnošaji pretrgani. Taka so bila Berchtoldova navodila. Pol ure za tem se je Giesl z vsem objemom peljal že na železnici proti Dunaju.

Na ulicah k postaji je videl Giesl prve slike bližajoče se vojne. Vojaštvo z godbo na čelu je zapuščalo mesto, da se umakne v smer proti Nišu, iz prestolnice so vozili municijo, prikazale so se prve skupine sanitejcev z zdravniškimi pripomočki za ranjence.

To je bilo prvo znamenje krvavih grozot, ki jih je imela prinesiti človeštvu svetovna vojna.

Vtis v Evropi.

Vest o avstrijskem ultimatumu je padla med evropska ljudstva kakor strela z jasnega. Bankirji in industrijalci so prekinjali svoje dopuste in hiteli domov, med generali in diplomati je završelo, ministri in vladarji so se zbirali naglo na posvetovanja, zakaj položaj je bil skrajno napet in usoden.

Posebno hudo je zavrelo med delavstvom. Po dunajskem Ringu so korakale tisočglave množice in burno protestirale proti vojni. Socialistična »Arbeiterzeitung« je pisala tiste dni: »V vsaki točki ultimatumu grofa Berchtolda se lesketa kri, in sicer kri, ki naj se prelije za stvar, za katero so bili dani vsi pogoji častne in mirne rešitve... V imenu trpečih in bednih odvrčamo odgovornost za nesrečo na tiste, ki so se odločili za ta korak«...

Še odločneje je odmevalo iz industrijskih središč Nemčije. Vodstvo nemške socialne demokracije je priobčilo proglas, kjer je bilo rečeno: »Niti ene kaplje krvi enega nemškega vojaka ne smemo žrtvovati oblastiželjnosti avstrijskih mogočnjakov! Vsepovsod naj doni v ušesa oblastnikov klic: 'Mi nočemo vojne!' Živel vesoljno bratstvo narodov!«

Temu pozivu se je odzvalo delavstvo iz 32 industrijskih mest Nemčije in priredilo velika zborovanja proti vojni. Shodi pod milim nebom so bili zabranjeni. Ko so v Berlinu delavci kljub prepovedi šli demonstrirati na ulico so jih orožniki na konju surovo razgnali. Viljem II. je bil radi delavskih demonstracij zelo razburjen: »Tega ne smemo trpeti!« — je rekel. »Če se to ponovi, proglasim obsedno stanje in dam vse voditelje brez izjeme tutti quanti zapreti.«

Med tem so se že pojavljale na cestah prve skupine ljudi, ki so zahtevale vojno in vpile: Doli s Srbijo!, ne da bi jim orožniki storili kaj hudega.

Proroški glas.

V istem času so šumele nepregledne množice delavcev tudi v Parizu in protestirale pred zunanjim ministrstvom proti vojni. Francoski socialisti so bili še odločnejši nego njih nemški tovariši: predlagali so, naj se proglasi v vseh evropskih deželah splošna stavka. Na občnem zboru stranke so namreč izjavili: »Da se vojna prepreči in prisilijo vlade na razsodišče, smatramo med vsemi sredstvi za najpripravnejše splošno stavko po vseh prizadetih deželah.«

Ko pa stavke ni hotelo biti, se je začelo tudi v Franciji razpoloženje polagoma spre-

minjati. Socialistični časnikar Hervé je tožil: »Kje so naše lepe sanje o mednarodni splošni stavki proti vojni? Sanjali smo, da vodimo narode proti vladam, toda naše peruti so udarile ob trdo resničnost in se polomile, padli smo na zemljo, vsak na svojo rodno grudo, misleč samo na eno, da jo v tem trenutku brani nimo kakor naši očetje pred surovim navalom sovražnikov«...

Proti vojni pa niso nastopili v prvih dneh samo socialistični delavci Evrope, temveč tudi ugledni možje iz meščanskih vrst. Tako je napisal berlinski zdravnik Artur Bernstein prosoški članek, ki ga cenzura tedaj ni dovolila natisniti. »Vojni hujskači se motijo« — je rekel. »Prvič ugotavljam, da trozveza ne obstoji. Italija se ne vdeleži vojne, na noben način pa ne z nami. Če pojde v vonjo, se postavi na stran antante. Drugič: Anglija ne ostane nevtalna, temveč bo pomagala Franciji... Če stopi Anglija v boj proti nam, bo proti nam sploh ves angleški svet, v prvi vrsti Amerika. Tretjič: Japonska ne bo napadla Rusije, pač pa po vsej priliki nas... Avstro-Ogrska vztraja lahko gospodarsko 3 do 5 let, nam ne more nič dati. V Rusiji zbruhne revolucija kvečjemu tedaj, ko bodo Rusi poraženi... Nemčija bo vodila vojno za goli nič. — En milijon mrličev, 2 milijona pohabljenecv in 50 milijard dolgov, to bo uspeh te sveže in vesele vojne!«

Pri zelenih mizah.

Najbolj miroljubna izmed vseh evropskih vlad je bila angleška. Kaj je brigala navadnega Angleža Srbija in njen spor z Avstrijo? Zunanji minister Edvard Grey je bil po svojem osebnem prepričanju odločen nasprotnik vojne, uverjen je bil, da more Anglija napredovati samo v miru. Razen tega Edvard Grey ni posebno ljubil Srbije. Avstrijski ultimat je angleškega zunanjega ministra kljub temu zelo razsrdil. »Ta listina« — je rekel avstrijskemu poslaniku grofu Mensdorffu — »prekaša vse, kar sem videl enakih stvari... To je najstrašnejši dokument, kar jih je katera država naslovila kedaj kaki drugi neodvisni državi.«

Nemškemu poslaniku Lihnovskemu je povedal svoje mnenje o vojni s temi le besedami: »Naj zmaga v tej vojni kdorkoli, eno je gotovo: Evropa se bo popolnoma izčrpala in obubožala, industrija in trgovina bosta uničeni, radi brezposelnosti bodo nastala revolucionarna gibanja.« Da se prepreči vojna, je predlagal, naj se Nemčija, Anglija, Francija in Italija združijo in skupno posredujejo med Avstrijo in Rusijo. Tako je bilo stališče Anglije.

Avstrijski ultimat je vplival neprijetno tudi v Petrogradu. Generali in državniki so

smatrali, da Rusija ni še pripravljena na vojno. Na seji ministrskega sveta, ki je trajala 5 ur, so sklenili prositi Avstrijo, naj podaljša rok ultimatumu, da se lahko v miru preučijo avstrijske zahteve. Nato je imel zunanji minister Sazonov buren razgovor z avstrijskim poslanikom.

»Vi hočete vojno« — mu je rekel — »in ste podrli za seboj vse mostove.«

»Mi smo najmiroljubnejša država na svetu,« — se je branil Avstrijec — »braniti moramo pa našo deželo pred revolucijo in našo vladarsko družino pred bombami!«

»Miroljubni? Vi zažigate Evropo!«

»Sijajno delo!«

Drugi dan se je vršil v carskem dvoru »Krasnojem selu« posvet ministrov pod predsedstvom Nikolaja II. Pred sejo je dospela z Dunaja brzojavka, da Avstro-Ogrska ne mara pod nobenim pogojem podaljšati roka ultimatumu. Ta vest je silno ogorčila vse prisotne. Po daljšem posvetovanju so sklenili sledeče: če bo Avstro-Ogrska napadla Srbijo, je treba mobilizirati 13. armadnih zborov. Izvršitev tega sklepa je odvisna od zunanjega ministra Sazonova, ki naj določi po prilikah sam dan mobilizacije.

V Petrogradu so gledali na položaj s skrbjo in se bali najhujšega.

Čisto drugačno je bilo mišljenje v Berlinu. Viljem II. je dobil besedilo srbskega odgovora v roke 24 ur kasneje, nego bi mu ga bili lahko poslali z Dunaja. To se je zgodilo po nemarnosti nemškega poslanika na avstrijskem dvoru in pa po zvitem načrtu grofa Berchtolda. Tako je minil dragoceni dan, ki bi bil zadostoval, da Viljem prepreči avstrijsko vojno napoved. Ko je drugo jutro prečital srbski odgovor, se ni mogel načuditi: Srbija se je uklonila avstrijskim zahtevam! Zadovoljno se je oddahnil in bil dobre volje. O Pašičevem odgovoru je sodil tako: »Sijajno delo za rok samih 48 ur! To je več, nego smo mogli pričakovati. Velik moralni uspeh Dunaja! S tem odpade tudi vsak vzrok za vojno in Giesl bi bil lahko mirno ostal v Beogradu. Na to bi ne bil jaz nikoli zaukazal mobilizacije!«

Viljem je bil prepričan, da je vojna postala nepotrebna in dal zato svojemu poslaniku brzojavni nalog, naj dela pri zavezniku za mir. Istočasno je naznanil načelnik vlade Bethmann-Hollweg velesilam, da »se Nemčija trudi vztrajno« pregovoriti Avstrijo, da bi privolila »v odkrit razgovor s Petrogradom«.

Toda Viljemovo spoznanje je prišlo prepozno! Grof Berchtold in tovariši se niso dali več ustaviti.

Prva vojna napoved.

Berchtold se je bil odločil, da napove Srbiji vojno in se trudil prepričati o tej potrebi sivolasega, oklevajočega Franca Jožefa. Da bi izsilil podpis, se je poslužil celo laži. Dne 27. julija je predložil cesarju pismeno poročilo, kjer je bilo rečeno, da je »srbsko vojaštvo obstreljevalo včeraj pri Temes-Kabinu naše čete in ko so te odgovorile, se je razvila večja praska. S tem so se sovražnosti v resnici že pričele.«

Ko je Franc Jožef to prebral, je opustil vse pomisleke in podpisal vojno napoved. Ob koncu listine je stal stavek, da mora avstrijski cesar seči po orožju tudi radi tega, ker so »srbske čete napadle pri Temes-Kabinu že oddelek c. in kr. vojske.« Teh lažnivih besed pa niso brali ne avstrijski narodi in ne inozemstvo, zakaj grof Berchtold jih je črtal brž nato iz napovedi in se opravičil po dveh dneh pri cesarju s tem le izgovorom: Ker so se vesti o boju pri Temes-Kabinu izkazale za neresnične, sem si dovolil izločiti iz vojne napovedi Srbiji stavek o napadu. Berchtoldu je bilo pač glavno, da doseže od Franca Jožefa podpis. Pri zasledovanju tega namena se ni obotavljal prevariti svojega cesarja.

Vojno napoved je poslal v Beograd 28. julija ob 11. zjutraj, in sicer brzojavno preko Bukarešte. Zgodovinska listina se je glasila tako:le:

»Ker ni kr. srbska vlada odgovorila po voljno na noto, ki jo je izročil avstro-ogrski poslanik v Beogradu 23. julija 1914., je c. in kr. vlada prisiljena poskrbeti sama za obrambo svojih pravic in interesov ter se zateči v ta namen k sili orožja. Avstro-Ogrska se smatra zato od tega trenutka dalje v vojnem stanju s Srbijo.

Avstro-ogrski minister zunanjih zadev
grof Berchtold.«

Avstrijska trma.

To usodno listino je Berchtold odposlal v Beograd, čeprav je imel dovolj prilike poravnati spor z mirnimi sredstvi. Toda on je odklonil dosledno vsako posredovanje in silil slepo na nasilen obračun s sosedom. Najprej so Rusi, kakor smo že omenili, predlagali, naj Avstrija podaljša rok ultimatumu. Berchtold je ponudbo odbil. Nato je angleški zunanji minister lord Grey predlagal, naj se spor reši na zborovanju evropskih velesil. Prosil je tudi nemško vlado, naj v tem smislu pritiska na Avstrijo. V Berlinu so odgovorili, da ne morejo zavezniku metati polen med noge in so zavrgli tako angleški posredovalni načrt. Tretji predlog so naredili zopet Rusi: prosili so Avstrijo, naj sprejme direktne »razgovore« s Petrogradom. Berchtold je tudi »razgovore« od-

ločno zavrget, berlinska vlada je pa izjavila, da ne more »na noben način pritiskati na Avstrijo«. Ko je Srbija spoznala, da na Dunaju niso zadovoljni z njenim odgovorom, in videla, da ji radi tega napovedujejo vojno, je dala javiti Avstriji, da je pripravljena sprejeti če treba vse točke ultimatumov. Berchtold se daj niti s tem ni bil več zadovoljen in odgovoril, da bi morala Avstriji po vojni napovedi staviti sploh nove pogoje.

Berlinskim diplomatom so se odprle oči šele 27. julija, ko je nemški poslanik v Londonu knez Lichnowsky poslal vladi brzojavko z opominom takele vsebine: »Če pride v danih okoliščinah do vojne, bomo imeli Anglijo proti sebi!« Bethmann-Hollwegu se je začelo svitati, da je nevarno slediti slepo Berchtoldu. Angleži so bili naredili sedaj predlog, naj se začnejo pogajanja velesil na podlagi srbskega odgovora. Bethmann, ki ga je brzojavka Lichnowskega vznemirila, je poslal zato svojemu poslaniku na Dunaju navodilo, da »ni mogoče tudi tega angleškega predloga kar vnaprej odbiti«, ker bi nas sicer smatral »ves svet za poglavitne vojne hujskače. Mi ne moremo odkloniti vloge posredovalca«.

Tudi Viljem II. sam se je prepričal, že ko je prebral srbski odgovor, da je treba svetovati Avstriji zmernost in ukazal, kakor smo gori omenili, svojemu zastopniku na Dunaju, naj »dela za mir«.

Vsi ti zapoznani nasveti so pa bili zaman, zakaj Berchtold je drugi dan napovedal že Srbiji vojno.

Rusija kliče pod orožje.

Po avstrijski vojni napovedi so se združili vsi naporu posredovalcev na to, da bi ne nastala iz srbsko-avstrijskega spora evropska vojna, in da bi zadržali kljub napovedi Avstrije pred vpadom v Srbijo. Radi varnosti je ruska vlada sklenila, da mobilizira vojaštvo v južnovzhodnih deželah države, in sicer v okrajih Moskva, Kijev, Odesa in Kazan. Zunanji minister Sazonov je zagotovil takoj avstrijskega poslanika, da mobilizacija ni naperjena proti avstro-ogrski monarhiji. »Danes bomo odredili delno mobilizacijo,« mu je rekel — »toda te čete niso namenjene, da vas napadejo. Stale bodo pripravljene s puško ob boku. To delamo samo iz previdnosti, saj nas je Avstrija itak že pretekla in izvrši lahko mobilizacijo hitreje od nas.«

— »To bo napravilo kljub temu pri nas najgloblji vtis.«

Ko sta se tako razgovarjala, zabrni telefon. Sazonov seže po slušalki in izzve, da Avstrijci obstreljujejo Beograd. Vzkipel je od jeze in bruhnil v poslanika:

»Car ima popolnoma prav! Vi hočete s po-

gajanji pridobiti samo časa in obstreljujete medtem nezavarovano mesto! Čemu naj bi se še razgovarjali, ako se tako obnašate?«

Še isti dan, to je 29. julija, je petrograjska vlada sklenila in razglasila mobilizacijo proti Avstriji. Da pomiri Berlin, je car dal takoj obvestiti nemškega poslanika, da to ni sovražno dejanje proti Nemčiji. Zvečer je dobil Nikolaj II. od Viljema brzojavko, kjer zastavlja nemški cesar svojo častno besedo, da ohrani mir, ako Nikolaj prekliča mobilizacijo. Car je pozval nemudoma na telefon vojnega ministra Suhomlinova in ga vprašal, ali se ne bi dala mobilizacija še ustaviti.

»Nemogoče. Mobilizacija se ne dá zadržati in pognati spet naprej kakor voz...«

Drugi dan popoldne je stal zunanji minister Sazonov iznova pred carjem in čital novo brzojavko Viljema II.: Če Rusija mobilizira proti Avstriji, nemški cesar ne more več posredovati za mir.

Sazonov je položil papir na mizo in rekel: »Vojni se ne moremo več izogniti. V teh okoliščinah mislim, da se Vaše Veličanstvo ne sme več obotavljati in mora podpisati ukaz o splošni mobilizaciji.«

Car je bledelel in okleval: »Pomislite na odgovornost, ki jo jemljem nase z Vašim nasvetom. Pomislite, da pošljemo tisoče in tisoče ljudi v smrt!«

— »Ne vest Vašega Veličanstva in ne moja vest si ne bosta imela kaj očitati, če se vname vojna. Odslej je treba misliti samo na varnost države. Vojna bo izbruhnila itak ob uri, ki jo je določila Nemčija.«

Car se je po enournem prigovarjanju vdal in podpisal.

Avstrija naj propade častno.

Angleži tudi po izbruhu avstrijsko-srbske vojne še niso obupavali in predlagali 29. julija Avstriji, naj se zadovolji z zasedbo Beograda ter začne nato pogajanja z velesilami, v prvi vrsti z Rusijo. Ta angleški predlog je bil Berchtoldu skrajno neprijeten in zato je odklal namenoma z odgovorom. To je delal radi tega, ker si je domišljjal, da se Anglija ne bo mešala v vojno, in da so tudi ruske grožnje le prazne besede. V Berlinu so pa 30. julija že vedeli, da je položaj čisto drugačen, in svetovali Avstriji, naj odgovori povoljno. Zvečer je prestrašeni Bethmann-Hollweg brzojavil na Dunaj ta opomin: »Pripravljeni smo sicer izpolniti našo zavezniško dolžnost, protivimo se pa, da bi nas Dunaj lahkomišlelno in brez ozira na naše nasvete potegnil v svetovni požar!«

Pametne besede, ki bi bile pred par dnevi že rešile Evropo, a so prihajale sedaj prepozno. Ko jih je Berchtold slišal, je postal sicer blede in molčeč, ustrašil se je, da bo moral usta-

viti vojno proti Srbiji, toda njegov strah je bil neopravičen. Zakaj isti dan so dobili v Berlinu premoč generali in začeli ukazovati na mestu ministrov. General Moltke je brzjavil na Dunaj, da »nujno svetuje« splošno mobilizacijo. S tem je bil seveda prejšnji Bethmannov opomin preklican in Berchtold je dobil zopet proste roke. Najbolj se je veselil brzjavke načelnik avstrijskega generalnega štaba baron Hötendorf, ki je itak nameraval predlagati Francu Jožefu, naj razširi dosedanjo delno mobilizacijo proti Srbiji na vse oborožene sile monarhije.

Vesel se je podal k sivolasemu cesarju in mu predložil pripravljeni odlok v podpis. Franc Jožef je podpisal s težkim srcem. To dokazujejo žalostne besede, ki jih je spregovoril par dni za tem istemu generalu Hötendorfu: »Če že mora monarhija propasti, naj propade vsaj častno!«

Avstrijska splošna mobilizacija se je izvršila par ur za rusko, in sicer ne da bi bili znali na Dunaju, kaj so sklenili Rusi v Petrogradu.

Nemčija napove Rusiji vojno.

Ko je Viljem II. zvedel, da Rusi mobilizirajo in da bo najbrž tudi Anglija stopila v vojno, ga je prevzel obup:

»Slavna okolitev Nemčije je postala torej kljub naporom naše politike neizpodbitna resnica. To je sijajen uspeh, ki mora vzbujati občudovanje tudi pri tistih, ki so radi nje pogubljeni. Edvard VII. (pokojni angleški kralj ur.) je celo po smrti močnejši od mene, ki živim! In mi smo šli na lim, upajoč, da s tem Anglijo pomirimo. Sedaj je treba vse te spletke brezobzirno razkrinkati. Naši konzuli v Turčiji in v Indiji morajo razvneti ves mohamedanski svet k divjemu uporu proti temu obsovraženemu, lažnivemu, brezvestnemu narodu kramarjev. Če že izkravavimo, naj Anglija zgubi vsaj Indijo.«

Dne 31. julija so poslali Rusom ultimatum, kjer so zahtevali, naj car prekliče v teku 12 ur mobilizacijo, ker bi Nemčija morala sicer podvzeti potrebne protiukrepe. Istočasno je imel Viljem II. s svojega gradu v Berlinu prvi vojni govor. Ker se Rusi ultimatumu niso uklonili, je nemški poslanik v Petrogradu grof Pourtalès napovedal Rusiji 1. avgusta vojno in zahteval potne liste.

Opolnoči istega dne je dobil car Nikolaj nenadoma zopet brzjavko Viljema II., ki ga roti, naj Rusi ne prekoračijo nemške meje. Carju se je zbudilo v srcu upanje, da se je Viljem premislil in dal poklicati ob 4. uri zjutraj na telefon nemškega poslanika.

»Kako se sklada brzjavka z Vašo vojno napovedjo?« — ga je vprašal Sazonov.

— »Žal mi je, da Vam ne morem dati pojasniti. Sicer Vas pa moram prositi, da se obrnete na ameriškega poslanika, ki je prevzel zaščito naših koristi. V 4 urah se odpeljemo.«

S temi besedami je grof Pourtalès obesil slušalko na telefon in uničil poslednji up na mirno poravnavo.

Vojna s Francijo in Belgijo.

V istem času kakor v Petrograd je poslala nemška vlada ultimatum tudi v Pariz ter zahtevala od Francije, naj v teku 18 ur izjavi, ali misli ostati v rusko-nemški vojni nevtralna. Ker ni dala pariška vlada zadovoljivega odgovora, je Viljem napovedal tudi Franciji vojno ter ukazal četam, naj začnejo prodirati.

Nemški generalni štab je že v mirnem času bil mnenja, da je treba v slučaju vojne vdreti v Belgijo, zakaj le če se Francija s te strani napade, je Nemčiji zagotovljena hitra in popolna zmaga. Vpad v Belgijo pa ni bila tako enostavna zadeva, kakor so si domišljali nemški generali. Belgija je bila kakor Švica nevtralna država, za nedotakljivost njenega ozemlja so jamčile velesile, med njimi tudi Nemčija, Anglija in Francija.

Zato so Angleži zahtevali že 21. julija od Francozov in Nemcev, naj se uradno obvežejo, da ne bodo v slučaju vojne pod nobeno pretvezo prekoračili belgijske meje, temveč spoštovali svoje podpise. Toda dočim je Francija dala takoj zahtevano izjavo, so se Nemci sumljivo izogibali jasnemu odgovoru ter preplašili tako vso belgijsko javnost.

Nad deželo je ležala temna grožnja, ki ni dala ljudem več mirno spati. Kako opravičen je bil ta strah, se je izkazalo, ko je nemški poslanik izročil belgijski vladi že prej pripravljene ultimatum, kjer ji naznanja, da je Nemčija prisiljena vkorakati v Belgijo, da prehitijo Francoze, ki imajo enake načrte. Če ostane Belgija v blagohotni nevtralnosti, se bo po vojni njeno ozemlje povečalo na račun Francije in Nemčija ji povrne vso škodo. Ako pa belgijska vlada ne sprejme te ponudbe, ji mora Nemčija napovedati vojno. Za odgovor imajo Belgijci 24 ur časa.

»Kaj smo mogli drugega pričakovati!« — se je razsrdil belgijski zunanji minister. »Nemčija, ki je pravila, da je naša prijateljica, zahteva danes od nas sramotno dejanje!«

Ministri so ultimatum enoglasno odklonili in na nočni seji sklenili, da se uprejo Nemcem s silo.

Francija je ponudila Belgijcem takoj oboroženo pomoč, ki so jo pa v Bruslju začetkom odklonili, češ da ne smejo dati Nemcem prilike, da se pred svetom izgovarjajo na Francoze.

Istočasno je belgijski kralj Albert brzojavil v London in prosil Angleže za posredovanje. Njegov klic ni ostal brez odmeva.

Anglija se je odločila.

Angleška vlada je še 31. julija izjavljala, da se ne mara vdeležiti vojne, in razburila s tem svoje francoske in ruske prijatelje. Dne 1. avgusta je lord Grey vztrajal še vedno na svojem in povedal to zopet francoskemu poslaniku. »Tega poročila ne maram poslati v Pariz!« — je vzkipeł Francoz. »Jeza in ogorčenje bi se polastila naših. Moj narod bi rekel, da ste nas izdali! Nemško brodovje sme potemtakem zapluti v Kanal (La Manšur.) in napasti našo nezavarovano obalo!«

Drugi dan zjutraj je angleška vlada sklenila, da bo branila francosko obrežje pred morebitnim nemškim napadom in mobilizirala svoje vojno brodovje. To je bilo vse, kar so Angleži storili v korist francoskim prijateljem. Toda tudi ta sklep ni bil vsem ministrom po volji, zakaj štirje so v znak protesta odstopili.

Anglija je bila pač demokratična država, kjer je o miru in vojni odločalo ljudstvo. Na Angleškem je bilo popolnoma nemogoče, da bi sklepalo o vojni par ljudi, kakor se je zgodilo v Avstriji, Nemčiji in Rusiji. Vojak je bil na Angleškem, kdor se je prostovoljno javil, in noben zakon ni mogel poklicati vseh državljanov prisilno pod orožje. To so si morali držati angleški ministri stalno pred očmi, ko so se pogajali s tujimi državniki. Za vojno napoved je bilo potrebno odobrenje parlamenta, kjer so poslanci glasovali po svoji vednosti in vesti. Dokler je večina zbornice bila nasprotna, nista mogla ne vlada in ne kralj nič ukreniti.

Angleška javnost se je odločila za vojno šele v trenutku, ko so Nemci udri v Belgijo. Lord Grey je obrazložil poslancem, da je častna dolžnost Anglije izpolniti svoje mednarodne obveze in braniti neodvisnost Belgije, za kar je glasovala tudi opozicija. S tem je bila usoda Avstrije in Nemčije zapečatenata.

Polom diplomacije.

Ni pa bilo dovolj, da so Nemci in Avstrijci imeli proti sebi Rusijo, Francijo in angleško svetovno carstvo! Viljem je doživel v tistih dneh še druga razočaranja.

Romunija, tajna članica trozveze, je sedaj nenadoma odpovedala in izjavila zaveznikom, da jima ne more pomagati. Edino, kar je romunski kralj naredil, je bila obljuba, ki je pozneje ni držal: »Dokler sem jaz kralj.« je rekel — »se ne bo Romunija nikoli vojskovala proti Avstriji.«

Drugo razočaranje je čakalo Viljema z Grčijo. Njegova sestra je bila poročena s kraljem Konstantinom in imela velik vpliv na svojega moža. Viljem je bil zastran tega prepričan, da bo Grčija potegnila z osrednjima velesilama, in začel pritiskati na Konstantina z brzojavnimi pozivi. »Zdi se mi samo po sebi umljivo,« — mu je pisal — »da Te bo že spomin na Tvojega po morilčevi roki umrlega očeta odvrnil od zaveznitva s srbskimi za hrbtnimi morilci.« Toda vsi pozivi in vse grožnje niso nič pomagale. Grčija je ostala nevtralna.

Italija je že takoj po ultimatumu Srbiji izjavila jasno in odločno, da je trozveza bila ustanovljena v skupno obrambo, ne pa za napadalno politiko na Balkanu. Kako moreta pričakovati Avstrija in Nemčija od Italije, da se udeleži napada proti Srbiji? Saj je prej nista niti vprašali za nasvet, čeprav zavezniška pogodba to predpisuje. Italija ostane nevtralna.

Ti dogodki so Viljema silno razdražili: »Zavezniki odpadajo od nas kakor gnila jabolka! Popolni polom nemške, oziroma avstrijske diplomacije. To bi bili morali in mogli preprečiti.«

V takih okoliščinah je izbruhnila največja vojna zgodovine, katere človeštvo še dolgo ne bo pozabilo. Tudi med našim ljudstvom in v naši deželi je zapustila globoke in žalostne sledove. Saj je ni med nami skoro družine, kjer ne objokujejo očeta, sina, moža ali ženina, ki ga je vojna umorila.

KONEC.

Slavko Savinšek:

Ognjena kača.

ODKAR je tovarniškemu delavcu Rutarju umrlo triletno dete Jekica — žena je ob porodu darovala lastno življenje za otrokovo — je postajal vse bolj zamišljen in sam zase. Grizlo je v njem očitane, da je sam kriv detetove smrti, ker ga ni poslal k morju, kakor je bil nasvetoval zdravnik. Računal je in menda bi bil z majhnim predujmom zmožel. A nikakor se ni mogel ločiti od otroka, ki mu je bil več ko življenje. In še to: ni maral verjeti, da bi mu moglo umreti edinče, da bi smrt mogla ugasiti te žive, svetlomodne očke in bi se zaprle za vedno. Vse je poskušal, kupoval zdravila, potrosil pol plače za zdravnike in že se je videlo, da se v mali, blede, jetični obrazek vrača kri in zdravje. Toda nekega večera, ko se je vrnil iz tovarne domov, je dete pridušeno klicalo »ata«, zaprlo očke, da

jih je isti hip še zadnjikrat široko odprlo, pogledalo očeta s pogledom, ki mu je šel do kosti, in jih zaprlo za vedno. Rutarju se je tisti trenutek zavrtelo pred očmi, ognjena kača je zaplesala vrtinčasti ples pred njim in skoro je obnorel v silni bolečini.

Delal je v martinovih pečeh. Zdaj po smrti otrokovi si je zamišljen in raztresen ter nepazljiv prebiral delo sam, menjavali so mu ga mojstri in ga premeščali iz oddelka v oddelk, dokler ga niso namestili v žičarni na posel, ki zahteva pozornosti in pazljivosti kot malo-kateri.

Z železnimi, dolgimi kleščami je dan za dnem, uro za uro lovil železno razbeljeno kačo, ki je zvihrala močna in debela iz stroja, se vrgla na tla in se v teku zvijala proti drugemu stroju. Tek ji je bilo treba uravnavati s kleščami, jo speljati do drugega stroja z manjšo odprtino, ujeti jo s kleščami in utakniti v zijajočo razpoko, odkoder je planila za polovico tanjša v smeri tretjega stroja in tako dalje in dalje, dokler se ni, ko je bruhnila iz zadnjega stroja, ohladila v hladilniku in se tenka ali debela navijala na veliko kolo, odkoder je povita v velike kolobarje odšla v zalogo.

Med drugim in tretjim strojem so s kleščami v rokah postavili Rutarja in mu natančno obrazložili njegov opravke. Sprva je šlo težko, bilo je treba spretnosti in pazljivosti. Ognjena kača je bila zahrbtna, rada je oslepila delavčeve oči, mu spolzela iz klešč, oplazila mu noge in jih opalila do kosti. Tla, pokrita z debelo pločevino, so bila vroča in razgreta, skozi lesene podplate je pripekalo prav do kosti. Ognjeni sij zvičajočega se živega železa je jemal vid, mnogi delavec je opešal na očeh in moral rano v pokoj s pičlo pokojnino.

Rutarja je ta posel zajemal samo par dni. Kmalu mu je delo postalo mehanično; skoro brezbrizno in brezskrbno je odpravljajl brezče, bleščeče železo v stroj. Prebrzo je spet padel nazaj v prejšnjo čemernost. Sodelavci so se ga izogibali, ker jim niti odzdravljajl ni več.

Kakor vsak dan je tudi oni četrtek gnal ognjeno kačo iz stroja v stroj. Živa, živa se je vila pred njim in bežala pred njegovimi kleščami. Tistikrat je Rutar kar nenadoma prebledel in kot šiba vztrepetal.

»Kje sem nekdaž že videl prav tako ognjeno kačo?« je zvrtilo vanj vprašanje. Vrtelo in vrtelo je dalje, toda Rutar ni našel odgovora. Otresal je z glavo, preganjal misel, ki pa se mu je kakor nalašč naravnost zažrla v možgane, neutrudno in ostro pikala v srce ter vstajala vsak dan znova v njem, vsak dan bolj živa, bolj iskajoča.

Pred njo ni imel miru niti ponoči. Vstajal je zjutraj trudnejši kot je legel zvečer, iz oči so mu gledale neprespane noči, bledel je in hujšal. A uganiti ni mogel, zakaj mu je misel na ognjeno kačo tako tesna, zakaj spomin nanjo tako žgoč in odkod!

»Zakaj me baš ta misel tako preganja?« se je čudil sam v sebi in nehote dalje iskal, pa jo spet podil stran. Ni šla. Znova in znova se mu je povračala, vse misli so se mu sukale samo ob tej ognjeni kači, ki ji je slične iskal v grenkem spominu.

Tiste čase je mnogo zahajal na grob male Jekice. Strmel je na črno rušo, pokrito z rožami, svetlim poljskim cvetjem, ki so je nargale njegove trepetajoče roke, in je molčal vase. In nekega jutra je zopet pred odhodom na delo prinesel na grob polno naročje cvetja, pokril ž njim ves grob, se naslonil na preprosti križ, sklenil roke kakor k molitvi in zastrmel predse. Misel mu je poiskala nazaj, v svetle, še žive otrokove očke. Kakor lilj v vetru se je zganil, se v bolečini zvil in strašno mu je, kakor ob smrti otrokovi, zaplesala pred očmi ognjena kača. Isti hip je vstala v njem še misel na drugo, železno ognjeno kačo, ki jo dan za dnem podi iz stroja v stroj. Našel je, kar so mu misli ugibale vsak trenutek, zdajci je vedel, kje je videl ognjeno kačo. Vsa kri je zledenela v njem.

Planil je k izhodu, zakoprnel, da prične delo in more primerjati živo kri z ono iz spomina. Kakor gladni na kos belega kruha se je vrgel z železnimi kleščami nad vijoče se žareče železo, ki se mu je zagnalo nasproti iz stroja. Ni mogel najti s kleščami konce, ni je mogel uravnati. Zvijala se mu je, plazila se ob stroju, se zasukala nazaj, spet se ggnala naravnost nanj, a ni je mogel zgrabiti, dokler niso ustavili obrata. Šele tedaj je z drhtečimi rokami zgrabil opolzki, žehteči trak in ga uravnal v stroj. V opomin ga je paznik ukoril. Ko so stroji spet pričeli teči ter ves dan in še drugi, je stal paznik v njegovi bližini ter z budnim očesom motril Rutarjevo dejanje in vedenje.

»Kača!«

Prve čase je hrepeneče pričakoval, kdaj se odpro mala vratica in plane iz njih ognjena zver ter se skotali po pločevinastem podu. Počasi je šel s kleščami za njo, jo božal s kleščami po ognjevitem hrbtu kakor dete in jo previdno pretikal v stroj. Zrl je za njo, dokler se niso zaprla vratica in je pričela igra znova. Zdaj je strastno ljubil ognjeni trak, sladki spomin na presladko dete.

Okrenil se je.

»Kača!«

Prišel je trepetati pred njo. Mrzlično jo je čakal, prežal najo s kleščami v rokah, kakor bi jo hotel smrtno udariti baš na glavo, brž, ko se bo hotela pognati iz železnih vratice proti njemu. Besno jo je lovil, s kleščami pritiskal vanjo in od besa škripal z zobmi. Često je bil s kleščami po njej, da so ognjene iveri sršele okoli. Kaznovali so ga zato, plačati je moral škodo na stvari. Pa kak hip jo je bolj sovražil. Prebridek spomin mu je bila na prebridko uro otrokove smrti.

»Rutar, kaj ti je, se ti je zmešalo?« ga je večkrat zbodel paznik, in inženirju dejal, da z delavcem ne more biti vse v redu. Motrila sta ga oba in spraševala, ali Rutar je samo nemo, z vročičnimi očmi strmel zdaj v tega, zdaj v onega. Stala sta pred uganko, ki je nista mogla razvozljati.

Delavec je črtil ognjeno kačo vsak dan huje in kakor da strupena teče skozi njega samega, mu pije kri in pali mozeg, se je mučil in bledel; oči pa so mu gorele, kakor da sta se žar in sij napol tekočega razbeljenega železa prelila vanje.

Prišel se je bati. Stopil je k inženirju in ga poprosil:

»Gospod, dajte mi drugo delo!«

»Zakaj?«

»Ne vem, bojim se.«

»Saj nisi baba!«

»Nisem! Ali bojim se kače kakor vraga!«

»Kakšne kače?«

»Razbeljene žice, ki jo ravnam. Kakor ognjena kača in vrtil se mi v glavi, ko jo gledam!«

»Zazdaj nimam družega posla zate! Dozdaj smo te že izmenjavali in ti izbirali delo!«

Inženir mu je obrnil hrbet, Rutar pa se je skrivljen povrnil na posel.

Spati že davno ni mogel več. Zaplalo mu je v glavi, tako da je oči zaprl, ognjeno je zaplesalo pred njim, se previjalo in kotalilo, se vilo v zvitek, se spet odmikavalo, se pehalo in gnalo dalje, vse dalje, prav notri v srce, kjer se je zvilo spet v klopčič, zapeklo in žgalo kot živi ogenj, razjedalo ko strup.

Rutar je spet poskuil in poprosil:

»Gospod inženir, za božjo voljo, dajte me drugam!«

»Zdaj celo nalašč ne! Ta bi bila lepa, da bi si delavec izbiral delo po svojih muhah!«

Šel je in pazniku naročil, naj ostro nadzoruje delavca in naj ga ob prvi priliki, ko ne bo dovolj pazljiv, predloži za odpust. Paznik je Rutarja opozoril, naj se oprime svojega posla, obenem pa mu priporočal, naj bolj pazi nase. Videl je njegove trepetajoče roke,

opazoval bliskavico v sovražnih pogledih na ognjeno zver in strah ga je postajalo delavčevih razpaljenih, vsak dan globje udratih oči.

V Rutarju je pričelo goretí blazno sovražstvo do vseh ljudi in stvari, a ognjeno kačo je klel, da bi se bil zgrozil, kdor bi ga bil slišal.

»Ka—ča!«

Samo sikal je še, ni mogel več govoriti v strupeni mržnji. Miže je iskal za ognjenim trakom, ker so ga pekle oči, ako je gledal za njim. Leden znoj mu je stopil na čelo, ko je s kleščami ujel zver in kakor da jo davi, davi, je stiskal ročaje in jo tiščal v stroj, ki je žrl, žrl kakor brez dna.

Propadal je duševno in telesno. Spal ni, je del malo in često se mu je sredi dela zatemnilo pred očmi, da se je opotekel ter zgrešil železo. Po trikrat, štirikrat je segel po njem, preden ga je ujel in preteknil. Paznik je videl vse to in opozoril inženirja. A ta se je vselej razljutil:

»Norec je! Pustite me v miru z njim, če ne ga naženem!«

Paznik ni črhnal besede več, a vsak dan je z večjim strahom opazoval delavčeve trepetajoče roke, njegov omahujoči korak in križeče kretnje, v oči pa si mu že davno več ni upal pogledati.

Tisti ponedeljek je prišel Rutar na delo izredno razburjen. Vso noč ni zatisnil očesa, ognjena kača je plesala pred njim, kakor hitro je spustil veko na oko. Bal se je postelje in je bežal od doma. Dobršen del noči je presedel na otrokovem grobu in misli v njem niso bile več jasne. Ko je pri vratarju oddal karto, se je kot pijan opotekel v žičarno, vrgel nase delavno obleko in komaj so pričeli stroji drdrati, se je pričel tresti po vsem telesu. Hrušč in trušč strojev mu je razbijal v glavi, da je butalo v njej in je kri besno divjala po žilah. Še preden so se odprla vratica v stroju, je zaplesala pred njim ognjena kača, dvakrat je segel s kleščami za njo, ki je še ni bilo, in šele, ko je resnično siknila iz stroja, je spoznal, da je lovil samo privid.

Zazeblo ga je v srce, ko se je dotaknil s kleščami. Kakor da je prijel žarečo zver z golimi rokami, je spustil klešče, se naslonil na stroj in za hip izgubil zavest. Spet se je zmagal, si šel z roko preko oči in prijel klešče. Komaj, komaj je ujel železo, držal klešče daleč od sebe in trepetaje pretikal. Ko je bilo mimo, se je oddahnil in odleglo mu je. A se je vilo in spet vilo mimo njega; zaprl je oči, a še vedno se je vilo in motalo naprej. Stiskal je zobe, tiščal pesti, da so ga bolele vse mišice in skoro glasno je kriknil, ko so se spet odprla vratica in je kača planila proti njemu.

»Jekica!« je nenadoma zrastle v njem. Sol-

ze so mu zalile oči, ni razložil več dobro. Z muko in največjim naporom je ujel železo in pretaknil. V njem je bilo kakor v tistem trenutku, ko je izdihnil otrok. Videl je živo-mrto vo dete pred seboj, stresel se, sunil v plazeče se železo in iztrgal se mu je bridek krik.

Izteklo je žareče železo. Vratca so se znova odprla. V Rutarjevih očeh je blazno zagorelo, v telesu je začutil sam led. Kakor zver na plen, je planil z odprtimi kleščami na ognjeno železo in se opotekel nadnje kakor pijan.

»Kača, kača!« je kričal glasno, divje, da je krik prevpil besno ropotanje strojev.

»Na—a—a!« je udaril z vso ihto v vijoče se železo in še in še, da se je okrog njega iskriilo kakor plamteča griva. Paznik je videl blazno početje in stekel, da z znamenjem zaustavi stroje.

Rutarju je zaplesala ognjena kača prav v očeh. Krčevito je stisnil ustnice, bela pena je brizgnila iz njih na razbeljeni trak, da je zacvrčalo, zakrilil je z rokami, omahnil nazaj,

izpustil klešče, nato pa se zvalil naprej in padel z obrazom baš na ognjeno kačo. Strašen krik je zadušil ropot strojev, ki so se isti hip ustavili.

Ko so nezavestnega Rutarja dvignili, so videli, da je ležal z očmi na ognjeni kači, ki mu je izpila življenje iz njih. Rana v obrazu je bila grozna; ognjena kača ga je izgrizla do kosti.

Dvignili so ga v nosilnico in odnesli v tovarniško bolnišnico, kjer je pričel besneti in divjati, še preden ga je mogel zdravnik obvezati. Oblekli so ga v prisilni jopič, dva delavca sta z največjim naporom obdržala glavo, da so ga mogli za silo obvezati. Kričal je, da se je razlegalo daleč okrog. Iz njegovih krikov je bilo razločiti samo dve besedi:

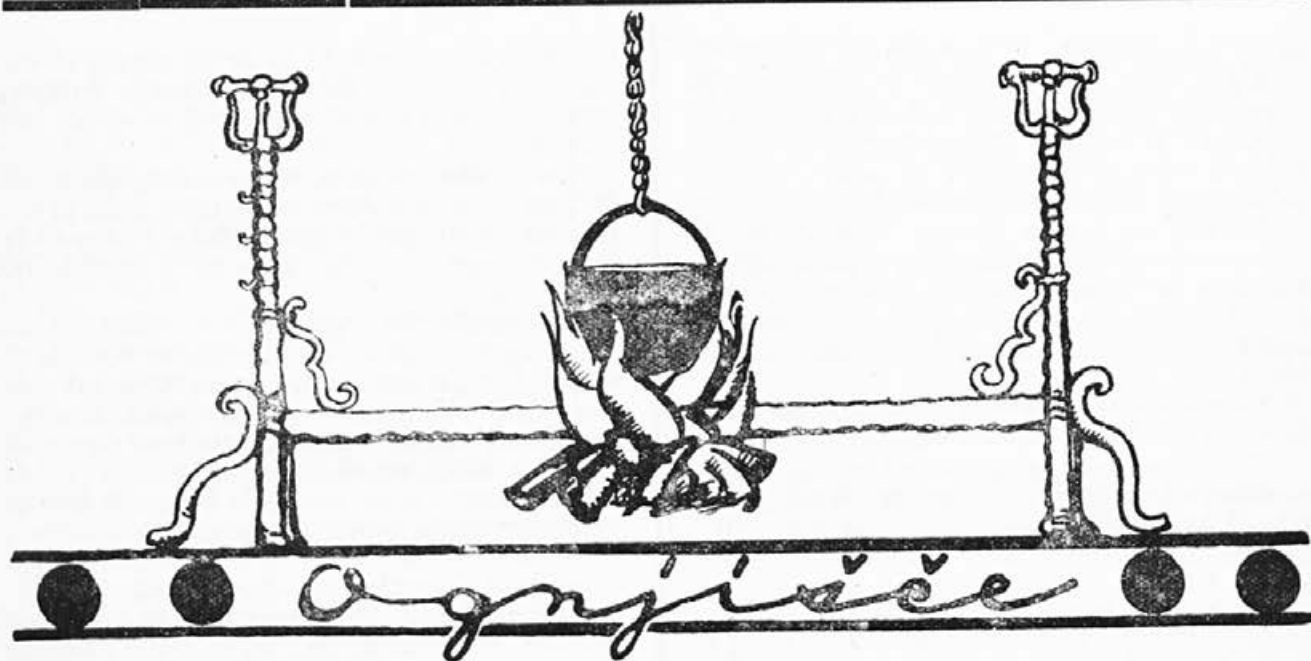
»Kača!« divje, besno.

»Jekica!« mehko, vroče, strastno.

Odpeljali so ga v blaznico še isti dan. Usmilila pa se ga je smrt in ga rešila duševne muke, še preden so mu mogli pričeti zdraviti slepe oči.

Tone Kralj: Na Golgoti (na sv. Višarjah).

ODPADKI.

Če je Amerikanec sit svojega avtomobila, ker je zastarel po obliki ali ne gre več kot ura, se pelje z njim nekam iz mesta in ga kar zavali v občestni jarek. Taki pokvarjeni in zapuščeni avtomobili so po ameriških cestah v napotje rednemu prometu in oblasti iščejo poti, kako bi prišle v okom temu zlu. Radi pokvarjenih in zapuščenih avtomobilov pa so se v Ameriki tudi razvili novi »poklicje«: mnogi se polastijo zapuščenega avtomobila in ga oddajo avtomobilskim tvornicam proti mali odškodnini. Tako plača Ford po 20 dolarjev ali približno 380 lir za vsak tak avtomobil, če ima še cel magnet. Ford je tudi zgradil posebno tvornico, kjer delavci le razdirajo avtomobile: dobre dele očistijo in porabijo za izdelavo novih avtomobilov, koščke razbitega stekla spravijo v topilnico za steklo, nerabne kose železa v topilnico za železo, koščke usnja porabijo pri vodnih napravah itd. Nič se ne zavrže, vse se porabi.

Tako kot dela Ford s starimi avtomobili in uporabi vsak del, tako delajo z različnimi odpadki tudi v naših mestih in večkrat pride cunjar tudi v podeželsko občino.

Cunjarji in cunjarice pobirajo cunje, kosti, staro železo, papir, steklo itd, ter zmečejo vse na svoj voziček. Za vse, kar smo izročili cunjarju, dobimo le kakšno boro lirico, cunjar pa od tega živi. Pelje namreč vse, kar je nabral, k podjetniku, ki se s tem peča, torej k »veleucunjarju«. Tu vse dobro preberejo in odberejo: papir in cunje kupijo papirnice, tkalnice in tvornice za umetna gnojila; tovarna za klej kupi kosti; staro železo in razne kovinaste predmete kupi livarnica, ki kovine raztopi in prelije v novo in svetlo železo ali drugo kovino.

Cunje.

Najslabše cunje porabijo za gnojilo, boljše pa razkrtačijo s posebnimi stroji in jih same ali z novo volno ali bombažem predelajo v sukno, ki ga le dober poznavalec loči od pristnega.

Najčudovitejše izpremembe pa so deležne bombažaste in platnene cunje. Kdo bi verjel, da je bil lep, bel pisemski papir pred časom umazana bombažasta in platnena cunja? In vendar je tako. Tudi se nam zdi zelo malo verjetno, ko nam kdo pove, da za to delo ni treba posebnega truda. Največje delo je, ko je treba osnažiti cunje in jih zdrobiti v tekočo in redko kašo, kar se zgodi v posebnih kuhalnih posodah. Ko je v kuhalni posodi napravljena kaša iz cunj, ji dodajo klora, da uniči umazanost in barve, potem pridenejo kleja, da se vlakna sprimejo. Če hočejo napraviti barvast papir, dodajo še zaželeno barvo. Tako prirejeno kašo iz cunj speljejo na žičasta sita, kjer se voda odteče in kaša osuši. S posebnimi pripravami se papir še zglati in zlika.

Star papir.

Nič manj važen odpadek, ki ga je mogoče predelati in vnovič rabiti, je tudi papir. Velike tovarne za pridelovanje papirja stolčejo in razkrtačijo papir v mehko, drobno brozgo, ki jo potem vlijejo v razne oblike, ga prepoje z oljem in klejem ter ga puste, da se posuši. Posušena gmeta je tako trda, da lahko iz nje izrežejo skle dice, škatlje, punčke, okvirje, razne igrače, konjičke itd. Vse to je močno in trdno kot iz lesa. Največ cenjenih igrač po sejnih in trgovinah je nastalo iz takih papirnatih ostankov.

Kosti.

Tudi kosti, ki bi sicer brez koristi ležale okoli, je vredno zbirati. Iz boljnih kosti izdelujejo gumbce. Vsakovrstne kosti pa uporabijo v sladkornih tvornicah za čiščenje sladkorja. Znano je, da ima koščeno oglje lastnost, da odvzame tekočinam vsakršno barvo. Dokler je sladkor še tekoč: je umazan, temnorjave ali rumenkaste barve. Sladkorno brozgo napeljejo v posebne kotle, ki so napolnjeni s koščnim ogljem. Kosti namreč žgo, da se izpremene v oglje, ki ga zdrobe in skozi to oglje v prahu pretakajo temnorjavo sladkorno brozgo, ki je ob

izst. pu iz kotla že popolnoma čista. Nato sladkorno tekočino segrejejo, voda izhlapi, sladkor pa se sesede na dno in strne v kristale. Koščeno oglje rabijo tudi pri izdelovanju čistila za čevlje.

Zaklane živali.

Meso zaklanih živali pojémo, iz kož se izdeluje usnje, uporabi pa se tudi vse ostalo. Za izdelavo nekaterih strun so ovčja čreva edina snov. Kite in hrustanci so za izdelavo kleja prav dragocena surovina. Kar strojar nastreže od kože kot neporabno, daje še 40 odstotkov kleja, goveji parklji in odpadki od kože pa celo 60 odstotkov. Prav tako so uporabni parklji od drobnice, drobne kosti, že davno zavržene zajčje kože in drugi podobni odpadki, ki dajejo do 42 odstotkov kleja (lima).

Kosci usnja.

Kosci usnja, ki padejo s čevljarske mizice, se zde popolnoma nerabni, a se kljub temu še koristno uporabljajo. Če taki kosci preperijo in razpadejo, delujejo kot gnojilo. Dobri koščki služijo za preobleko gumbov, za prožne zagvozde v pipah, za vmesne kose pri raznih strojih, itd. Kolikokrat iščeš po hiši košček usnja za domačo uporabo, a ga ne najdeš, ker ga ob času nisi shranil. Zelo drobne usnjene odpadke rabijo za pridelavo modrega barvila, s katerim je barvano vse modro blago naših predpasnikov in kril.

Zaključek.

Tudi žaganje zadnji čas vedno bolj izrabljajo kot kurivo v trajno gorljivih pečeh. Preostanke pri predelavi in čiščenju olja, žlindro velikih kurilnic za premog — lesni pepel je dobro gnojilo — celo smetišča porabljamo danes kot umetno gnojilo, seveda odpadke prej primerno predelamo in pravilno mešamo.

V vseh naših krajih se za vse te »malenkosti« še ni zbudilo obrtno zanimanje v taki meri, kakor po drugih deželah in državah. Resnica pa je, da nobena stvar, tudi najneznatnejša, ni brez koristi. In kadar bomo prišli do tega spoznanja, da se homo priučili, gospodarsko izkoristiti vse malenkosti, se bo dvignilo tudi naše blagostanje.

KUPČIJA Z MEDOM V TRSTU.

Marsikateri čebelar nam je zameril, ko smo pisali, da se na svetovnem trgu prodaja med po okoli 300 lir za kvintal. Rekli smo takrat, da je tako nizka cena posledica krize, pod katero je čel gospodarstvo skoraj vsega sveta. Da bodo čebelarji in čitatelji imeli nekaj pojma o trgovini z medom, priobčujemo tu glede tržaškega trga medu par podatkov za l. 1929.

Med v Trstu.

Lansko leto je prišlo v Trst 1627 kvintalov medu, in sicer 1282 kvintalov po morju in 345 kvintalov po suhem. Od omenjene količine je bilo 400 kvintalov medu iz Italije, 492 kvintalov iz Rusije, skoraj ves ostali pa iz Amerike.

Ves med pa ni bil oddan v Trstu. Trst je namreč važna luka, skozi katero gre mnogo blaga v Avstrijo, Jugoslavijo, Ogrsko, Češko in v Nemčijo; skozi Trst gre tudi mnogo blaga za notranjost italijanske države. Lansko leto je šlo iz Trsta v Avstrijo 289 kvintalov medu,

malenkost tudi na Poljsko in v Jugoslavijo. V Trstu je ostalo 1334 kvintalov medu, ki je bil prodan v Trstu samem ali v notranjosti kraljestva.

Ameriški med.

Ameriškega medu je prišlo lansko leto v Trst nad 700 kvintalov. Razlikovati moramo tu predvsem kalifornijski meo, ki je večinoma deteljni. Prodajajo ga največ pod imenom »alfalfa«, ki je neka ameriška detelja, še najbolj podobna naši lucerni ali večni detelji. Med »alfalfa« je bel in zelo sladek. Prodajajo ga v zabojih, v katerih sta dve kanglji po 25 in pol kg. Cena mu je danes brez carine od 350 do 400 lir.

Poleg kalifornijskega medu je prišel lansko leto v Trst tudi med iz Havajskih otokov, iz Meksike, iz srednjeameriških otokov (Haiti, Kuba) in iz Južne Amerike, predvsem iz Čile. Cene tega medu so različne. Med iz otokov Haiti in Kube se dobi tudi po 150 do 250 lir kvintal, a ta med ni za namizo. Najdražji ameriški med je pomarančni, ki pa je za izvoz predrag. Ostali dobri ameriški med stane 400 do 500 lir za kvintal.

Glavni trg za ameriški med je London, za njim pa Hamburg. V Trst je začel prihajati ameriški med l. 1925., največ pa ga je prišlo l. 1928. Trenutno se nahaja v tržaški prosti lukii okoli 500 kvintalov ameriškega medu.

Ruski med.

Med je star znanec Slovanov, ki so posebno v prejšnjih časih radi srkali medico. Tudi boljševiki se zanimajo za čebelarstvo in tako so izkrcali lani v Trstu 492 kvintalov medu. Med je bil lep in dober, večinoma lipov. Prodajo je posredoval ruski konzul v Trstu, ki je pri začetku zahteval 800 lir za kvintal, končno pa prodal ves med v Milanu po 200 do 300 lir za kvintal. Torej so se tudi tu Rusi poslužili »dumpinga«, to je trgovine za vsako ceno, kot delajo z lesom, žitom in mnogimi drugimi predmeti.

Zaključek.

Taka je trgovina z medom v Trstu, v naši domači hiši. Inozemski med je poceni, četudi je obremenjen s 110 lirami carine pri kvintalu. Kako naj potem naš čebelar proda svoj med po ceni, ki bi mu krila stroške? Skoraj izključeno je, da bi mogel naš med na inozemske trge, ker je predrag in ne more konkurirati z inozemskim, ki preplavlja vse države, kjer ga mnogo uživajo (predvsem Nemčijo). Zato je upravičeno stremljenje naših in splošno vseh italijanskih čebelarjev, da naj se carina na med zviša, četudi ne tako visoko kot je v Švici, kjer plača kvintal medu 445 lir carine, pač pa vsaj tako visoko kot v Nemčiji, kjer znaša carina 319 lir.

STOLETNICA ČILSKEGA SOLITRA.

Leta 1830., torej ravno pred 100 leti, so prvič začeli rabiti čilski soliter za gnojitev, 15 let prej so ga pa že rabili za izdelavo smodnika. Čilski soliter je odkril češki zdravnik Tadej Henke, ki je bil strokovnjak v kemiji in fiziki ter se je pečal poleg tega še s poljedelstvom. Na pobudo in s podporo cesarja Jožefa II. je prepotoval vso Južno Ameriko. V severnem delu države Čile je odkril čilski soliter, ki je bil glavno dušično gnojilo do naših dni, dokler niso začeli v tvornicah vezati z apnom dušika iz zraku, kjer so ga neizčrpne množine.

R. B.:

BREZ SLEDU ...

Nekje sredi oceana vstane vihar in butne ponosno ladjo v morske globine. Nihče ne zve, kje in kako je prišlo ob življe nje toliko in toliko ljudi. — Raziskovalec gre v pragozdove in se ne vrne več. Nihče ne pozna njegovega konca. — Čez noč zginejo ljudje, ki so stali na vidnih mestih. Zgodovina pozna več takih slučajev, ko so zgodovinske osebnosti zginile brez sledu.

L. 1825. je umrl Aleksander I., car vseh Rusov. Pokopali so ga v Moskvi v carski grobnici. Že čez par let so se pojavile govorice, da so ga v Sibiriji videli. Ta čudni slučaj je pojasnil veliki knez Nikolaj Mihajlovič v »Revue Historique«. (Zgodovinski časopis) l. 1907. Car sploh ni umrl. Namesto njega so pokopali njegovega ponesrečenega tajnika Maskova. Car je pa zginil v Sibirijo, ne da bi za to vedel niti njegov brat in naslednik Nikolaj. Morda je Aleksandra gnala v sibirske stepe neutešena ljubezen do pruske kraljice Lujize, morda kaj drugega, Bog ve? Sprva so carja poznali nekateri sibirski pregnanci pod imenom »puščavnik Fedor Kuzmič«. Pozneje je puščavnik Kuzmič šel k nekemu trgovcu v Tomsk. Od ondi je zginil in ni več sledu za mogočnim carjem, zmagovalcem Napoleona, in ni več sledu za njegovim grobom. —

Med Nemčijo in Francijo je izbruhnila vojna. Francoski maršal Bazaine se je moral pred prodirajočimi nemškimi polki umakniti v trdnjavo Metz. Brez vsake potrebe se je tu udal. Prišel je pred vojno sodišče, ki ga je obsodilo na smrt, a mu je dalo možnost, da je skrivaj pobegnil na Španjolsko. Bil je še vedno zelo bogat in je živel v Madridu. Ko je pa fanatičen

Francoz nanj streljal, je maršal Bazaine, ki je sanjal, da se bo z nemško pomočjo polastil francoske krone, zginil. Čez dolgo let so ga še videli nekje lačnega in raztrganega, potem je zginil za vedno. —

Nadvojvoda Ivan Nepomuk, sin Leopolda II., velikega vojvode Toskanskega, je s cesarjevičem Rudolfom koval tajne načrte. Skoraj bi se mu bilo posrečilo. Ko je cesarjevič v Mayerlingu žalostno končal, tudi za nadvojvodo Ivana ni bilo več mesta na dvoru. Šel je na morje pod imenom Ivan Orth. Eno leto potem je svet zadnjič slišal o 36 letnem kapitanu jaždrnice »Santa Marguerita« Ivanu Orthu. Zginil je brez sledu. Nekateri zgodovinarji menijo, da se je pogreznil z ladjo vred pri rtiču Hooru na koncu Južne Amerike. Drugi pa pišejo, da je umrl kot puščavnik na nekem škofju sredi oceana.

V svetovni vojni si je dobil veliko slavo ruski general Kutjepov. Toda niso ga naredile slavnega njegove vojaške časti, marveč njegov zagonetni rop iz Pariza. Kutjepov je carske generale in častnike v inozemstvu neverjetno sijajno organiziral. Moskovski samodržci so se zbal Kutjepove moči in so sklenili, da mora izginiti. Ko se je general vračal z nekega posveta domov, so ga neznanzi vrgli v avto in oddrdrali baje proti severni francoski obali, kjer je boljševiski parnik že čakal z zakurjenimi kotli. Pariška policija je poslala najboljše moči za generalovimi sledovi, časopisi so cele strani pisali o skrivnostnem ropu carskega generala, toda Kutjepov je izginil brez sledu ...

Devet in trideset letalcev je že poskušalo premagati zračne daljave med Evropo in Ameriko preko Atlantskega oceana. V maju l. 1927. sta poskušala dvomljiivo srečo tudi le-

talca Coli in Nungesser. Do cilja nista dospela. Nobena ladja ni mogla najti morda kje na valovih ostankov razbitega letala. Ko sta se srčna letalca dvignila nad pariško meglo, sta človeškim očem zginila. Najbrže za vedno.

Še nam je vsem živo v spominu zmagovalec tečajev Roald Amundsen. Na svojih drznih odkritjih ni izginil brez sledu, šele ko je po nesrečenemu letalcu Nobilu hotel na pomoč, se je narava maščevala.

Kje so zopet tisti sedmeri junaki, ki jih je trup zrakoplova »Italia« odnesel s seboj?

Morda se bo kdaj pozneje zvedelo za vse te ljudi, ki ni več o njih sledu.

Tudi taki slučajji so nam znani. 11. julija 1897. se je dvignil na polet proti tečaju Šved Salomon Andree. Zaupal se je lahkemu balonu »Orlu«. Petdeset golobov je vzel s sabo, da bodo prenašali domov njegova poročila. — Brezžični brzojav tedaj še ni bil znan. — Po 46 urah vožnje je prifrčal domov en golob z Andreejevim pismom. To je bilo zadnje učesnjakovo sporočilo. Mornarji, ki so se vračali s severa, so pravili, da so videli balon sredi morskih valov; ruski izgnanci na Sahalinu so baje slišali pokanje pušk vrhu plavajočih ledenikov, celo Indijanci v Patagoniji na jugu Amerike so baje videli Andreejev balon visoko pod nebom. Čez par mesecev so vse govorice o junaškem učenjaku potihnile. Šele letos, torej po triintridesetih letih, so našli v severnem ledovju ostanke Andreejeve odprave.

Toda ta je le en slučaj; večina nenadoma izginulih pa gre v večnost brez pogreba in groba.

Fridolin Žolna:

DVE S PALICO.

NA SVOJEM.

Ljubezen hodi svoja pota, pa se je bil fant iz kajže priženil na lepo domačijo, nič ni bil prinesel s seboj, kakor cbleko na životu in lep pisan kožuh, ki ga je bil poddedoval za rajnkim stricem.

Mlada žena je bila razvajena in mogočna, in dasi je rada imela svojega moža, vendar ji ni šlo od srca, da bi mu dala besedo pri gospodarstvu. Nego se je godilo, najprej bolj redko, potem pa večkrat in večkrat, da ga je ošabno zavračala: »Kaj si prinesel k hiši? Na mojem si in boš pokoren meni!«

Mladi mož se je naveličal tega zaničevanja. Pa ko se je nekega večera truden vrnil s polja in je žena zopet pričela svoje litanije: »Kaj si prinesel k hiši? Na mojem si in boš pokoren meni!« je s kljuke snel kožuh rajnkega strica in ga vrgel po tleh. Ženo pa je podrl na kožuh: »Pasja vera, zdaj si pa ti na mojem, zdaj boš ti poslušala mene!«

In ji je razkladal svoje litanije in jih je razkladal z bunkami, da je črno dobila kožo tudi tam, koder je

solnce ni obsijalo, pa mu je vendar prijazno odgovarjalo, kakor se spodobi pri litanijah.

Nekaterim to pomaga, nekaterim to.

»HEJ, VI!«

Razni kraji imajo razne šege, pa je bila v nekaterih vaseh tam onkraj Gorjancev taka navada, da so žene vikale svoje može, kakor so rekle, da so jih »spoštovale«.

Pa si je bil tudi kajžar Jaka izbral ženo iz takega kraja in mu je bila drugače po volji, le ne njena navada, da ga je vikala. Odvaditi si pa vikanja ni dala, češ: »Pri nas doma vse tako govore in drugače tudi ni spodobno.«

Kajžar Jaka je šel v hosto v dolino, da za zimo pripravi drva. Cepil jih je in cepil od ranega jutra, pa je bil pozabil vzeti s seboj malico, in je cepil brez malice. Ko je solnce prišlo na opoldan, je bil pošteno lačen, komaj je čakal, da ga žena pokliče k južini.

Južina je bila kuhana, pa je žena stopila pred kajžo in zaklicala doli v dolino: »Hej, Vi! Hej, Vi!« Toda njen glas je bil prešibek, mož se ji ni oglasil, čula je le njegovo sekiro.

Pa je šla, odkoder je pela sekira, in je postajala in klicala: »Hej, Vi! Hej, Vi!«

Mož je bil nasajen že od lakote, še bolj ga je dražilo njeno »spoštovanje«. Pa ko je žena prišla čisto blizu in ga pozvala: »Hej, Vi! Hodite k južini!« je je ujel z levico, v desnici je vihtel bukovo gorjačo in je pričel in izpraševal ženo, kakor učitelj izprašuje v šoli: »Povej, kdo sem jaz? Povej, kako se mi pravi?« Vsako vprašanje je podčrtal z gorjačo.

Pa je žena bila razumna, hitro je našla pravi odgovor: »Ajaj, ti si moj mož! Ajaj, preljubi moj Jaka!«

NOV NAROD

je odkril švedski raziskovalec Nordenskiöld leta 1927. v iztočni Boliviji. Ta narod se imenuje Kvirugvaj, kar pomeni »močvirni poljš«. Zelo so zaostali. Ogenj vžigajo tako, da v kosu lesa izdolbejo jamico, v kateri potem vrtijo drugi kos lesa, dokler ne začnejo padati iskre, kar traja navadno nad eno uro. Zato pazijo, da jim ogenj na ognjišču nikoli ne ugasne. Žene živijo ločene od moških. Okoli vratu nosijo vrvice, na kateri so nanizani živalski zobovi, v lase pa si z voskom prilepljajo perje malih ptic pevk. Kvirugvajci se preživljajo z lovom na divjačino.

VREDNOST ŽENE.

Pri mnogih nekulturnih narodih velja še običaj, da mladeniči kupujejo dekleta, ko se poročé. V srednji Afriki obstoji neke vrste borza za trgovino z ženami in na njej je navadna cena za ženo dvajset železnih krogel ali pet železnih sulic. V južnem Kongu zahteva oče za hčer omot sukanca in dvanajst igel. So mali zahtevajo za dekletke že več, dve junici. Pri Papuancih mora mladenič, ki hoče dobiti hčer za ženo, služiti njenemu očetu eno leto za hlapca. Na otoku Samoa zahtevajo za dekletke kruh ali pa eno prase. Na otoku Fidži ponujajo lepo dekletke za lovsko puško.

Ameriški Indijanci stavijo dekleta na prodaj za 5 do 10 konjev in sodček žganja. V Indiji in Arabiji dajo ženo tudi na obroke; če mož ne točno odplačuje, mu žena oče ženo odvzame. Taki običaji so združeni s paganstvom. Šele krščanstvo je ženo povzdignilo in jo napravilo možu za družico, — in kamor pride, zatira med narodi to sramotno trgovanje z ženami in pridobiva ženi pravo dostojanstvo.

R. B.:

INDIJA.

Desti smo brali zadnje čase o Indiji, njenem tihem, zdaj tudi krvavem odporu proti angleškim izkoriščevalcem.

Prav je, da si ustvarimo vsaj površno sliko o veliki Indiji, angleškem cesarstvu od l. 1876, dalje.

Indija obsega 4.675.000 štirijaških kilometrov. Na tem velikem prostranstvu živi 320 milijonov ljudi. Tod je človeštvo najgostejše naseljeno.

Večina Indijcev je kmetov. Le 33 milijonov prebivalcev se bavi s trgovino in industrijo. V Indiji govore 30 različnih jezikov. Najbolj je v navadi zapadno indijsko narečje, ki ga govori 97 milijonov ljudi in pa bengalsčina, ki je materni jezik 50 milijonov. Angleščino govori dva milijona ljudi in pol. Pravih Angležev pa je v Indiji komaj 308 tisoč.

Velika večina (216 milijonov) Indijcev je bramanske vere, budistov je 11 milijonov, muslimanov pa 68 milijonov. Kristijanov je blizu pet milijonov, katoliško vero pa priznavata dva milijona.

Indijsko cesarstvo se deli v dva dela: v Britansko Indijo in v Indijske države. Na čelu Britanske Indije je državni tajnik za Indijo, ki stoluje v Londonu in je član angleške vlade. Pod tem državnim tajnikom je indijski podkralj, ki prebiva v Indiji. Državni tajnik za Indijo, podpiran od odbora 8 ali 12 članov, izkušenih v indijskih vprašanjih, se bavi večinoma s finančnimi vprašanji, ki se tičejo Indije. Civilno in vojaško upravo pa vodi podkralj (ta naslov nosi od l. 1858.), ki ima svojo prestolnico v Novem Delhiju.

Podkralj ima ministre, ki jih imenuje angleški kralj. Zakonodajni svet tvori dve zbornici: državni svet in poslanska zbornica. V prvem sedi 60 mož, 33 izvoljenih in 27 imenovanih. Poslancev je 145; 104 volijo, 41 jih pa imenuje vlada.

Podkralj ima precejšnjo oblast. Vendar morajo imeti njegovi ukrepi potrdilo krone in londonskih zbornic.

Britanska Indija je razdeljena na 15 upravnih pokrajin. Te se dele na divizije in te zopet na okrožja. Pokrajine upravlja guverner, ki ima za pomoč poseben svetovni odbor in pa ministre.

Razen Britanske Indije je v Indiji še cela vrsta Indijskih držav. Vpliv Anglije na te kneževine je pri vsaki različen. Indijski knezi ne morejo napovedovati vojne ali sklepati miru, tudi poslanikov ne smejo nastavljati. Če hočejo vzeti v službo kakšnega Evropeca kot višjega uradnika, mora to dovoliti indijska vlada. V ostalem pa imajo ti indijski maharadže precejšnjo samostojnost. Tudi nekaj vojaštva vzdržujejo za parade. Nekateri plačujejo Angliji davek. Vseh različnih indijskih prin-

cev prve vrste (ki imajo pravico do pozdrava s topovskimi strelji) je 119, drugovrstnih je pa kar 441. L. 1921. so vsi maharadže vstopili v zbornico princev, da se posvetujejo o predlogih za v London. Prinčevski zbornici načeljuje maharadža iz Patiale.

NOVE KNJIGE.

Hatasu — egiptovska povest. Izdala književna založba Sigma v Gorici 1930. Silno napet in poln dejanj je ta roman iz sivih davnin starega Egipta. Življenje v deželi faraonov ob Nilu je prav živo naslikano. Vmes se pa plete ljubezenska zgodba dveh mladih src, ki se po strahovitih zaprekah vendarle najdejo. — Knjiga je zabavno branje za zimske večere.

MOHORJEVKE ZA L. 1931.

so izšle. Pet knjig zanimivega branja, ki nam bo krajšalo čas v zimskih dnevih. Letošnjih knjig smo lahko zelo veseli, ker nam nudijo res mnogo lepega in koristnega.

Koledar je dobil novo naslovno sliko, namreč sv. Mohorja, delo Jos. Manesa. Pri opremi je sodeloval tudi Fr. Goršič. Vsebina je raznovrstna. Po običajnih koledarskih straneh najdeš seznam krstnih imen. Sledi kratek opis posameznih evropskih držav in vest o dveh porokah v kraljevi hiši. Potem je urednik dal besedo šaljivcu Milčinskemu, ki ga vedno bereš z užitkom, ker pove marsikako življenjsko resnico, zagrnjeno v smeh in hudomušnost. Med 13 priobčenimi sličicami je komaj ena, o kateri bi rekel, da je za spoznanje šibkejša kot druge. Par člankov je posvečenih posebnostim naše zemlje. Poučiš se o Ogleju in njegovi nekdanji slavi in moči, Ivan Jožetov objavlja nekaj narodnega blaga s Krasa, prof. Bednarik poroča o luteranstvu na Goriškem, o istrski preteklosti pa govori pisec članka »Na Koprščini pred 230 leti«. Tone Knapov, ki že nekaj časa sem prav srečno in živahno opisuje prizore iz življenja znanih in neznanih živali, je to pot opisal medveda in mladiče. S tem pa vsebina še dolgo ni izčrpana. Omenil nisem še prevodov (Martini: Hudournik, Lagerlöf: Legenda o ptičjem gnezdu, Bordeaux: Pet v Roselande itd.). Za troke pa bodo Kunčičevi »Sveži kolački« pravi oevirki. Iz koledarja boš tudi zvedel, kaj je po svetu novega v cerkvenem življenju, in mnogo drugih koristnih in šaljivih stvari. Letošnji koledar je tudi bogato ilustriran.

Narte Velikonja: Sirote. V tej povesti je pisatelj opisal zgodbo, ki se je v naših kmetijskih občinah pnavljala nešteto krat. Tudi pisatelji (n. pr. Cankar) so jo že obravnavali. Jedro takih povesti je nesoglasje med pozitivnim zakonom, ki pošilja onemogle ljudi in sirote v domačo občino, in med kmetijsko pravno zavestjo, po kateri bi moral za onemogle skrbeti kraj, kjer so pustili svoje mlade moči. Zgodba je po navadi takšna: Mlad človek gre po svetu, hrepeneč po boljšem življenju, se poroči, ima otroke. Zadržane ga nesreča. Otroci ostanejo brez očeta; nikogar ni, ki naj skrbi zanje. Oblast jih pošlje v domačo občino njihovega očeta, kjer niso bili še nikdar. Sami se ne počutijo dobro, ker so vajeni drugačnega življenja, in ljudje jih smatrajo za nadlego. Iz tega se rodi trpljenje. Velikonja je v ta problem vpletel županjo, ki ni imela otrok. Ta je dosegla, da so vse štiri sirote prišle v županovo hišo, kjer jim je bilo življeje

lepo. Prihod, življenje in trpljenje sirot je narisano zelo krepko. Povestica človeka zgrabi, da ne odloži knjige, dokler je ni prebral.

Drugo povest je napisal Slavko Savinšek. Iz naslova »Delavci« spoznaš takoj, da je vzeta iz delavskega življenja. Učil se je Savinšek pri Finžgarju (Iz modernega sveta); nima pa tistega izraza in zmožnosti sporejanja dogodkov, ki pri Finžgarju povzročita, da povest rad bereš kljub temu, da je v celoti zgrešena, ker razmere med delavci idealizira. Savinšek se je takšnim očitkom skušal ogniti, a ne vedno z uspehom. Posameznih dogodkov ne zna vezati v pravo razmerje. Dve stavki v kratkem času se mi zdita psihološko nemogoči, če pomislimo, da je bila prva zlemljena. Če bi bilo narobe, bi se ne čudil. Sploh Savinšek svoje čisto osebne predstave projicira v stvarni svet življenja, ki je pred nami, da ga vidimo in sodoživljamo ter radi tega vemo, kakšno je. Dobra stran Savinškova pa je živahno pripovedovanje in zmisel za napeto prizore. Nekatera mesta so v tem oziru zelo dobra, n. pr. obisk kaplana Bevka v delavskih hišah.

Posebna knjiga je »Mati uči otroka moliti«, katero je spisal prof. Terčelj. Zbral je najpotrebnejše in najvažnejše molitve in dogodke iz sv. pisma, ki jih mora znati vsak kristjan. V tej knjigi najdeš tudi pouk o sv. zakramentih. Knjigo, ki je cerkveno priporočena, je prav okusno ilustriral Josip Srebrnič.

Dr. Jos. Bitežnik: *Nove postave*. Lansko leto je pri nas stopilo v veljavo italijansko civilno pravo. Prej smo se ravnali po avstrijskem. Civilno pravo zadeva vsakega človeka, ker mu meri pravice in dolžnosti. Ako ne poznaš vsaj najvažnejših poglavij, si vedno v nevarnosti, da boš imel škodo. Ker je novo pravo precej različno od prejšnjega, je bila izdaja poljudne knjige o tem pred-

metu zelo umestna. Dr. Bitežnik je svojo nalogo zelo dobro rešil. Če listaš po knjigi, vidiš, da so vse težje umljive točke pojasnjene z vzgledi. S to knjigo je pisatelj obvaroval ljudstvo velike gmotne škode. Tudi pravna zavest se bo dvignila. a. k.

Z A S M E H.

Vljudna. — Stara pometaćica vstopi v sobo gospoda vladnega svetnika: »Bom tu malo pomela. Oni naj se pa ne dajo motiti, naj kar mirno naprej vladajo.«

Iz šole. — Učitelj: »No, Pepček boš kmalu pri kraju s tvojimi oslarijami? Potem pričem jaz.«

Pijanec, ki je omahnil na kažipot ob cesti: »Zjutraj je kazalo na desno v Črniče, na levo v Batuje. Popoldne so deli že dve tabli za v Črniče, dve za v Batuje. Zdaj se pa tablice kar vrte. Še domov ne najdem.«

Vzgojevališče. — Sosedovo Tončko so poslali v nek mestni zavod, da bi jo vzgojili v fino gospodično.

Nekega dne jo sreča na ulici sosedov Francelj, ki je bil kaprol pri vojaki: »He, Tončica, tudi ti tu? Se učiš kuhati, je-li?«

»En d..., fine olike se učim, da veš!«

Glavno. — Nocoj pridejo gostje. Mina. Glejte, da boste pazili.« — »Oh, ježeš, kar brez skrbi bodite, niti eden mi ne uide brez napolitnine.«

Se razume. — Trgovčev sinko priteče prvič iz šole: »Mama, mama, na vratih je napisano prvi razred, pa so le lesene klopi notri.«

Varčne gospodinje. — »Moja žena je res varčna. To blazino na divanu je sešila iz lanske plesne toalete.« — »To ni nič. Moja žena je pa iz ene blazine sešila dvo plesni toaleti.«

U G A N K E.

Urejuje Peter Butkovič — Domen, Raunizza (Gorizia).

1. KRIŽ.

(Fr. Novak.)

a	soglasnik
a a a	rudnina
a a a a c	kraj v Sloveniji
c č č d e e e	del noge
e g i i i	denarna enota
i i i	žensko ime
k k l	mesto v Italiji
l l m	član družine
m m m	reka v Bosni
n n n	rastlina
n n n	žensko ime
n o o o o	mesto v Porenju
o o p r r s s	moško ime
s š t t t u v z z	pokrovitelj

Po sredi navzdol dobiš naslov povesti.

2. KRALJEVA POT.

(Jan. Ložar, Ljubljana.)

13	1	16	8	1	12	2	1	9
11	13	6	16	14	14	15	1	14
11	8	11	12	16	4	3	10	12
5	14	12	11	14	16	3	4	7
13	1	11	6	4	15	14	16	12

Ključ: 2, 13, 4, 14, 15 = drevo,

8, 9, 6, 11 = zagozda,

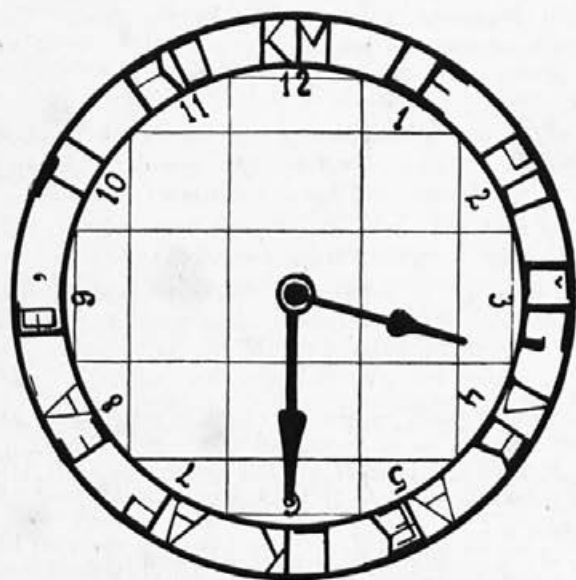
5, 16, 1, 13 = otok v Jad. morju,

3, 12, 10 = hiša,

7, 12, 3 = halogen.

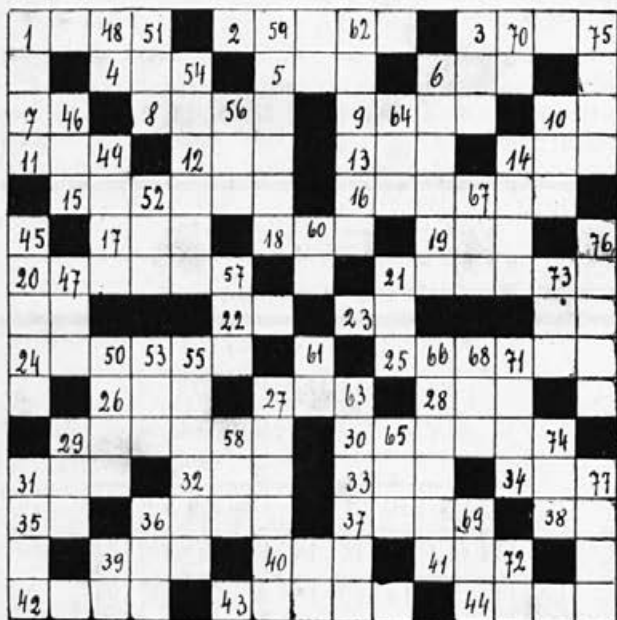
3. URA ZA VREME.

(Janez Ložar, Ljubljana.)

4. KRIZANICA.

(† Miklavič Oskar.)

Vodoravne vrste: 1. svetopisemska oseba — 2. osebno stanje — 3. barva — 4. glas — 5. prislov — 6. vreča — 7. predlog — 8. pri množenju — 9. v telovadnici — 10. predlog — 11. reka v Nemčiji — 12. vrste pesmi — 13. reka — 14. čin — 15. m. ime — 16. prebivavec — 17. stavba — 18. ime rimskega kralja — 19. v cerkvi — 20 — 21. sl. pesnika — 22. pri kartah — 23. predlog — 24. pisatelj — 25. ruski pisatelj — 26. oseba — 27. priimek — 28. čez vodo — 29. posoda — 30. v računstvu — 31. zdravilo — 32. rastlina — 33. ga želi vsak — 34. ptič — 35.

pri vozu — 36. medmet — 37. predlog — 38. glagol — 39. lastnost — 40. veznik — 41. število — 42. oče — 43. za moko — 44. posoda.

Navpične vrste: 1. turški dostojanstvenik — 45. it. pesnik — 31. v gledališču — 46. pri obleki — 47. glagol v pret. času — 29. del spovedi — 48. medmet — 49. učesnje — 50. zaimek — 39. veznik — 51. čas — 52. glagol 2 os. mn. — 53. delo — 36 v vodi — 54. ptič — 55. narod — 56. reka v It. — 57. vladar — 58. na glavi — 59 — 27. sl. pisatelja — 60. predlog — 61. nikalnica — 62. pesnik — 63. pisatelj — 64. zver — 21. duhovnik starega veka — 65. v časti pri Rimljanih — 6. nemški poveljnik — 66. števnik — 3. čin — 67. ga spoštujemo — 68. v gozdu — 69. pri stavbah — 70. medmet — 14. iz njih je slika — 71. žival — 72. veznik — 10. čas — 73. grški bog — 74. prislov — 75. svetop. oseba — 76. na postelji — 77. lastnost.

Vse ugankarsko gradivo sprejema samo urednik ugank Domen. Rešitve pošljite do 10. januarja.

REŠITEV UGANK V 10. ŠTEVILKI.

1. Kaj je to?

1. *Mlinska kamena.*
2. *Jožef iz Arimateje, ki je prosil za Jezusovo telo.*

2. Črkovnica.

N	O	H	T								
A	L	E	M								
N	O	L	A								
E	D	I	L								
S	I	T	O	N	I	V	S	I	G	L	A
A	P	N	O	A	K	D	A	K	L	E	T
D	O	R	Š	N	N	E	D	N	E	V	A
A	J	D	A	E	L	J	A	L	E	Č	A
V	L	O	M								
D	R	E	N								
E	M	I	R								
J	A	M	B								

NI VSAK DAN NEDELJA.

V prvo vrsto 5. kvadrata pride 1. črka 1. besede ostalih kvadratov, v drugo vrsto 1. črka 2. besede itd.

3. Izločevalnica.

TIHA VODA MOSTOVE PODIRA.

Odgovorni urednik *dr. Engelbert Besednjak.*Tiskala *Katoliška tiskarna* v Gorici. (Za tiskarno odgovoren *Ludovik Spacapan.*)